

Patrick Huse ©

DIALOGFREMMEDE ARBEID

Hvordan kan Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening styrke dialogen, og hvordan kan rådgiver drive sitt arbeid på bakgrunn av disse?

En kvalitativ studie med narrativ tilnærming

Sarah Møllerplass Huse

Master i spesialpedagogisk rådgivning og
endringsarbeid SPE3006

Avdeling for pedagogikk- og sosialfag
Høgskolen i Lillehammer

Innleveringsdato 18. mai 2016

**Høgskolen
i Lillehammer**

Lillehammer University College • hil.no

Forord

Det blir sagt at livet og den akademiske rytmen kan virke forstyrrende på hverandre. Arbeidet med oppgaven har vært et dypdykk i prosesser og verdier, samt i det etiske ansvaret som tilhører dialogen. Det har vært en prosess preget av personlig dannelse, og jeg har erfart at fordypningen i faget og det å være i en prosess med stadige vurderinger og prioriteringer har vært krevende og utviklende på samme tid. Ved prosjektslutt er jeg glad for at jeg sitter igjen med et ønske om å lære mer om meg selv, både som fagperson og lærende individ i dialogen med andre mennesker. Herfra fortsetter prosessen på andre arenaer.

Jeg vil takke flere som har bidratt direkte eller indirekte i oppgaveprosessen, og som har vært her for meg når det har føltes tungt.

Veilederen min Synnøve for nyttige tilbakemeldinger og for at du har lyttet og delt din kunnskap – spesielt med tanke på Julia Kristeva sin tenkning.

Mamma (Solveig) og pappa (Patrick) først og fremst for samtaler, kloke råd og opplevelser som både har utfordret og formet meg som menneske og ført meg dit jeg er i dag, dernest for deres innsikt og faglige kunnskaper på flere områder. Mamma, for all støtte i prosessen og for nøye og kritisk korrekturlesing. Mine kjære søsken, Michael og Ruth, og kjæreste Mommo – dere lyser opp og minner meg på hvilke utfordringer og gleder livets forskjellige faser har å by på, sammen er vi sterke. Michael og pappa for grafisk design av prosjektets fremside. Kjæreste bestevenn og samboer Torstein, for at du hjalp meg i havn og for at du er der uansett hva, nå skal vi oppleve verden, sammen.

Medstudenter for godt studiefellesskap, en ekstra takk til deg Anne – for alle gode samtaler, for meg er du spesiell. Kristin for mange givende økter i stallen og for god hjelp på biblioteket gjennom mange år med studier.

Til mine få, men gode venner, takk for oppmuntring, latter og avkobling.

De sterke og flotte menneskene jeg har møtt og kommer til å møte i mitt yrke – de som uten alltid å ha ordets evne, kommuniserer mye om det å være menneske.

Til slutt informantene mine, for at dere så åpent og ærlig lot meg få et innblikk i deres livsfortellinger og hverdag.

Høgskolen i Lillehammer, mai 2016.

Sarah M. Huse

Sammendrag

Temaet for denne masteroppgaven vokste frem med bakgrunn i erfaringer på både et personlig, yrkesmessig og faglig plan. Masteroppgaven er en kvalitativ studie med narrativ tilnærming. Med grunnlag i Julia Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening søkes det etter en forståelse av menneskelig utvikling, språkets rolle i denne og hvordan disse perspektiver kan ha et bidrag i rådgivningsdialogen. Det søkes kunnskap om hvordan språklige og meningsdannende prosesser i mennesket kan bidra til å virke dialogfremmende i spesialpedagogisk rådgivningsarbeid.

Oppgavens tittel og problemstilling er:

Dialogfremmende arbeid

Hvordan kan Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening styrke dialogen, og hvordan kan rådgiver drive sitt arbeid på bakgrunn av disse?

Et ønske om å få et innblikk i hvordan rådgivning oppleves for dem det gjelder, la grunnlaget for at det er gjort åpne kvalitative intervju samtaler med en narrativ tilnærming. Studien omfatter intervju samtaler med et foreldrepar og deres rådgiver i PP-tjenesten, og søker et innblikk i deres fortellinger om hva de vektlegger som viktig og betydningsfullt i rådgivningssammenheng.

I oppgaven redegjøres det for tre forskningsspørsmål:

- *Hva vektlegger foreldre og rådgiver i sine fortellinger om møtet, relasjonene og dialogen?*
- *Hvordan vises Kristevas perspektiver i intervju samtalen med foreldre og rådgiver?*
- *Kan Kristevas perspektiver gi rådgiver nye redskaper for dialog og relasjon?*

Et av oppgavens mål er at den kunnskapen som fremstilles bør ha relevans for yrkesutøvelsen som rådgiver og at den skal virke dialogfremmende i arbeidet.

Det var ein gong eit barn som blei fødd utan tunge. Dette var ei sjeldan gåve frå naturens side, prøvde fagfolka å seia til foreldra. Og no måtte dei læra seg å elska det barnet dei hadde, og ikkje eit fiktivt barn, ikkje eit barn dei hadde dikta opp. Det sa fagfolka, endå om dei aldri hadde sett eit slikt barn før, og nesten ikkje hadde lese om det på fagfolkaskulen heller, eller dei hadde kanskje vore sjuke den timen dei hadde hatt om det. Dei hadde hatt gyldig grunn til ikkje å vera der i tungetimen. Likevel prøvde dei å lata som om dei var verdas største ekspertar. Men foreldra lét seg ikkje lura av liksomfagkunnskapen eller realitetssnakkinga eller måtehaldspreikene. Dei søkte både høgt og lågt i bøker og i andre land, og der fann dei fram til fagfolk, i eit land langt borte, som dei andre fagfolka ikkje hadde høyrte om, dei visste ikkje at dei eksisterte, og ville ikkje høyra om det heller, for fagfolk er fagfolk verst, og ein har metodar, ein har krav til dokumentasjon og kompetanse og kan ikkje gå god for at foreldre eller andre interesserte tar seg til rette i barns ulukkelege liv og munnar. Fagfolka i dette framande landet hadde ei heilt anna innstilling til pårørande og ville høyra på dei og snakka med dei. Dei tok dei pårørande alvorleg, og dei sat og delte tankar med kvarandre, både høg og låg, både ulærd og danna, til langt ut på morgonkvisten (Vaage, 2012, s. 26-27).

Innhold

Forord	2
Sammendrag	3
1. Innledning	8
1.1 Bakgrunn for oppgaven	8
1.2 Tema og aktualitet	9
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	11
1.4 Prosessen – utvikling undervegs	12
1.5 Oppgavens struktur	13
2. Kunnskapsstatus	14
2.1 Fremgangsmåte	14
2.2 Funn	15
2.3 Dialogfilosofi	18
2.4 Valget av Julia Kristeva	20
2.5 Oppsummering	21
3. Rådgivning	22
3.1 Begrepsavklaring og begrunnelse	22
3.2 Rådgivningsprosessen	24
3.3 Narrativ tilnærming	27
3.4 Dialogens betydning	30
3.5 Relasjonsetikk	33
3.6 Oppsummering	34
4. Julia Kristevas begreper om subjekt, språk og meningsdannelse	35
4.1 Bakgrunn	35
4.2 Kristevas subjekt	36
4.3 The signifying process	39
4.4 Det semiotiske	41
4.5 Det symbolske	44
4.6 Sårbarhetens politikk	45
4.7 Oppsummering	48
5. Metode	50
5.1 Vitenskapsteoretisk forankring – hermeneutikk og fenomenologi	50

5.2	Kvalitativ metode – narrative intervjusamtaler	52
5.3	Presentasjon av utvalget og kontaktetablering med informantene	54
5.4	Gjennomføring av narrative intervjusamtaler	55
5.5	Behandling av data	57
5.6	Validitet og reliabilitet	57
5.7	Etiske refleksjoner	59
5.8	Narrativ analyse	60
5.9	Oppsummering	62
6.	Presentasjon, tolkning og drøfting av funn	63
6.1	Hva vektlegger foreldre og rådgiver i sine fortellinger om møtet, relasjonene og dialogen?	63
6.1.1	Foreldrenes historie	64
6.1.2	Første møte – viktig for en god relasjon	67
6.1.3	Å medvirke til dialog	71
6.1.4	Rådgivers og foreldres bevissthet om språk som noe mer enn det verbalt uttrykte	76
6.2	Hvordan vises Kristevas perspektiver i intervjusamtalene med foreldre og rådgiver?	79
6.2.1	Det symbolske i fortellingene – om kategorisering og definisjonsmakt ...	79
6.2.2	Det semiotiske i fortellingene – hver enkeltes unike uttrykk	82
6.2.3	The signifying process – å arbeide ut i fra et livsløpsperspektiv	85
6.2.4	Sårbarhet – å møtes som likeverdige subjekter	86
6.3	Kan Kristevas perspektiver gi rådgiver nye redskaper for dialog og relasjon?	89
6.3.1	Språklige tatt-for-gitt-heter – en grunn til å «spørja om lukka»	89
6.3.2	Subjekt-i-prosess møter subjekt-i-prosess – et anerkjennende møte der nye historier kan oppstå	91
6.3.3	Sårbarhet – et ensomt sted å være	95
6.3.4	The signifying process – kaller på en meningsbærende dialog og et empatisk språkuttrykk	96
6.4	Oppsummering	101
7.	Avsluttende kommentar	103
	Referanser	105

Vedlegg 1 Personvernombudets tilbakemelding

Vedlegg 2 Forespørsel til PPT om kandidater til narrativ intervjusamtale

Vedlegg 3 Forespørsel til foreldre om deltakelse i narrativ intervjusamtale

Vedlegg 4 Forespørsel til rådgiver om deltakelse i narrativ intervjusamtale

Vedlegg 5 Samtaleguide – min bakgrunn for valg av tema

Vedlegg 6 Samtaleguide – foreldre

Vedlegg 7 Samtaleguide – rådgiver

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Jeg går på masterstudiet i spesialpedagogikk og skriver oppgaven min innenfor emnet «rådgivning og endringsarbeid». Men, hva handler rådgivning egentlig om? Dette er et spørsmål med mange svar. Min første og umiddelbare forståelse av begrepet, var en vid forståelse. Rådgivning tenkte jeg da dypest sett handler om hvilket samfunn vi vil leve i og hvordan vi kommuniserer dette i våre omgivelser.

Tidlig i studiet ble jeg opptatt av språk og dialog i rådgivningssammenheng. I den forbindelse vil jeg sitere Johansen: «Language is much more than a means of communication – it is more than a tool to make people to understand each other. Language is an important part of an individual's identity – and of the identity of a people» (Johansen, 2003, s. 70). Jeg forstår Johansen dit hen at språk rommer mer enn det talte ord. Det representerer noe annet. Som Johansen uttrykker er det en viktig del av et individs og et folks identitet. Språk er ikke bare noe vi har, men noe vi er. Dette har jeg erfart både personlig, yrkesmessig og faglig.

Personlig har jeg så langt jeg kan huske alltid vært nysgjerrig på andre mennesker; hvordan de fremtrer, hvordan de ordlegger seg, måten de snakker sammen på, samt hva som blir sagt og ikke sagt. Jeg vokste opp i et lite bygdesamfunn og opplevde tidlig både på godt og vondt hvor viktig språk er for relasjonsbygging, samhold og utvikling.

En annen personlig grunn er at jeg siden barns alder av har arbeidet med hest. Jeg har gjort meg mange erfaringer med at kommunikasjon er mer enn det talte ord - å måtte løse problemer og utfordringer uten å kunne samtale om det, å finne løsninger gjennom andre tilnærminger, samt å kjenne på mestringsfølelse og ekthet i samspill med ett annet levende vesen. Tiu Similä har doktorgrad i biologi og setter ord på mine opplevelser;

Hestene registrerer til enhver tid vårt kroppsspråk og sinnstemning når vi omgås dem. Om vi ønsker at hesten skal gjøre det vi ber om, må vi søke etter å lytte til hesten, være bevisst på vårt kroppsspråk og ikke minst vår egen tilstedeværelse. ... Å bli et godt hestemenneske er en livslang reise i en egen adferd. Det å legge lokk på frustrasjon, sinne, utålmodighet og isteden lytte til hestene. Det å være seg selv og være tilstede i nåtid. Dersom man har dette i fokus, så er det ofte rett og slett

forbløffende å oppleve hvordan ting som tidligere var vanskelig blir helt uproblematisk (Tiu Similä i Ludvigsen, 2013, s. 31).

Relasjonserfaringer med hest bruker jeg når jeg møter andre mennesker, bevisstheten om at samspill og kommunikasjon handler om mer enn det talte. Det handler om som Similä sier; kroppsspråk, sinnsstemning, evne til å lytte, fange opp signaler, være til stede i øyeblikket.

Yrkesmessig har min interesse for språk og dialog vokst frem i møte med funksjonshemmede ungdommer med ulik grad av autismespekterforstyrrelser. De har alle store språklige utfordringer som gjør hverdagen deres kaotisk og krevende. To av dem har ikke utviklet verbalt språk, en har utviklet ekkotale og gjentakelse uten forståelse er tidvis hyppig, en annen har utviklet et relativt komplisert språk på noen områder, men forståelsen er svært varierende. Felles for dem er omfattende vansker som påvirker kommunikasjon og evnen til sosialt samspill. I samspillet med dem, i tilrettelegging i miljøet og i møte med foreldrene, har min egen evne til dialog og kommunikasjon blitt utfordret. Jeg har ofte opplevd hvor vanskelig det er å få til endringer til det bedre. Jeg har reist hjem fra jobb og tenkt; hva gikk galt, hvor i prosessen stoppet det opp og hvorfor. Videre har jeg tenkt at jeg er glad for at det ikke er meg som er foreldre til barnet/ungdommen. Foreldre har oftest et begrenset innblikk i hva vi gjør og hva som foregår. Noen ganger blir jeg uvel og lei meg når jeg tenker på det.

Faglig har masterstudiet betydd mye for meg med tanke på min egen evne til refleksjon. Spørsmål jeg tidligere ikke stilte eller bare forholdt meg overflatisk til, har blitt viktige. I dag stiller jeg andre type spørsmål enn før, ofte kritiske spørsmål som angår og utfordrer måten jeg/vi tenker på. Jeg opplever at det er noe man aldri blir ferdig med å gjøre. Jeg mener det handler om en måte å være i verden på, og ha en innstilling/holdning til å ville undersøke for å forstå.

1.2 Tema og aktualitet

Temaet i oppgaven min bygger på to hovedsynspunkter:

- Språket er grunnlaget for at meningsdannende prosesser skal skje.
- Dialogen er grunnlaget i all rådgivning for å få til varig og god endring for mennesker som søker hjelp.

I løpet av masterstudiet ble jeg tidlig presentert for Julia Kristeva, hennes tanker traff noe i meg. Hun setter språket inn i en sammenheng som knytter subjektet til omverdenen, og problematiserer dette i sin teori om the signifying process – om forholdet mellom subjekt, språk og mening. Språket er grunnlaget for menneskelige relasjoner og utvikling. Språklige prosesser henger sammen med subjektivitet og identitet, da subjektets utvikling og menneskets identitet er forankret i språket. I enhver meningsdannende prosess vil subjekt og språk ha en rolle, det er i språket mening blir skapt. Ved å gå dypere inn i meningsdannende prosesser er målet for oppgaven at den skal kunne virke dialogfremmende i rådgivningsarbeidet. Gjennom økt kunnskap om subjekt, språk og meningsdanning kan rådgiver øke sin innsikt i dialogens kompliserte prosesser, samt evne til å omsette disse innsikter i praksis.

Det spesialpedagogiske fagfeltet vil alltid være i utvikling i samspillet mellom individets og samfunnets syn på annerledeshet. Spesialpedagogikken som system er avhengig av å kategorisere mennesker ved hjelp av statistikk og medisinske/psykologiske diagnoser for å kunne sette ord på og forstå annerledes atferd. Steinnes sier at språket er utgangspunktet for «å kunne identifisere og behandle det motsetningsfylte og paradoksale» (Steinnes, 2007, s. 44). Hausstätter (2007) løfter i denne sammenhengen frem spesialpedagogikkens avhengighetsforhold til marginaliserende prosesser som er med på å skape funksjonshemninger. Han kaller dette motsetningsfylte forholdet for «det spesialpedagogiske paradoks». Av den grunn vil det i det spesialpedagogiske fagfeltet og yrkesutøvelsen av det, oppstå et stort behov for meningsbærende dialoger – dialoger som evner å favne om individuelle prosesser som oppstår når en påvirker ulike sider ved etablerte strukturer. Slik jeg forstår Steinnes og Hausstätter så handler dette om at man ikke bare må bli værende ved utgangspunktet. Det aktualiserer temaet mitt, særlig med tanke på at vi lever i en tid med raske endringer på alle områder – endringer som i stor grad utfordrer våre verdier og holdninger.

Temaet mitt er også aktuelt av den enkle grunn at vi alle er brukere av språk, non-verbalt og/eller verbalt – språk angår oss alle. Det er et verktøy for forståelse, utvikling, samarbeid, endring og relasjonsbygging.

Skal rådgivning få betydning for dem det gjelder, anser jeg kunnskap om språk og dialog som avgjørende. Jeg vil derfor studere språklige prosesser og dialogfremmende arbeid i en

rådgivningskontekst. Jeg velger å gjøre det ved å intervju/samtale med ett foreldrepar og deres rådgiver i PP-tjenesten. Jeg er særlig nysgjerrig på: Hvordan forteller de sin historie? Hva vektlegger de? Hva forteller det meg? Hvordan kan jeg forstå det? Hvem kan hjelpe meg til å finne ut mer om dette?

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

I studien min velger jeg å forholde meg til Julia Kristevas tenkning for å finne ut mer om språklige prosesser i mennesket.

Jeg velger en utforskende/eksplorerende problemstilling (Jacobsen, 2010), og begrunner det med at temaet mitt krever en åpen og undrende innstilling i søken etter dypere forståelse. Temaet mitt er ikke av en slik art at det kan gis fastlagte svar.

Problemstillingen lyder som følgende:

Hvordan kan Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening styrke dialogen, og hvordan kan rådgiver drive sitt arbeid på bakgrunn av disse?

Forskningsspørsmålene mine er knyttet til intervjusamtalene med foreldre og deres rådgiver i PP-tjenesten. Jeg har formulert mine spørsmål rundt de temaene som vekker størst nysgjerrighet hos meg, og de har relevans på denne måten: I det første forskningsspørsmålet er ønsket mitt å få innsikt i hva foreldre og rådgiver anser som viktig og hva som betyr noe for dem personlig. Med det andre forskningsspørsmålet er min hensikt å identifisere Kristevas perspektiver i intervjusamtalene. Med bakgrunn i de to første, vil jeg med tredje forskningsspørsmål undersøke på hvilken måte Kristevas perspektiver kan være et redskap for rådgiver, og derigjennom søker jeg å svare på min problemstilling.

Forskningsspørsmålene lyder som følgende:

- *Hva vektlegger foreldre og rådgiver i sine fortellinger om møtet, relasjonene og dialogen?*
- *Hvordan vises Kristevas perspektiver i intervjusamtalene med foreldre og rådgiver?*
- *Kan Kristevas perspektiver gi rådgiver nye redskaper for dialog og relasjon?*

1.4 Prosessen – utvikling undervegs

Arbeidet med oppgaven opplever jeg er en utviklende og utfordrende prosess. I løpet av prosessen må jeg ta vurderinger og valg i forbindelse med oppgavens form og fokus. Hovedfokus og tema for oppgaven er ikke endret, men de innsiktene jeg har fått i løpet av prosessen har bidratt til en konkretisering, spesifisering og formulering av både tittel, problemstilling og metodevalg.

I begynnelsen av prosjektet stod det klart for meg at fokus for oppgaven skulle være «de vanskelige samtalene», da foreldrenes møter med hjelpeapparatet innebærer samtaler om barna deres som kan være såre og vonde. Tanken var at dette skulle være en teoretisk studie. Dermed ble tittel for oppgaven i første omgang: *De vanskelige samtalene – dialogens muligheter og begrensninger i lys av Julia Kristevas perspektiver.*

Problemstillingen var på det tidspunktet formulert slik:

Hvordan kan Kristevas språkperspektiver tilføre noe til dialogen mellom spesialpedagogisk rådgiver og foreldre?

I løpet av prosessen har prosjektet utviklet seg. Jeg har delvis endret syn på rådgivningssamtalen, ved å definere samtalen som vanskelig kan det være med på å begrense den allerede der. Altså vokste en forståelse frem om at den måten vi definerer samtalen på også vil påvirke hvordan vi går inn i den. Et spørsmål jeg stilte meg var: «De vanskelige samtalene – eller de utfordrende samtalene?». Jeg tenkte at det var et større behov for en annen oppfatning av samtalene, som kunne skape et mer positivt fortegn. Samtidig kunne jeg ikke gå bort fra at samtaler kan være vanskelige, de kan vekke følelser som er utfordrende å kjenne på. Nysgjerrigheten på hvordan det oppleves for dem det gjelder, ble stadig større – jeg ønsker å høre foreldrenes egen historie. I tillegg er det interessant å høre rådgivers historie, og slik få både et foreldre- og rådgiverperspektiv. Ønsket om å få innblikk i deres historier førte til valget om å gjøre kvalitative intervjuer med en narrativ tilnærming.

Et av oppgavens mål har hele tiden vært at den kunnskapen som fremstilles bør ha relevans for yrkesutøvelsen som rådgiver, at den skal virke dialogfremmende i arbeidet. Det har vært utfordrende å formulere en problemstilling som favner om alle nyansene jeg ser på som verdifulle, og samtidig skulle presisere den tilstrekkelig. Jeg valgte dermed å spisse

både tittel og hovedspørsmål. Jeg utviklet en todelt problemstilling og valgte å bruke den som en del av tittelen:

Dialogfremmende arbeid

Hvordan kan Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening styrke dialogen, og hvordan kan rådgiver drive sitt arbeid på bakgrunn av disse?

1.5 Oppgavens struktur

Masteroppgaven min består av 7 hovedkapitler, som igjen deles inn i underkapitler for å tydeliggjøre sentrale temaer for oppgaven og prosessen.

Kapittel 2 er en kunnskapsstatus. Her presenterer jeg et utvalg av aktuell forskning på området, og hvordan det er blitt arbeidet på området tidligere.

Deretter kommer kapitlene som utgjør oppgavens teoretiske ramme.

I *kapittel 3* kontekstualiserer jeg oppgaven ved en avklaring av rådgivningsbegrepet, og skisserer rådgivningsprosessen i lys av empowerment-tenkning. I den forbindelse redegjør jeg også kort for narrativ teori og veiledningsmetode. Jeg løfter så frem dialogens betydning. Gjennom en kort presentasjon av relasjonsetikk vektlegger jeg det etiske og betydningen av menneskesyn i rådgivningsarbeidet.

I *kapittel 4* undersøker jeg Julia Kristevas perspektiver og gir en presentasjon av hennes prosesstenkning om subjektet, språk og meningsdannelse. I tillegg gir jeg en fremstilling av sårbarhetens politikk, hennes etisk-politiske prosjekt.

I *kapittel 5* redegjør jeg for kvalitativ metode og dens vitenskapsteoretiske forankring. Jeg omtaler den kvalitative metodens narrative karakter, og redegjør for metodiske valg. Jeg beskriver metodisk fremgang og gjennomførelse. Her har jeg også et underkapittel om etiske refleksjoner – om forskning generelt og her spesielt om min makt som forsker i forvaltningen av informantenes historier. Til slutt i kapitlet presenterer jeg metode for analyse av datamaterialet.

Kapittel 6 utgjør presentasjon, tolkning og drøfting av funn.

I *kapittel 7* samler jeg trådene og gir avsluttende kommentarer til oppgaven.

I kapittel 2, 3, 4, 5 og 6 har jeg i slutten av hvert kapittel valgt å ha oppsummerende underkapitler. Disse er ment å skulle løfte frem det som er av betydning for fortsettelsen, gi et bilde av hvor jeg står og hvor veien går videre.

2. Kunnskapsstatus

I dette kapitlet presenterer jeg et utvalg av aktuell forskning som omhandler hvordan andre har arbeidet på området. Å gi en fullstendig forskningsoversikt er vanskelig da den aldri vil kunne være uttømmende, det vil alltid være noe mer. Et innblikk i allerede eksisterende kunnskap vil kunne si meg noe om hvorvidt min oppgave har nytteverdi for fagfeltet.

Først vil jeg si noe kort om hvordan jeg har gått frem for å skaffe meg kunnskapsstatus på området, før jeg presenterer funn av forskjellig relevans.

Som presentert i forrige kapittel, er mitt gjennomgående mål for oppgaven at den skal ha relevans for spesialpedagogisk yrkespraksis og at den skal virke dialogfremmende.

Dialogen har en essensiell rolle i oppgaven min, og jeg opplever derfor et behov for å presentere noen sentrale dialogfilosofer. Sist vil jeg begrunne hvorfor mitt valg falt på Julia Kristevas perspektiver.

2.1 Fremgangsmåte

Metaforisk sett ser jeg på kunnskapsstatusen som en omvendt pyramide, der jeg øverst og i første omgang fikk enorme mengder treff som omhandler språk, dialog og rådgivning. Ettersom jeg avgrenset søkene med begreper og kombinasjoner av disse bidro det til å gjøre treffene mindre generelle. Mange treff ble gradvis til færre. Nederst i pyramiden sitter jeg da igjen med et utvalg som kan ha relevans for mitt prosjekt.

Oppgavens tema inneholder vide begreper som er anvendt og har relevans innenfor flere samfunnsområder, men viser seg å være gjennomgående for arbeid med mennesker. Det har derfor vært utfordrende å avgrense søkene. Jeg har hatt et kritisk blikk i mine søk når jeg har gjort dypdykk i hva som finnes av litteratur og forskning i databaser som eksempelvis Oria, Google Scholar, Brage og Norart. Jeg har søkt med emneord som er relevante for min oppgave, og brukt disse i ulike kombinasjoner til å avgrense søkene underveis i arbeidet; eksempelvis Kristeva, spesialpedagogikk, foreldre, narrativ, språk, dialog og rådgivning.

Mange har arbeidet med temaer som omhandler rådgivningsarbeid med forskjellige fokusområder og teoretiske rammer. I ulik grad avgrenses dette til snevrere

forskningsområder; noen fordypet seg i spesialpedagogisk virksomhet i skolen eller barnehagen, noen arbeider med rammebetingelser, noen begrenset seg til helt spesifikke problemområder knyttet til en enkel diagnose eller funksjonshemming, mens atter andre begrenset undersøkelsene sine i forhold til kjønn. Ulike teoretiske rammer er slik med på å avgrense søkene.

2.2 Funn

Mange av treffene var forskning i masteroppgaver. De har for meg vært interessante kilder til videre tankeprosesser omkring temaet mitt, men da det eksisterer liten garanti for kvalitet har jeg delvis endt opp med å bruke de som bakgrunnsstoff. Oppgavene jeg har funnet er studier med grunnlag i ulike former for kvalitativ forskning. Jeg vil kort presentere 4 masteroppgaver som har vært av verdi for mitt prosjekt og som gir et innblikk i hvordan det er blitt arbeidet rundt relevante problemstillinger tidligere.

Anne Saue (2012) har i oppgaven *Subjektivitetens fødsel - en pedagogisk filosofisk studie av subjektivitet i lys av Julia Kristevas tekster* gjort en teoretisk studie hvor hun fordypet seg i subjektet på bakgrunn av Julia Kristevas tenkning.

Brufnot & Strømhaugs (2011) masteroppgave *Språkets kategoriserende makt: En drøfting av fordeling av definisjonsmakt ved hjelp av Foucault, Derrida, Kristeva og Levinas* er en reflekterende filosofisk fordypning i maktaspekter i språket knyttet til spesialpedagogisk virke. Lesning av denne oppgaven startet tidlig tankeprosessen omkring mitt eget prosjekt og er noe anvendt i oppgaven.

Linda Arnesens (2007) oppgave «...lærerne er like sure.. de sitter og kjefter...»: *Om jenter som viser problematferd og lærerens dialogen med disse* er en studie med narrative intervjuer. Konteksten for oppgaven er dialog mellom lærer og elev.

Marianne Rasmussens masteroppgave (2008) *Å bli møtt med forståelse og interesse: en studie i hvilken nytte foreldre har av rådgivning fra PPT* har vært interessant å lese da tematikken omhandler foreldres nytte av rådgivning.

Andre funn med en større kvalitetsgaranti er doktorgradsavhandlinger. Her vil jeg presentere 3 avhandlinger som er av verdi for min oppgave.

Snefrid Tislevoll's (2010) doktorgradsavhandling fra NTNU *Praksisskolerektor som lærerutdanner. En studie av mellomrom: Triadiske samtaler som utgangspunkt for reflekterende empirisk forskning* er av relevans for mitt prosjekt. Her er språkets muligheter og begrensninger et gjennomgående tema i avhandlingen, samt at perspektiver fra Kristeva er anvendt. Avhandlingen bruker også kvalitativ metode i samtale med informantene.

I tidsskriftet *Spesialpedagogikk* har Heidi Mjelve skrevet artikkelen *Spesialpedagogisk rådgivning - på rådgivers eller rådsøkers premisser? En kvalitativ videoobservasjonsstudie av rådgivningsrelasjoner* (2014) på bakgrunn av hennes doktorgradsavhandling *Parallele prosesser i spesialpedagogisk rådgivning* (2012). Den er en kvalitativ studie med videoobservasjoner og belyser spesialpedagogisk rådgivning i PP-tjenesten. Her vektlegges spesielt rådgivningsrelasjonen. Da artikkelen er lettere å anvende enn selve avhandlingen, har jeg valgt å benytte meg av artikkelen i min oppgave.

Helt fersk forskning presenteres av Synnøve Myklestad (2015) i hennes doktorgradsavhandling *ZAUM, - en punktering for menneskets verdighet: En etisk fordring hinsides enhver fornuft? Om språk og subjektdannelse i lys av Julia Kristevas perspektiver*. Dette er en teoretisk studie av Kristevas språkteoretiske perspektiver, som jeg anvender i oppgaven min.

Som påpekt ovenfor vil det ikke være mulig å skaffe seg fullstendig oversikt over relevant litteratur og forskning innenfor rammene av en masteroppgave. Jeg har dermed måtte gjøre et mest mulig relevant utvalg. Disse anvender og begrunner jeg underveis.

Syngja av Lars Amund Vaage (2012) er en dypt personlig roman om livet med en autistisk datter. Gjennom ærlige skildringer forteller Vaage hennes historie, og sier noe om hvor viktig det er å forsøke å forstå et menneske som ikke så lett lar seg forstå. Jeg har lest romanen underveis i arbeidet med prosjektet mitt. *Syngja* vekker stadig ny undring i meg, og jeg er takknemlig for at noen vil fortelle sin historie på denne måten. Noen av Vaages poetiske skildringer har jeg sitert underveis i oppgaven. Poetiske sitater fra hans bok og

intervjusamtalene fra min undersøkelse representerer foreldrestemmen i min oppgave. Poesi representerer for meg en annen kraft, en annen beskrivelse enn den saklige.

Innenfor rammene av denne masteroppgaven, som en kvalitativ studie og ikke en litteraturstudie, benytter jeg meg av både primærlitteratur og sekundærlitteratur i min fremstilling av Julia Kristevas begreper. Dette er en måte å nærme meg hennes tenkning på, med tanke på at Kristevas tekster kan oppfattes som vanskelig tilgjengelig (Owesen, 2003).

Av Julia Kristevas litteratur er *Revolution in Poetic Language* (1984), *The Kristeva Reader* (1986), *Language - The Unknown: An initiation into linguistics* (1989), *Fra én identitet til en annen* (2003), *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming* (2008) og *Annerledeshet: Sårbarhetens språk og politikk* (2010) av verdi for oppgaven. Disse er alle primærlitteratur i form av både Kristevas egne bokproduksjoner, artikler i bøker og bøker hun har vært med på som redaktør. Introduksjonene i noen av disse verkene er spesielt nyttige for meg i forståelsen av Kristeva. Videre er verdifull sekundærlitteratur som omhandler Julia Kristeva blant annet; *Agora* nr. 1 2003 som er dedikert til Julia Kristeva. Denne utgaven av tidsskriftet fant jeg etter søk i *Norart*, og har lest og anvendt artikkelen *Julia Kristeva – en kort introduksjon* (Owesen, 2003), *Kvinnereisen: Møter med feminismens tenkere* (Midttun, 2008), *Subjekt, språk og meningsdannelse: Brudd. Sammenbrudd eller gjennombrudd?* (Myklestad, 2011) og *ZAUM, - en punktering for menneskets verdighet: En etisk fordring hinsides enhver fornuft? Om språk og subjektdannelse i lys av Julia Kristevas perspektiver* (Myklestad, 2015).

Det er noen, men ikke mange pedagogiske forskere som har latt seg inspirere av Julia Kristeva og som søker å belyse pedagogiske paradokser med hennes perspektiver. I tillegg til funn jeg allerede har presentert vil jeg nevne blant annet Øivind Haaland, som har hatt en solid posisjon lokalt på Høgskolen i Lillehammer. Et av hans litterære bidrag er *Melankoliens pedagogikk* (2006). Denne anvendes også i oppgaven.

Berit H. Johnsen, tilknyttet Institutt for spesialpedagogikk på Universitetet i Oslo, er en annen. Noen av hennes bidrag er anvendt i oppgaven; kapittelet *Julia Kristeva om funksjonshemming, usynliggjøring og solidaritet i lys av sårbarhetens politikk i Spesialpedagogikk og etikk: Kollektivt ansvar og individuelle rettigheter* (2010) og introduksjonen i Julia Kristevas *Brev til presidenten: Om mennesker med*

funksjonshemming (2008). En annen forfatter i denne introduksjonen er Eivind Engebretsen som er idéhistoriker tilknyttet Universitetet i Oslo. Av relevans for oppgaven er *Annerledeshet: Sårbarhetens språk og politikk* (2010), som Engebretsen er redaktør for sammen med Julia Kristeva.

Jeg synes det er viktig å legge til at Nansenskolen på Lillehammer har siden krigen på Balkan arbeidet med en konfliktforebyggende dialog mellom ulike kulturer. Tidligere rektor Inge Eidsvåg startet dette arbeidet med bakgrunn i Martin Bubers ordløse dialog, og utarbeidet begrepet praktisk dialog hvor samhandlingen og ikke ordet står i sentrum i menneskelige møter (Svare, 2006).

2.3 Dialogfilosofi

I kapittel 1.2 begrunnet jeg valg av tema med to hovedsynspunkter. Ett av dem var at dialogen er grunnleggende i rådgivningsarbeidet i det spesialpedagogiske fagfeltet for å skape endringer. Derfor finner jeg det nødvendig å gi en kort presentasjon av noen sentrale filosofer som vært med på å forme forståelse av dialogen. Jeg har gjort et utvalg i søkene mine på bakgrunn av at de viser seg å gå igjen i andres arbeider som omhandler dialogen.

Historisk sett må en helt tilbake til antikken til Sokrates (469-399 f.Kr.) og Platon (427-347 f.Kr.). Sokrates undervisningsmetode beskrives som en metode der man gjennom samtaler og dialog søker å hente frem den allerede eksisterende og medfødte kunnskapen i mennesket. Platons dialogfilosofi berører dialogen som en måte å tilegne seg innsikt på for å oppnå selvutvikling. Hos Platon fremstilles dialogen som en samlivsform mellom mennesker (Ringborg, 2004; Svare, 2006).

Paulo Freire (1921-1997) setter tanken om å være subjekt i eget liv i sentrum for sin pedagogikk. Han mener at en pedagogisk praksis kun kan ha gyldighet dersom det eksisterer en tydelig forståelse om hva det vil si å være menneske. Freires pedagogikk er en pedagogikk for de undertrykte, en håpets pedagogikk, som søker å være mer frigjørende for individet enn den tradisjonelle pedagogikken. Slik tar han avstand fra samfunnets og systemenes undertrykkelse, men plasserer ansvar hos mennesket ved å påpeke at vi danner virkeligheten gjennom sosial praksis og at vi dermed kun kan skape endring gjennom menneskelige handlinger. Dialogen er sosial og utgjør det rommet som skapes i samhandling med andre mennesker, og slik knyttes dialogen til kommunikasjon. Samtidig

krever dialog kritisk tenkning. Ved at ordet utgjør essensen i dialogen er dialogen dermed også praksis. I spissen av Freires sentrale verker står hovedverket *Pedagogy of the Oppressed* som ble utgitt første gang med engelsk oversettelse i 1970, på norsk *De undertryktes pedagogikk* i 1974. Et annet verk er *Cultural Action for Freedom* (1970), som Freire gir ut etter å ha utøvet pedagogisk arbeid i forskjellige deler av verden (Freire, 2002; Steinsholt, 2004).

Martin Bubers (1878-1965) betydning for pedagogikken er hans helhetstenkning, knyttet til begreper som dialog, relasjon, møte, delaktighet og ansvar. I Bubers perspektiv er ikke dialogen en metode, mer en måte å være på, og hans dialogfilosofi bygger på en dialogisk relasjon mellom likeverdige ansvarlige subjekter. *Ich und Du* (1923) er et av Bubers hovedverk og anses som et sentralt verk innenfor dialogfilosofi. Jeg-Du-dialogen omhandler at man ved å uttale *jeg og du* har en etisk mulighet for dialog (Björk, 2004; Bråten, 2007).

Hans Skjervheim (1926-1999) er en norsk filosof som trekker linjer mellom relasjonen *jeg-du* og et undersøkende fellesskap mellom deltakere i dialogen. I en dialog hvor det oppstår fellesskap møtes deltakerne som subjekter med gjensidig interesse for hverandre. Her blir et grunnleggende menneskeverd ivaretatt. I motsatsen møter man den andre uten å lytte og unnlater å ta stilling til det som blir sagt. På denne måten gjør man den andre til objekt. Et sentralt verk her er essayet *Deltakar og tilskodar* fra 2002 (Svare, 2006).

Habermas (1929-) forfatterskap i etterkrigstiden kan ses på som et oppgjør med forhold i samfunnet som gjorde holocaust mulig. Hans teori om den herredømmefrie dialogen viser til en dialog preget av gjensidig forståelse mellom deltakerne. En kommunikativ praksis uten manipulasjon eller skjeve maktforhold, som grunnlag for å kunne formulere etisk gjeldende prinsipper i et samfunn (Svare, 2006).

Sentrale verker er blant annet *Erkenntnis und Interesse* (1968) og *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981).

I min redegjørelse for dialogen har jeg i all hovedsak valgt å anvende Helge Svare (2006) *Den gode samtalen: Kunsten å skape dialog*, som jeg fant gjennom søk i Oria. Etter mange års arbeid med dialogen gir Svare en helhetlig og anvendelig fremstilling av dialogen.

Svare knytter historiske linjer til forståelsen av dialogen, når han søker å styrke dialogen og gi den verdifull betydning i praksis.

2.4 Valget av Julia Kristeva

Som formulert i oppgavens tittel søker jeg at oppgaven skal ha en dialogfremmende betydning for praksis. Nedenfor begrunner jeg hvorfor Julia Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening kan ha verdi i dialogen mellom rådgiver og foreldre.

Ved å gå kategorier, normer og språklige tatt-for-gitt-heter nærmere etter i sømmene ønsker hun å rette oppmerksomheten mot marginaliserende prosesser i vårt språk og våre kategoriseringssystemer. Ikke for at vi skal løse språkets eller marginaliseringens problem, men for at det som ligger *til grunn for* vår tenkning, skal komme i *fokus* for vår tenkning. Kristeva gir oss redskaper til å tenke *på* de kategoriene vi vanligvis tenker *med* (Engebretsen & Solvang, 2010, s. 13).

Med en bred bakgrunn og et bredt interessefelt arbeider Kristeva på tvers av fagretninger og på tvers av vitenskapelige retninger. Hennes tekster kan på grunn av dette oppfattes som vanskelig tilgjengelige, men kjernen i Kristevas arbeid er allikevel å gi det fortrenkte, det marginale og det usigelige en stemme (Owesen, 2003). Tidligere har Kristeva uttalt at hun har en politisk hensikt med sin forskning, mens i dag uttrykker hun en økende tro på individet og de muligheter mennesker har i seg (Midttun, 2008).

Hun oppsøker og har oppsøkt bruddene - i skriften og i språket. I disse bruddene finner hun det utsigelige språket, som er stillheten, kjærligheten og melankolien. Det er et språk på grensen, et språk fra det mentales ytterkanter som hun forsøker å undersøke i sine lesninger, i sin skrift og i sin analyse. Dette fordi det ifølge Kristeva er her kimen til all menneskelig og skapende forandring ligger (Midttun, 2008, s. 34).

Kristeva utviklet sin teori om the signifying process med psykoanalyse og lingvistikk som utgangspunkt. «The signifying process omfatter dimensjoner som angår dannelse og realisering både av mening og subjekt» (Myklestad, 2011, s. 45). Teorien omhandler subjekt-i-prosess og språk-i-prosess, som en samtidig prosess hvor individet danner mening.

Kristeva gir også fokus til annerledeshet og funksjonshemming, blant annet i *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming* (2008). Her blir hennes tenkning omkring sårbarhet presentert, som knyttes sterkt til frykten for det fremmede.

Jeg ser på Kristevas bidrag som bevisstgjørende i møte med mennesker i ulike livssituasjoner, men også i møte med samfunnet. Da hun utfordrer hele tenkesett er hennes bidrag både på individnivå og strukturnivå, og i samspillet mellom disse. Innenfor det spesialpedagogiske fagområdet er det viktig å arbeide både på individ- og systemnivå for å kunne oppnå varig endring til det beste for de individene det gjelder. På bakgrunn av dette mener jeg Kristevas begreper er av interesse for dialogen i en rådgivningskontekst. Dette gjør også Kristevas arbeider interessante i en verden hvor vi har et stadig større behov for mennesker som har mot til å tenke annerledes og uttrykke alternative forståelsesmåter. Hun har en evne til å skape refleksjon og rom for andre tenkesett enn de eksisterende. Kristevas perspektiver kan på denne måten oppfattes som en produktiv måte å tenke på, som alltid er åpen for det ukjente.

2.5 Oppsummering

Med bakgrunn i presentasjonene som er gitt i dette kapittelet kan jeg si at jeg føyer meg inn blant pedagogiske forskere som lar seg inspirere av Kristevas tenkning. Jeg benytter noen av hennes begreper når jeg forsøker å belyse mine spørsmål. Min hensikt er ikke å fremstille Kristevas arbeider i sin helhet, snarere å løfte å frem noen sentrale begreper fra hennes arbeider med den hensikt å belyse oppgavens tema og problemstilling.

Gjennom mine søk har jeg ikke gjort funn der Kristevas begreper om språk, subjekt og mening knyttes til dialogfremmende arbeid i en rådgivningskontekst. Jeg håper derfor at det både er rom og behov for mitt forskningsprosjekt og min vinkling av tema innenfor fagfeltet.

3. Rådgivning

3.1 Begrepsavklaring og begrunnelse

Begrepene rådgivning og veiledning brukes om hverandre, og grensen mellom disse oppfattes som uklar. Noen gir en smalere definisjon av begrepene og skiller mellom disse, mens andre eksempelvis ser på rådgivning som overordnet veiledning (Tveiten, 1998). Bruken av begrepene defineres gjerne av virksomhet og/eller institusjon. Rådgivning knyttes spesielt til pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste, men både veiledning og konsultasjon blir brukt i PP-tjenesten ut i fra tjenesten som leveres (Carson, 1994).

Innenfor spesialpedagogikken eksisterer det flere rådgivningstradisjoner med bakgrunn i ulik forståelsesramme, teori og metode. Alle sier noe om innhold og virke. De ulike forståelsene og teoriene bygger på ulike menneskesyn og ligger til grunn for både etiske og faglige vurderinger i møte med mennesker i forskjellige livssituasjoner. Som rådgiver er det nødvendig å ha en teoretisk forankring og være bevisst hvilket mandat og lovverk man arbeider innenfor.

Å gi en enkel definisjon av disse begrepene er dermed utfordrende. Jeg har valgt forståelser som ligger mine grunnsyn nærmest og som støtter oppgavens tema på best mulig måte.

Konteksten i oppgaven min er satt til spesialpedagogisk rådgivning. I masterstudiet ble jeg introdusert for narrativ teori som setter livshistorier i sentrum. Dette utdyper jeg i kapittel 3.3. Jeg følte tidlig at denne tilnærmingen representerer et menneskesyn og en måte å møte mennesker på som gir individet verdi og respekt. Narrativer mener jeg i sin «natur» har en rytme og struktur som følger menneskets måte å være i verden på. Kanskje er det en medfødt egenskap i Sokrates' betydning? Kanskje har mennesket alltid hatt en ubevisst kunnskap om kraften i muntlig overføring? Kanskje er det derfor vi fortsatt sitter rundt bålet og deler historier? Å arbeide med narrativer vil etter min mening handle om prosesser og samarbeid. Tom Andersen gir følgende forståelse av veiledningsbegrepet: «Hvorfor ikke rett og slett kalle det en form for samarbeid?» (Andersen, 1999, s. 152). Et syn på veiledning som en form for samarbeid kan redusere det hierarkiske forholdet mellom menneskene som møtes, og legge til rette for et møte som kan bære preg av samarbeid, likeverd og forståelse. I arbeidet med narrativer finner jeg det mest naturlig å innta en veiledende rolle fremfor en rådgiverrolle. Dette fordi en rådgiverrolle lettere kan oppfattes

som en ekspertrolle på grunn av forventninger til formidling av rådgiverens fagkunnskap (Mjelve, 2014). Jeg leste en gang at en ekspert er en person som befinner seg langt hjemmefra. I mange tilfeller vil det være vanskelig å gi «ekspertsvar», da ulike problemstillinger ofte er komplekse og individuelle.

I oppgaven benytter jeg en vid definisjon av rådgivningsbegrepet, som åpner for at ulike tilnærminger til rådgivningsarbeidet kan inkluderes. Dette synet på rådgivning er i tråd med Johannessen, Kokkersvold og Vedeler (2010) sin definisjon som inkluderer flere former for rådgivning i pedagogisk virksomhet der «hensikten er å sette de som søker hjelp, i bedre stand til å hjelpe seg selv, ikke bare i den aktuelle saken de står oppe i, men også i andre, lignende situasjoner» (Johannessen et al., 2010, s. 19). I pedagogisk sammenheng viser Johannessen et al. (2010) til forskjellige roller og funksjoner en rådgiver kan ha i ulike kontekster; eksempelvis rådgivning, konsultasjon, veiledning og systemrettet rådgivning og innovasjon.

Et stadig mer komplekst samfunn medfører mange former og behov for forskjellige type rådgivning, og begrepene flyter sammen. Man kan derfor se ulemper med å bruke en vid definisjon av begrepet rådgivning (Johannessen et al., 2010). Jeg finner det likevel hensiktsmessig å bruke en vid definisjon av begrepet, fordi det i praksis uansett vil er viktig å være bevisst forskjellen på tjenestene man leverer – med tanke på forventninger, ansvar og oppfølging (Carson, 1994).

Når det gjelder pedagogisk-psykologisk rådgivning viser Johannessen et al. (2010) til opplæringsloven kapittel 5 som omhandler tjenestens mandat, og stortingsmeldinger som vektlegger at rådgiver skal arbeide på både individ- og systemnivå, og sier at fokus flyttes fra individet og over til system og samfunn. Det kan bidra til å flytte årsaksforhold og problemer som tidligere kun har vært eid av individet over på strukturnivå. Dermed kan vi gi en mer helhetlig form for støtte til individene det handler om.

Det er i tråd med den rådende og relasjonelle forståelsen av funksjonshemming som plasserer ansvaret for funksjonshemmingen i forventningene om individets funksjonsnivå hos samfunn og kultur, presentert i blant annet Stortingsmelding nr. 8 *Om handlingsplan for funksjonshemma 1998-2001*. Der står det:

Til grunn for denne meldinga ligg ei forståing av funksjonshemming som eit mishøve mellom individet sine føresetnader og krav frå miljøet og samfunnet si

side til funksjon på område som er vesentlege for å etablere og halde ved lag eit sjølvstendig og sosialt tilvere. Ei medviten forståing av omgrepet funksjonshemming er viktig fordi det påverkar haldningar, språkbruk og kva for tiltak og løysingar ein vel (St.meld. nr. 8 (1998-1999), Kap. 2.1, avsn. 4).

Det poengteres her en vekselvirkning mellom både individuelle og samfunnsrelaterte faktorer.

Johannessen et al. (2010) sin forståelse av rådgivning som «hjelp til selvhjelp» kan en knytte til empowerment både som begrep og metode. Essensen i empowerment er fokus på muligheter fremfor problemer, der målet er å styrke rådsøkers evne til å håndtere egen situasjon gjennom rådgivning som vektlegger mestring og kompetanseutvikling (Lassen, 2008). Ideologisk og metodisk sett er den grunnleggende målsettingen i empowerment å gi makten tilbake til individet, og slik jobbe mot den marginalisering som oppstår i maktforholdet mellom individ og samfunn (Hausstätter, 2007). Fra et tidligere individfokusert syn hvor problemet var plassert hos individet, har rådgivning i de senere år fått et mer relasjonsorientert syn med økt fokus på mestringsressurser og «individet i systemet» (Lassen, 2008, s. 155). Empowerment som metode representerer slik et paradigmeskifte innenfor fagområdet.

3.2 Rådgivningsprosessen

Rådgivning må ha en hensikt og et mål. Hva er så det? Umiddelbart tenker jeg hensikten må være å hjelpe mennesker til utvikling og vekst, og målet må være at mennesker skal få det bedre. Da blir spørsmålet; på hvilken måte mener jeg at mennesker skal få det bedre? Her viser jeg til Rune S. Hausstätter som definerer hensikt og mål ut fra et samspillsperspektiv mellom individ og samfunn. Hausstätter sier at hensikten med spesialpedagogisk rådgivning handler om:

å hjelpe mennesker som på en eller annen måte ikke får den pedagogiske hjelpen de trenger, til å vokse og utvikle seg i det samfunnet de er en del av. Målsettingen er altså å hjelpe andre mennesker med å oppnå de godene som det store fellesskapet nyter godt av (Hausstätter, 2007, s. 17).

Mjelve (2014) legger til at hjelpen som gis må føre til målet som er å skape varig endring. I følge Hausstätter og Mjelve blir da målet for rådgivning slik; å hjelpe mennesker til å

vokse og utvikle seg på en måte som skaper varig endring og gir tilgang til fellesskapets goder i det samfunnet de er en del av.

Dersom en skal lykkes med å nå målet, sier Mjelve (2014) at rådgiver i egen person utgjør det sentrale redskapet i rådgivningsprosessen. Han/hun vil spille en viktig rolle for å få til en god relasjon med rådsøker og for utbytte av rådgivningen. Mjelve definerer relasjon slik; «forholdet mellom partene, og hvordan forholdet kommer til uttrykk gjennom kommunikasjonen dem imellom» (Mjelve, 2014, s. 59).

Ut fra dette vil jeg i korte trekk skissere selve rådgivningsprosessen og utfordringer ved denne i tråd med Lassen (2008). Jeg har valgt å anvende Lassen fordi hennes perspektiver bygger på empowerment som metode og har som mål at rådsøker skal kunne oppleve seg selv som hovedaktør i eget liv for å få til varig endring i de systemene han/hun lever i. Det er i tråd med Hausstätters og Mjelves mål for rådgivningsarbeidet.

Lassen (2008) skriver at enhver rådgivningsprosess vil ha fellestrekk i strukturen ved at den har en begynnelse, et arbeid og en avslutning. Det er rådsøkers individuelle situasjon, behov og muligheter som bestemmer hvordan prosessen arter seg. Dette fordi individet lever sitt liv i samspill med systemer ifølge tenkningen i empowerment. Empowerment bygger på økologisk systemteori, hvor man kan forstå familien eller skolen som system, og både innenfor og mellom systemene vil man kommunisere og etablere relasjoner.

Likevektsprinsippet står sterkt, da alle systemer søker likevekt. I denne sammenhengen vektlegges mulighetene innenfor alle økologiske nivåer, anvendelse av disse i gjensidig påvirkningen mellom nivåene. Kommunikasjon og dialog er selve fundamentet for empowerment som metode. Troen på disse spiller en avgjørende rolle for at mennesker skal utvikles (Johannessen et al., 2010; Lassen, 2008).

Rådgivningsarbeidet både preges og er avhengig av kommunikative prosesser mellom rådgiver og rådsøker:

Rådgivning er en kommunikativ prosess mellom to eller flere mennesker hvor samspillet er definert i klare rammer med hensyn til forholdets karakter, innhold og tidsbegrensning. Ønske om forbedring (mål) rådsøker(e) arbeider mot er den styrende faktor i rådgivningsprosessen. Arbeidet for å nå målet blir rådgivningsprosessen. Å oppnå ønske og vekst blir resultat av selve rådgivningen (Lassen, 2014, s. 24).

Lassen (2008) sier at forskning innenfor blant annet tidlig intervensjon og familiearbeid, har avdekket muligheter som er sentrale for empowerment. Disse mulighetene er formulert som 7 temaer for rådgivning;

1) Identifisere individets behov – hvilke ressurser og støtte det er behov for. 2) Ta utgangspunkt i at det er allerede eksisterende ressurser i individet, bygge videre på disse, og fokusere på muligheter for utvikling og styrking av kompetanse. 3) Mobilisere støtte som skal sikre at individets behov ivaretas. 4) Etablere gjensidighet, anerkjennende kommunikasjon og samarbeid. 5) Prinsippene i empowerment former målet for rådgivningsprosessen. Den skal styrke individet i møte med senere utfordringer. 6) Inkludere individets totale livskontekst i rådgivningsprosessen. Tema 7) Vektlegge forebygging. Det kan være fruktbart for å styrke individets utvikling og evne til mestre utfordringer som livet måtte by på.

Til grunn for disse temaene ligger en holdning om at rådgivningen skal støtte og styrke en utviklingsprosess i individet ved å sette fokus på individets eksisterende ressurser og krefter – slik er dette også styrende for arbeidet. En slik helhetlig forståelse av hvordan man kan tilrettelegge for individet stiller også krav til hvordan man møter rådsøker og tilrettelegger for kommunikasjon gjennom anerkjennelse, empati, genuin interesse og respekt (Lassen, 2008).

L. G. Aamodt (2002) peker på at gjennom gjensidighet og anerkjennelse i relasjonen vil den andre kunne bli subjekt for meg. Det er også slik at «... anerkjennelse forutsetter menneskelig likeverd» (Aamodt, 2002, s. 64). Schibbye løfter frem anerkjennelsens rolle i en profesjonell relasjon: «Poenget er at anerkjennelse som en holdning, som en «relasjonsbakgrunn» gjennom hele prosessen, nettopp informerer terapeuten om hva som er adekvat i en gitt situasjon. Anerkjennelsen rammer forholdet» (Schibbye, 1996, s. 536). Hun gir språket en sentral rolle i arbeid med mennesker når hun sier at «Bruken av språket kan føres tilbake til et grunnsyn eller menneskesyn. ... Uansett danner menneskesynet grunnlag for *holdning*» (Schibbye, 2001, s. 629).

Lassen (2008) vektlegger rådgivning som en prosess, der resultatet kan være empowerment og at rådsøker skal kunne oppleve seg selv som hovedaktør i eget liv. Dette stiller krav til visse egenskaper hos rådgiver. I første omgang må rådgiver legge til rette for gode møter, etablere en trygghet som gjør det mulig for rådsøker å involvere seg i arbeidet. Deretter må rådgiver være tydelig i rollen, og lede rådgivningsprosessen på en måte som skaper tillit fra

første møte frem til kartlegging. Det vil dreie seg om å identifisere muligheter, sette realistiske delmål og hovedmål, handle ved å iverksette tiltak og sist å avslutte prosessen.

For å sikre prosessen vektlegger Lassen (2008); rådgivers evne til å vise empati, anerkjennelse og engasjement, forståelse for foreldres sårbarhet med tanke på fremtiden til barnet og familien. Rådgiver bør være bevisst og ha evne til å reflektere over eget mandat, regelverk, prosessen, systemet, arbeidsmodeller og fremgangsmåte. Det vil være med på å klargjøre roller og skape en tydelig og ryddig prosess. Lassen (2008) tillegger språket stor betydning og sier at rådgiver må ha et bevisst forhold til at språket kan ha både en hemmende og en fremmende påvirkning på relasjonen og prosessen. I prosessen ligger et overordnet mål og en utfordring: «å sikre at systemene ivaretar menneskers ... muligheter for trivsel og utvikling» (Askheim i, Lassen, 2008, s. 165).

Med bakgrunn i Lassens syn på rådgivning som en helhetlig og langsiktig prosess der målet er at rådsøker skal oppleve seg selv som hovedaktør i eget liv, vil jeg presentere en narrativ tilnærming til rådgivningsarbeidet – en tilnærming jeg mener kan ha verdi i forståelsen av egen identitet og eget subjekt.

3.3 Narrativ tilnærming

«Den som ikkje vil bu i bås, kan skriva sitt liv om. Den som ikkje vil bli ferdig utvikla, fastgrodd, stiv, kan omdefinera seg sjølv i skrift. Han kan skapa seg sjølv om» (Vaage, 2012, s. 51).

Vaage peker på noe jeg har følt lenge, som handler om det å ha en form for makt over eget liv og om muligheter til å forme eget liv. Gjennom studiene ble jeg introdusert for narrativ teori, som for meg representerer en tenkemåte med grunnleggende respekt for mennesket idet den setter våre livshistorier i sentrum for utvikling og muligheter. Fortellinger formidles gjennom språket. Det vil alltid finnes alternative narrativer – andre fortellinger som kan endre hvordan vi ser på eget liv, og lever livene våre. Gjennom historier skapes identitet.

Jeg vil først kort redegjøre for det vitenskapsteoretiske grunnlaget for narrativ teori, før jeg presenterer hovedtrekk ved en narrativ tilnærming.

Innenfor filosofien lanserte Richard Rorty i 1967 en språklig vending som kjennetegner filosofisk utvikling i det 20. århundre (Thomassen, 2006), denne vendingen kalles også en lingvistisk vending eller en «narrativ» vending. Gjennom poststrukturalistisk tenkning tok man oppgjør med strukturalismens begrensninger (Steinnes, 2007). Narrativ teori definerer seg som poststrukturalistisk, da den føler seg beslektet med tenkere og erkjennelsesteorier som tar oppgjør med vitenskapens generelle sannheter. Poststrukturalismen avfeier allikevel ikke vitenskapen, men søker å kontekstualisere den ved å sette fokus på konkrete former for avhengighet og maktinteresser som alltid påvirker produksjon av kunnskap (A. Holmgren, 2006).

Den lingvistiske vendingen representerer et skifte til større fokus på språket som vitenskapens medium enn på selve forskningsobjektet. Dette ble samtidig «fornuftskritikk», troen på at det i språket konstrueres en virkelighet fremfor «troen på fornuften, på vitenskapen og på fremskrittet» (Thomassen, 2006, s. 119). Vi kan danne fortolkning, forståelse og erkjennelse av omverden gjennom språket, men da ikke en «korrekt»/objektiv gjengivelse. Hvordan mennesket uttrykker seg gis spesielt fokus i poststrukturalistisk tenkning (Thagaard, 2013). «Language makes dialogue possible, but only on condition we use it appropriately, subscribing to the meanings already given in the language that always precedes our familiarity with it» (Belsey, 2002, s. 3).

Besley (2001) snakker i denne sammenhengen om terapi, og påpeker at narrativ terapi oppsto med den lingvistiske vendingen og at før dette var språkets rolle og mening gitt lite fokus og verdi i rådgivning. Dette beskrives slik: «On this account, it is held that language not only affects how we frame our notions of the 'self' and 'identity', but also how counsellors deal with people and their sense of meaning of the world they live in» (Besley, 2001, s. 72).

I korte trekk er narrativ teori inspirert av tre store tenkere; Foucault, Bateson og Bruner. I Michel Foucaults maktbegrep er ingen makt total, da man kan etablere motmakt ved å skape nye sannheter. Videre kan eller skal man ifølge Gregory Batesons kommunikasjonsteori, alltid fortelle en annen historie enn den historien som er dominant, for slik å skape dybde og perspektiv. Jerome Bruner fokuserer på at mening alltid er formulert og formidlet i narrativer. Ingen beskrivelse vil være total, da man kan etablere en alternativ beskrivelse. Ved å gi en alternativ beskrivelse av et menneskes narrativ kan man

produsere nye former for subjektivitet. Uttrykket «agent i eget liv» kommer til sin rett når man snakker om å kunne være skaper av eget liv (A. Holmgren, 2006).

Det er den historien vi forteller om oss selv som former oss, den skaper vår identitet og selvoppfattelse ved at «vi har en tendens til at bli den historie, vi fortæller» (White, 2006, omslag). Michael White regnes som en av grunnleggerne til narrativ metode innen terapien, og har arbeidet mye med familierapi. Utgangspunktet for narrativ teori og metode ligger i en tanke om at vi som mennesker kan fortelle en rekke historier om våre liv, identitetsfortellinger og personlige fortellinger. I tråd med Foucaults tenkning om motmakt vil det alltid eksistere historier som gir negative og dominerende historier motstand. Slike alternative fortellinger vil kunne si noe annet om individet, og hjelpe individet med å omdefinere egen identitet ved å legge andre historier til grunn (A. Holmgren, 2006; A. K. Holmgren, 2006).

Som en måte å arbeide på innenfor narrativ metode, viser Michael White til eksternalisering av problemer hvor individene objektiverer det som oppfattes som problem (White, 2009). «Det gjør det mulig å oppleve egen identitet som atskilt fra problemet; problemet blir *problemet*, ikke personen» (White, 2009, s. 14). Dette problematiseres i Lundby ved at synet på problemet som en fiende i første omgang skal kunne identifiseres som noe positivt i neste omgang – det egentlige spørsmålet er om et problem kan representere noe positivt for individet (Lundby, 1998). White (2009) mener at synet på problemet som en «sannhet» om individets identitet på denne måten opphører å eksistere, og at det dermed dannes grunnlag og muligheter for å løse det. Gjennom eksternaliserende samtaler dekonstrueres de allerede eksisterende og dominerende fortellinger, og det legges til rette for at andre og rikere narrativer kan vokse frem og danne grunnlag for bevisste handlinger (A. K. Holmgren, 2006). Det handler om å komme i posisjon til å redefinere problemene. Andre narrativer vil kunne legge et rikere grunnlag for definisjon av egen identitet (White, 2009). Et sentralt mål i en narrativ tilnærming er å bidra til utviklingen av rikere identitetshistorier, som er grunnlagt i erfaringer og ferdigheter vi har tilegnet oss gjennom livet vi har levd (A. K. Holmgren, 2006).

I narrativ tilnærming står samtalen i sentrum. Gjennom dialog kan man i fellesskap bygge opp nye narrativer. Vi skaper og opplever våre narrativer i møte med andre mennesker, og narrativ tilnærming kan sies å være en relasjonell tilnærming (Lundby, 1998). Jamfør

forståelsen av rådgivning presentert i kapittel 3.1 kan narrativer ha en viktig rolle i rådgivningsarbeidet; å hjelpe andre til å hjelpe seg selv, å åpne opp for at de kan identifisere en annen historie om eget liv, å berike sin egen fortelling ved å vektlegge en annen fortelling enn den de selv har i fokus.

3.4 Dialogens betydning

I henhold til målet mitt med oppgaven, at den skal ha en dialogfremmende funksjon i rådgivningsarbeid, vil jeg ta tak i dialogbegrepet og vektlegge dialogens betydning for praksis. I redegjørelsen av dialogen har jeg i hovedsak valgt å bruke Helge Svares *Den gode samtalen: Kunsten å skape dialog* (2006), da den gir en grundig og helhetlig fremstilling av dialog i praksis på bakgrunn av dialogfilosofi og teori, som nevnt i kapittel 2. Kunnskapsstatus.

Dialog stammer fra greske *dia* som betyr gjennom, og *logos* som betyr ord, tale eller fornuft. En vanlig oppfatning og bruk av ordet er omtrent likestilt med samtale, og da gjerne mellom to personer. I ordets opprinnelige form henviser det til virksomhet av fornuftig karakter praktisert gjennom ord, og begrenses heller ikke til å omhandle kun to personer eller at dialogen ikke kan være i skriftlig form. Motpolene til dialogbegrepet er monolog (å snakke til og ikke med) og debatt (kan ses på som en ordkrig). Dialogen blir i motsetning til dette et samarbeid og en prosess, som preges av gjensidighet og av å være åpen og søkende mot et definert felles mål. Maktforholdet er likestilt (Svare, 2006).

I denne sammenhengen ser jeg det som fruktbart å nevne Bubers syn på dialog. Han forstår dialog som noe mer enn en samtale hvor ord blir ytret, altså en ordløs dialog som Svare (2006) skriver. Betingelsene for å kunne tre inn i dette dialogiske samspillet er at man må åpne seg for den andre, begge parter må oppleve å ha en gjensidig vilje til å la seg berøre. Videre skriver Svare at ifølge Buber er dialog også mulig i møte med andre levende vesen, og beskriver dialog uten ord gjennom opplevelser fra Bubers eget liv:

Som gutt tilbrakte han sommerferien på besteforeldrenes gård. Så ofte han kunne, forteller han senere, snek han seg ut i stallen der det stod en stor grå hest. Han likte å stryke det store dyret over manken. Under håndflaten kunne han kjenne det fremmede livet vibrere. Det oppsto en helt spesiell fortrolighet, som også dyret deltok i. Han skriver: Hesten hevet rolig det massive hodet allerede før jeg hadde

begynt å strø havre i krybben. Ørene sto rett i vær. Så snøftet den lavt, slik man sender et signal til en medsammensvoren uten at noen andre skal høre det (Buber i, Svare, 2006, s. 43-44).

Dialogens betydning og formål, vektlegger Svare (2006), beskrives blant annet som en vei til ny innsikt, selvdannelse, og ved å bygge på samarbeid er også dialogen sosialt forankret. Abid Q. Raja (2010) beskriver dialogens ultimate oppgave som å bringe mennesker sammen ved å lytte og dele sin posisjon, og skape refleksjon hos den andre samtidig som en selv har både evne og vilje til å reflektere over det den andre parten formidler. «... den effektive endringen, altså endringer som vedvarer, oppnår vi neppe dersom vi ikke gis mulighet til refleksjon og ettertenksomhet. ... Refleksjonen tvinger oss til å tenke over hva som ble sagt, hva som ble kommunisert. Refleksjonen er den aller viktigste brikken i endringsprosessen» (Raja, 2010, s. 15).

Dialogfilosofen som Platon, Kant og Gadamer har til felles at de vektlegger sammenhengen mellom språk, tanke og erkjennelse. Tenkning blir av Platon og Kant sammenliknet med å ha en indre samtale, samtidig som Gadamer ser på språket som ramme for forståelse og erfaring. Svare (2006) sier at Gadamer ser på språket som en del av identiteten vår.

Dialogen som samtaleform kan sammenliknes med å tenke. Sammen med andre som gjerne utfordrer tankene våre, kan man gjennom dialog oppnå innsikt. Det kan knyttes til selvdannelse som en utviklingsprosess hos mennesket. Slik jeg leser det, vil det handle om identitet. Videre påpekes sammenhengen mellom dialogen og det sosiale, det individuelle og fellesskapet. Det handler om menneskemøter, og dialogens kraft i dette disse.

Dialogfilosofen som Buber og Freire ser på dette som en kraft så stor at den kan endre hele samfunnet (Svare, 2006).

Jeg vil kort vise til Svares (2006) presentasjon av hvordan man kan oppnå en god dialog, altså idealer ved dialogen. I første omgang fremheves kunsten om å være en god lytter, som tilrettelegger for at dialogen kan oppstå ved at noen kan ta ordet i sin munn. Å evne å lytte mens andre taler er knyttet til turtaking og meningsutveksling, og åpner for utvikling av innsikt. Andre idealer er å være tydelig og bevisst i forhold til målet som er satt for dialogen. Det man uttrykker i en dialog skal også være relevant for målet, samtidig som man ikke skal miste kreativiteten, da denne kan gi dialogen interessante vendinger. Mange idealer nevnes videre, blant annet; å være oppmerksom, godt samspill, nysgjerrighet og

undring, å være kritisk og observant, å være oppriktig, vise respekt og ha ydmykhet (Svare, 2006). Samtidig gjør Svare (2006) oss oppmerksom på faktorer som kan true dialogen, og som ofte inntreffer dersom maktforholdet blir forsøkt forskjøvet. Disse ses på som anti-dialogiske strategier som blant annet sarkasme, fornærmelser, personangrep, spørsmålsform, svekke andres tillit, latterliggjøre eller å spille på følelser.

I samtaler med foreldre er dialogen den ideelle samtaleformen, hvor foreldrene kan føle seg ivaretatt. Gjensidigheten i dialogen gjør partene aktive og deltakende. Her er rom for at et tillitsforhold skal utvikles, da dialogen er avhengig av en gjensidig respekt mellom partene. Når foreldre skal møte spesialpedagogisk rådgiver, er dette på grunnlag av at det eksisterer en bekymring rundt barnet deres og gjerne et behov for ekstra tilrettelegging. Dette kan være såre og vanskelige samtaler for foreldre å ha (Drugli & Onsøien, 2010). «Dialog fremmer en utvidet og felles forståelse av barnet» (Drugli & Onsøien, 2010, s. 40).

Vaage setter ord på det at fortellinger eller samtaler kan være vanskelige å ordsette:

Orda ville ikkje koma. Orda sit fast i det rommet der alle ord er eller ikkje er. Orda fell ikkje ut av munnen. Dei flyg ikkje mellom hendene. Eg vil fortelja om det som hende på Odda sjukehus. Eg fødde G, det har eg sagt. Det er noko meir eg vil seia. Eg veit ikkje kva det er. Orda strevar med å verta til. Orda gløymer sine retningar. Vil dei ikkje tena meg? Er det ikkje eg som er deira tenar? Vil eg styre orda? Det er ikkje mi oppgåve. Orda skal koma som dei er, frie. Ord skal velta ut over arket, ei høgare makt enn meg skal sortera dei. Eg er berre hjelparen. Eg føder ingen. Det er berre ord. Eg fødde G, det vil eg likevel seia. Slik må det seiast, dersom orda skal styra. Ein skal ikkje vere redd for orda. Orda skal også bli fødde. Orda kjempar seg også inn i tida på sitt vesale vis. Ord er ikkje menneske. Men menneska har orda (Vaage, 2012, s. 85).

Som Vaage så gripende forteller er det vanskelig å sette ord på motsetningsfylte og paradoksale situasjoner i livet. Det er her jeg mener at dialogen kan ha en sosial funksjon i rådgivningsprosessen. Den kan trygge relasjonen nok til at en våger å sette ord på og la seg berøre.

3.5 Relasjonsetikk

Jeg ønsker kort å presentere teologen Knud E. Løgstrups nærhetsetikk, som Eide ser på i *Fordi er vi mennesker: en bok om samarbeidets etikk* (2011). Eide gir Løgstrups nærhetsetikk betegnelsen relasjonsetikk. Jeg mener denne representerer et grunnleggende menneskesyn som kan være et etisk bidrag i arbeidet med å ivareta mennesker i rådgivningsrelasjonen.

Fra det grundvilkår, vi lever under, og som det ikke står til os at ændre, nemlig at den enes liv er forviklet med den andens, får den etiske fordring sit indhold, idet den går ud på at drage omsorg for det af den andens liv, som forviklingen prisgiver (Løgstrup, i Eide, 2011, s. 63).

Løgstrups etikk betegnes som en nærhetsetikk da mellommenneskelige relasjoner er i fokus for hans tenkning. Løgstrup betegner sin etikk som fenomenologisk og reflekterer over menneskets livsvilkår på bakgrunn av erfaringer. Samtidig er hans tenkning ontologisk, som kan omtales som læren om det værende, eller læren om det som er (Eide, 2011; Thomassen, 2006).

I relasjoner kan vi handle på måter som både fremmer og hemmer relasjonen og andres muligheter i livet. Løgstrup sier i denne forbindelse: «Den ene har mer eller mindre av den annens liv i sin magt» (Løgstrup, i Eide, 2011, s. 69). Relasjonene ses på som ett grunnvilkår for livet, en dimensjon ved livet som er en del av oss og som vi ikke kan velge å løsrive oss fra. Eide skriver at «mennesket er til i verden, og at mennesket er til i relasjoner» (Eide, 2011, s. 65). Løgstrup sin etiske fordring omhandler menneskelig tilværelse og livsvilkår. Fordringen er grunnlagt i relasjonen og tilliten vi legger til grunn for å gå inn i denne med håp om at den kan føre til en positiv utvikling. På samme måte er fordringen tilstede ved mistillit. Hos Løgstrup ligger fordringen i forkant og er uavhengig av gjensidighet, respons eller forventning i relasjonen. Det er i relasjonen at fordringen konkretiseres, det er her man har makt til å enten fremme eller hemme andres livsmuligheter. Dette kan knyttes til fenomenologien, der man kan undre seg over slike grunnleggende spørsmål ved livet og hvordan disse kan lære oss noe om etikk, og om normer og verdier (Eide, 2011).

Hvordan kan man så vite at man handler på en måte som fremmer den andre og ivaretar den andres beste i relasjonen? «...fra den Kærlighed, som Du gør Krav på, kender Du den kærlighed Du skylder det andet Menneske» (Løgstrup, i Eide, 2011, s. 72). Løgstrup knytter her bånd mot religionsfilosofi og vektlegger budet om at man skal elske sin neste, selv om dette heller ikke er risikofritt ved at det forutsetter en viss likhet i blant annet erfaringsgrunnlag og forventninger (Eide, 2011).

3.6 Oppsummering

Min forståelse av rådgivning er at det er en omfattende, langsiktig og helhetlig prosess med flere faser. Hensikten og målet skal bidra til å bedre hverdagen og livskvaliteten til dem det gjelder. I følge Hausstätter (2007) på en slik måte at mennesker oppnår de goder som fellesskapet nyter godt av. Med empowerment som grunnlagstenkning viser Lassen (2008) at vi gjennom å samarbeide med individets familie og nærmiljø kan skape en helhetlig utvikling og endring, som vil ha verdi for individet på lang sikt. Det handler om at utvikling og endring må skje på flere arenaer, og både på individ- og systemnivå. En dialog med flere instanser vil dermed være avgjørende i forvaltningen av menneskeliv.

Språket er et av rådgiverens viktigste verktøy i rådgivningsarbeidet. I språket formidles blant annet narrativer, levde liv, bekymringer og behov. Mye av rådgivningsarbeidet skjer gjennom dialog og kommunikasjon. I rådgiverrollen ligger et etisk ansvar for å handle med grunnlag i individets beste, da man vil møte mennesker i sårbare situasjoner. Dette bringer oss videre til Kristevas tenkning omkring subjekt, språk og mening.

4. Julia Kristevas begreper om subjekt, språk og meningsdannelse

4.1 Bakgrunn

Julia Kristeva (1941-) er bulgarsk av fødsel. Hun er lingvist, semiotiker, psykoanalytiker og feminist, og regnes som en av nåtidens franske poststrukturalister (Haaland, 2006). Poststrukturalismen tar avstand fra strukturalismens tro på universelle sannheter, og søker det subjektive elementet i tolkning av hendelser, tekst og tale (Johnsen, 2010). Å plassere Kristeva innenfor en poststrukturalistisk kategori kan by på utfordringer, da Kristeva gjennom sine teorier utfordrer kategorisk tenkning (Bruflot & Strømhaug, 2011). I introduksjonen til *The Kristeva Reader* skriver Moi at Kristevas unike intellektuelle bakgrunn gav henne grunnlag for å stille seg kritisk til strukturalismen, og at hun slik var poststrukturalist forut for sin tid, en post-strukturalist (Moi, 1986; Owesen, 2003).

I 1966, 25 år gammel kom Kristeva til Paris som ung student. Her ble hun fort en del av det intellektuelle miljøet rundt tidsskriftet *Tel Quel*, i godt selskap med teoretikere som blant annet Roland Barthes, Michel Foucault og Jacques Derrida. I doktorgradsavhandlingen sin *Revolution in Poetic language* fra 1974, presenterer hun med grunnlag i psykoanalysen sin lingvistiske teori om det talende subjektet. Slik er hennes teorier omtalt som psykolingvistiske (Myklestad, 2011). Her teoretiserer hun språkprosessen gjennom sine begreper, eller prosesser, om «det semiotiske» og «det symbolske» (Moi, 1994). Etter å ha oppnådd internasjonalt gjennombrudd med doktorgradsavhandlingen, ble Kristeva utnevnt til professor ved Paris VII Université, hvor hun fremdeles arbeider både som psykoanalytiker og som professor i lingvistik (Midttun, 2008). I 2004 fikk Kristeva Holberg-prisen for banebrytende forskning innenfor samfunnsvitenskapene (Haaland, 2006).

I sentrum for Kristevas tenkning er språket (Engebretsen, Johnsen, & Markussen, 2008). Hun søker å skape grunnlag for en forståelse av mennesket som både biologisk vesen, en begjærlig organisme, og et språklig subjekt som skaper mening i omverden gjennom språklige prosesser (Haaland, 2006). Grunnleggende for Kristevas tenkning er hennes tenkning om subjektet, og for å kunne tre inn i mange av hennes begreper er det avgjørende å ha en forståelse av Kristevas subjekt (Myklestad, 2011).

Jeg vil redegjøre for noen av Kristevas begreper, som jeg senere vil se på i forbindelse med dialogen i en rådgivningssituasjon, jamfør oppgavens problemstilling. I første omgang vil jeg belyse Kristevas tenking om subjektet, for så å tre inn i the signifying process, som omhandler tenkning omkring dannelse og realisering av mening og subjekt (Myklestad, 2011). Deretter vil jeg gjøre rede for Kristevas to begreper om språkets egenskaper, det semiotiske og det symbolske. Til slutt ser jeg på hennes tenkning om annerledeshet og funksjonshemming, språk og sårbarhet.

4.2 Kristevas subjekt

«Enhver språk teori er avhengig av et spesifikt subjektbegrep» (Kristeva, 2003, s. 246).

Det vil alltid være et subjekt til stede når det eksisterer en bevissthet om betydning og mening (Kristeva, 2003), og som påpekt ovenfor kan Kristevas tenkning ses på som psykolingvistisk. Hennes tenkning om subjektet er forankret i både psykoanalysen og i Jaques Lacans plassering av subjektet i språket (Myklestad, 2011). Med basis i Myklestad (2011, 2015) vil jeg kort skissere disse forståelsene av mennesket som Julia Kristeva bygger sin subjektforståelse på.

Tenkningen om det bevisste og det ubevisste i det menneskelige subjektet baserer seg på Freuds tenkning om Ego, Superego og Id som deler av menneskets personlighet. Egoet innehar forsvarsmekanismer som beskytter jeget. Ego-psykologien vokser frem i etterkrigstiden. Myklestad (2011) sier at den har hovedfokus på det bevisste «jeg» og forsvarsmekanismene som skal beskytte og bevare «jeget». Samtidig danner denne tenkningen også grunnlag for forståelsen av mennesket innenfor human- og samfunnsvitenskapene.

I sin nytenkning av Freuds arbeider vektlegger Lacan betydningen av det ubevisste, og mener at det homogene og helhetlige subjektet som fremstilles i ego-psykologien ikke eksisterer (Myklestad, 2015). Videre ville Lacan vise sammenhengen mellom språket og det ubevisste, og Lechte beskriver dette slik:

Language is not simply the bearer of thoughts and information, nor is it simply a medium of communication. 'Defective' communication is also significant. Misunderstandings, confusions, poetic resonances and a whole host of features

(such as slips of the tongue, absentmindedness, the forgetting of names, misreadings, etc. ...) also emerge in and through language (Lechte, 2008, s. 104).

Lacan hadde allerede utviklet sin teori om speilfasen, som omhandler et barns gjenkjennelse av eget speilbilde i alderen 6-8 måneder, og separasjonen fra mor. I denne erkjennelsen av seg selv som individ er den symbolske orden sentral i barnets utvikling til å bli et menneskelig subjekt, et sosialt vesen adskilt fra mor (Myklestad, 2011, 2015).

Lechte beskriver språkets rolle i denne prosessen slik:

The child's entry into language is entirely dependent on this recognition. So, too, is the formation of an ego (the centre of consciousness). Language and symbolic (i.e. cultural) elements now become fundamental whereas, before, it was generally held that biological (i.e. natural) factors were the basis of human subjectivity (Lechte, 2008, s. 104-105).

Myklestad (2011) skriver at *speilbildet* er en del av den symbolske orden. Det representerer virkeligheten, men *er* ikke virkeligheten. Det ubevisste ligger i at subjektet ikke gjenkjenner dette aspektet ved språket. I separasjonen fra morsfiguren opplever barnet et tap. Tapet av mor vil alltid være ubevisst, underliggende og reelt. Dette kan ikke uttrykkes gjennom det symbolske, og står i fare for å undertrykkes både på individ- og samfunnsnivå i en symbolsk orientert verden (Myklestad, 2011).

Man kan se flere likheter mellom Lacans og Kristevas forståelse av mennesket. Kristeva har i likhet med Lacan språket i sentrum for sin subjektforståelse, samt at det ubevisste står sentralt også her (Myklestad, 2011).

«... an interest in the unconscious leads Kristeva to develop her theory of the subject as a subject-in-process, a subject that is continually reforming itself» (Lechte, 2008, s. 397).

Subjekt-i-prosess innebærer altså en forståelse av det menneskelige subjektet som stadig i bevegelse og utvikling, i en prosess med eget individ og med omverdenen. Gjennom teorien om subjekt-i-prosess søker Kristeva å beskrive individets evne til å forstå seg selv på et etisk plan. Altså å utvikle en forståelse for forholdet mellom selvet og den Andre, mellom det bevisste og det ubevisste, mellom identitet og forskjell, og mellom det som oppfattes som trygt eller kjent og det som oppfattes som fremmed (Midttun, 2008).

Kristevas prosessenkning innebærer at dersom mennesket skal kunne bli et sosialt vesen, må det også bli en kompetent språkbruker (Haaland, 2006). Språket har altså en sentral

rolle da ethvert menneske anvender språket (Myklestad, 2011). Kristeva skriver i *Fra én identitet til en annen* at «Språket er altså alltid *ett* system (en «struktur»), alltid *en mening*, og forutsetter derfor nødvendigvis et kollektivt eller individuelt subjekt som kan bære vitnesbyrd om sin historie» (Kristeva, 2003, s. 248). Som ethvert system står språket også i fare for å stagnere i utvikling og kun bli bevarte strukturer. Det ligger en etisk fordring i språket om at mennesket som språkbruker kan motvirke mekanismer i språket som gjør at prosessen stagnerer. På denne måten realiseres det menneskelige subjektet gjennom språket (Myklestad, 2011).

Kristeva mener at mennesket som subjekt mister sin verdi i vitenskapsteoretisk forstand ved at det blir fjernet fra sin sosialhistoriske sammenheng og direkte erfaringer (Kristeva, 1984).

Med sine arbeider er Kristeva en kritisk stemme i viktige temaer som omhandler både mennesker og samfunn. Hun setter spørsmålsteget ved hvordan vitenskapelig og teknologisk tenkning påvirker mennesket, og kritiserer evidensbasert, empirisk forskning ved å si at den er ute av stand til å ta høyde for mennesket som biologisk vesen, altså kroppen og subjektet. Den blir slik uten relevans for livet og virkeligheten, da den tar utgangspunkt i mennesket som et passivisert forskningsobjekt til gjenstand for observasjon, analyse og systematisering. Vitenskapelig tenkning utgjør dermed en trussel for menneskets meningsdannende prosesser (Myklestad, 2011).

Kristeva søker mot en forståelse av subjektet hvor språket har en sterkere posisjon enn kun «a strictly «formal» object – one that involves syntax or mathematicization» (Kristeva, 1984, s. 21), og knytter språk og mening til subjektet: «To the extent it is assumed by a subject who «means» (*bedeuten*), language has «deep structures» that articulate *categories*» (Kristeva, 1984, s. 23). I intervju med Midttun uttrykker Kristeva at hun har et dynamisk syn på mening, hvor hun tar hensyn til det talende subjekt og dets historie. Videre uttrykker hun sin interesse for individets stilling i verden og i historien (Midttun, 2008).

Kristevas tenkning omkring subjektet starter før det etablerte subjektet, i subjektet-som-skal-bli, hvor hun søker å beskrive den menneskelige prosess før språket. Kristeva søker dermed å beskrive det som ikke kan erfares, å bringe det som ikke kan symboliseres inn i en symbolsk virkelighet. I denne sammenhengen kan man si at Kristevas subjekt er et

splittet subjekt, da symbolverdenen alltid utfordres av biologiske drifter i mennesket (Haaland, 2006).

Slik jeg leser og forstår Kristevas tenkning om det menneskelige subjekt, så er det et subjekt i kontinuerlig prosess og utvikling. Denne prosessen er knyttet til språket ved at det er gjennom språket subjektet kan danne mening og oversikt. Dermed forstår jeg det også slik at det er her identitet har sin forankring, samt dannes, utvikles og utfordres.

4.3 The signifying process

Med uttalelsen «WE MUST specify, first and foremost, what we mean by the *signifying process* vis-à-vis general theories of meaning, theories of language, and theories of the subject» (Kristeva, 1984, s. 21), vektlegger Kristeva noe som gjør prosessen særegen. Hun utvikler og lanserer egne begreper og videreutvikler kjente begreper som betegner nyansene i prosessen, som er sentral gjennom hele hennes tenkning om subjekt, språk og mening (Myklestad, 2015). Gjennom the signifying process realiseres både subjekt og mening, i en betydningsproduserende prosess som omhandler betydning og uttrykk (Kristeva, 2003; Myklestad, 2015).

«Prosser der betydning gis uttrykk, og uttrykk gis betydning» (Myklestad, 2015, s. 95).

Det talende subjektet er som påpekt ovenfor splittet, splittet mellom det bevisste og det ubevisste, som viser seg i the signifying process og som analyseres gjennom enhver produksjon av mening; en semiotisk prosess og en symbolsk prosess (Roudiez, 1980). Kristeva vektlegger noe som er utenfor språket, men i subjektet, og som er meningsdannende i samspill med språket; samspillet mellom det hun betegner som det semiotiske og det symbolske (Johnsen, 2010). Disse betegner Kristeva (1984) som to modaliteter ved den betydningsproduserende prosessen.

I the signifying process er det semiotiske et sentralt fenomen. Gjennom sin forankring i subjektets opprinnelige driftsenergi, legges det grunnlag for potensialer i subjektet som kan ha påvirkning på vår oppfatning av sannhet og virkelighet i samhandling og møte med våre omgivelser (Myklestad, 2015).

I følge Kristeva (1984) eksisterer det semiotiske og det symbolske alltid sammen, de er uatskillelige og kan sies å være egenskaper ved the signifying process som utgjør språket. Dialektikken mellom disse avgjør hvilken type diskurs som involveres, som eksempelvis narrativer, metaspråk, teori eller dikt. Det Kristeva betegner som såkalt naturlig språk vil altså muliggjøre forskjellige typer artikulering av det semiotiske og det symbolske. Kristeva hevder at det også eksisterer nonverbale betegnende systemer som er konstruert kun på grunnlag av det semiotiske, slik som eksempelvis musikk. Hun sier at denne eksklusiviteten allikevel er relativ, «But the irruption of the semiotic within the symbolic is only relative» (Kristeva, 1984, s. 63) nettopp på grunn av at det semiotiske og det symbolske ikke kan skilles. Dialektikken mellom de semiotiske og de symbolske egenskapene ved the signifying process er grunnleggende for subjektet. Subjektet vil, ifølge Kristeva, aldri være enten kun semiotisk eller kun symbolsk da begge prosessene hele tiden er i subjektet, heller ikke vil noe «signifying system» produsert av subjektet kunne være enten eller (Kristeva, 1984).

På denne måten fyller også Kristeva «skillet mellom kropp og sjel, kultur og natur» (Midttun, 2008, s. 19).

Som påpekt ovenfor vil subjektet fremstå som todelt, eller splittet, i en subjektforståelse hvor både det ubevisste og bevisste tillegges verdi. Dette kan skape et brudd i prosessen, der det ubevisste vil utfordre etablerte strukturer og logiske systemer, og skape forstyrrelser. Det bevisste vil søke å gjenopprette den orden som det ubevisste forstyrrer. I en slik vekselvirkende prosess vil subjektet måtte gi slipp på mening og forståelse, for så å danne ny mening. Bruddet vil representere utfordringer ved at det rokker ved allerede etablert mening, samtidig som det representerer oppfordring til dannelse av ny mening (Myklestad, 2015).

Det er det dialektiske i subjektet – forholdet og dialogen mellom det semiotiske og det symbolske som åpner for muligheten til å endre vårt syn på verden, og som legger til rette for nye oppdagelser og ny mening (Haaland, 2006). I en kontinuerlig prosess med å skape og omdanne mening er subjektet alltid i bevegelse og søker etter å danne en praksis, «the signifying practice» (Myklestad, 2011).

Når det gjelder en *betydningsproduserende praksis*, det vil si en samfunnsmessig kommuniserbar diskurs som det poetiske språket, så er den semiotiske heterogeniteten som teorien kan påvise, selvsagt umulig å skille fra det jeg vil kalle betydningsproduksjonens *symbolske* funksjon. Det «symbolske» forstår jeg, i motsetning til det «semiotiske», som meningens, tegnets og referanseobjektets uunngåelige nærvær for det transcendentale egoet (Kristeva, 2003, s. 256).

Som spesialpedagog vil en praksis som her skissert være av verdi i møte med forskjellige mennesker med ulike skjebner. Som Myklestad skriver: «Vi er språkbrukere – ikke minst som pedagoger: I språkets prosesser forvaltes egen og andres verdighet. Å tillegge egen og andres poetikk/estetikk oppmerksomhet og relevans vil få følger» (Myklestad, 2015, s. 8).

4.4 Det semiotiske

«Ordenes semiotiske innhold er det som gir livet mening, ... og det som knytter oss til andre mennesker» (Midttun, 2008, s. 18).

Det sies at gjennom det semiotiske tar Kristeva Lacans tekning til nye høyder. Det semiotiske oppleves som utfordrende å gripe og vanskelig å beskrive med ord og begreper, da det semiotiske gjerne knyttes til det førspråklige; det som er før både språk, bevissthet og hukommelse (Haaland, 2006).

Jeg har påpekt at Kristeva tillegger verdi til subjektet-som-skal-bli, og i likhet med Lacan er atskillelsen fra mor av betydning for Kristeva. Dette subjektet-som-skal-bli trer inn før atskillelsen og omhandler både spedbarnsstadiet og fosterstadiet. Kristeva vektlegger at mennesket allerede i disse stadiene av livet erfarer gjennom medfødte drifter og begjær (Myklestad, 2015). Altså er opprinnelsen til det menneskelige samfunn og språk grunnlagt i de første månedene av våre liv, og når Kristeva snakker om subjektet-som-skal-bli, så knyttes dette til det semiotiske (Haaland, 2006).

I sin avhandling *Revolution in Poetic Language* introduserer Kristeva den semiotiske egenskapen ved språket, som hun beskriver som språkets første og viktigste oppgave; sansning og kontakt. Da Kristeva presenterte det semiotiske ved språket, var hennes

oppfatning at denne delen av språket var marginalisert av lingvistik og språkfilosofi (Engebretsen et al., 2008).

Kristeva låner begrepet *chora* fra Platon, og knytter dette til det semiotiske: «the semiotic chora» (Kristeva, 1984).

In this way the drives, which are «energy» charges as well as «physical» marks, articulate what we call *chora*: a nonexpressive totality formed by the drives and their stases in a motility that is as full of movement as it is regulated (Kristeva, 1984, s. 25).

Det semiotiske chora er et uttrykk for den prosessen hvor barnet atskilles fra mor, hvor barnet er inne i en prosess hvor det skal sosialiseres inn i det symbolske, og bli subjekt – «subjektet-som-skal-bli» (Haaland, 2006).

The genesis of the *functions* organizing the semiotic process can be accurately elucidated only within a theory of the subject that does not reduce the subject to one of understanding, but instead opens up within the subject this other scene of pre-symbolic functions. ... Drives involve pre-Oedipal semiotic functions and energy discharges that connect and orient the body to the mother (Kristeva, 1984, s. 27).

Den semiotiske modaliteten ved the signifying process refererer til det motsatte av mening, samtidig som den alltid vil være relatert til denne (Kristeva, 2003).

Det semiotiske er det underbevisste nivået i språket som ikke uttales, men som på tross av dette er meningsbærende for individet. Denne egenskapen ved språket er å forstå som det opprinnelige ved menneskets språk, som uttrykker menneskelige drifter og kroppslige impulser og begjær. Det semiotiske uttrykker ikke den logiske meningen, men subjektet, «jeg'et», presenteres her. Språkets primærfunksjon er ikke å skape mening, men sansning og å søke kontakt med omverdenen. Det semiotiske er det første språkuttrykket og kan i utgangspunktet ikke uttrykkes gjennom begreper. Til eksempel kan det være et lite barns første språkuttrykk som er kontaktsøkende før det er informasjon. Mennesker søker kontakt med hverandre gjennom språket. Det beskrives som en språklig urtilstand og er først og fremst sansning og uttrykk for følelser og kontakt, eksempelvis gjennom lyder, bevegelse, rytmer, pust og intonasjoner (Engebretsen et al., 2008; Johnsen, 2010; Midttun, 2008).

Den semiotiske funksjonen ved språket kan enkelt forklares som det som gir hver og en av oss en unik måte å uttrykke oss på, det som gir oss våre særegne språklige kjennetegn i form av eksempelvis stemmen vår, og er ikke det samme som mening eller informasjon (Engebretsen et al., 2008). Det semiotiske ved subjektet representerer en forskjell. Det er her mennesket kan utgjøre en forskjell, ved at det ligger grunnleggende potensialer ved subjektet i det semiotiske. Empatien kan knyttes til det semiotiske, ved at det semiotiske kan påvirke vårt syn på egen deltakelse i både eget og andres liv (Myklestad, 2015).

Jeg har tidligere påpekt min erfaring med hest, om det å kommunisere med et annet levende vesen uten å kunne ta i bruk verbalt språk. Jeg har tidligere vist til Bubers ordløse dialog, hvor han vektlegger noe av det samme. Kristeva snakker også om en type ordløs kommunikasjon i det hun kaller zoosemiotics.

Zoosemiotics omhandler kommunikasjon og kommunikasjonssystemer i dyreverden – en verden som gjør det mulig for oss å oppdage variasjonen av uttrykk som eksisterer i form av spesielle koder for informasjon og signalisering hos alle levende organismer, eksempelvis ved fuglesang eller lyd signaler mellom delfiner. En rekke undersøkelser og observasjoner gjort av biologer og zoologer underbygger hypotesen om at alle kjente organismer i verden er nedarvet fra samme genetiske materiale (Kristeva, 1989). «The order of *language* unites that of *life* and *ideality*. The element of signification, the substance of expression that makes up speech reunites in a parallelism (transcendental) *meaning* and *life*» (Kristeva, 1989, s. 323).

Zoosemiotikk kan være med på å vise Kristevas fokus på mennesket som biologisk vesen. Jeg mener dette tydelig viser sammenhengen mellom subjekt, språk og mening, og kan som nevnt relatere det til egne erfaringer.

I neste kapittel vil jeg ha fokus på den symbolske modaliteten ved the signifying process. Det symbolske kan regnes som motsetningen til det semiotiske (Haaland, 2006), selv om enhver dannelse av mening vil være avhengig av begge.

«Det semiotiske» er betegnelse på det ene logiske systemet («the logic of being») – det som er hinsides. ... «Det semiotiske» er hinsides det andre systemet som er «det symbolske», «den symbolske orden»; det som representerer systemet for den språklige rasjonelle logikk (Haaland, 2006, s. 70).

4.5 Det symbolske

Begrepet om det symbolske har Kristeva videreført fra Lacan og hans språkstrukturalistiske omforming av Freuds psykoanalyse. Den symbolske modaliteten omhandler troen på at mennesket skaper seg selv i en symbolsk verden (Haaland, 2006). Det symbolske har med etablerte språkstrukturer å gjøre – selve språkuttrykket, og det er i denne modaliteten at den betydningsproduserende prosessen søker uttrykk (Myklestad, 2015). I følge Kristevas perspektiver er det kategoriene i den symbolske egenskapen ved språket som skaper mulighet for oversikt i omverdenen. Kategoriene er kollektive fenomener som gjør kommunikasjon mulig. Gjennom det symbolske språkets kategoriserende system kan vi skape mening (Engebretsen et al., 2008).

Subjektet får bekreftet sin identitet og kultur i det symbolske, og kan føle trygghet i samspill med omverdenen (Bruflot & Strømhaug, 2011). Det symbolske omhandler språklige egenskaper som gir mening, som eksempelvis tegn og referanseobjekt (Kristeva, 2003).

Kristeva sier at det som gir mening i språket er et resultat av kroppslige og sosiale prosesser, i et dynamisk forhold mellom det semiotiske og det symbolske. Hennes tenkning er knyttet til Freuds teori om kroppslige prosesser og subjektive drifter som operer mellom biologi og kultur (Johnsen, 2010).

Den symbolske egenskapen ved språket gjør kommunikasjon og informasjon mellom mennesker mulig. Det symbolske er logisk og systematisk oppbygd og inndelt, og utgjør en forutsetning for menneskelig kommunikasjon og sameksistens. Barnet fødes inn i en verden hvor ord allerede har mening og betydning. Det symbolske representerer den siden av språket som mennesket sosialiseres inn i, og som vi er avhengige av for å kunne eksistere sammen med andre mennesker (Johnsen, 2010; Myklestad, 2015).

Atskillelsen fra mor er en forutsetning for at den symbolske funksjonen ved språket skal kunne konstitueres (Kristeva, 2003).

«... the *symbolic* – and therefore syntax and all linguistic categories – is a social effect of the relation to the other, established through the objective constraints of biological (including sexual) differences and concrete, historical family structures» (Kristeva, 1984, s. 29).

Uten det symbolske vil kategoriene opphøre å eksistere, og individets selvforståelse trues. «Kategoriene skaper orienteringspunkter som individets selvforståelse formes av. Mister vi kategoriene som holder orden på omverdenen, kan vi miste oss selv. «Selvet» er en kategori som avhenger av andre kategorier» (Engebretsen et al., 2008, s. 15). På denne måten er vi tilbake til det splittede subjektet. Det semiotiske utfordrer etablert betydning og kategorier. Uten kategoriene, uten den symbolske orden, vil kaos oppstå og verden vil ikke lenger gi mening, den vil slutte å bety (Engebretsen et al., 2008).

Brufbot og Strømhaug (2011) peker på hvordan språket har en kategoriserende makt ved å vektlegge at det semiotiske lar seg vanskelig beskrive i den symbolske orden, samtidig som det er her individets særegenhet er grunnlagt. Det unike ved subjektet må kategoriseres og reduseres i en symbolsk definisjon dersom det skal kunne gi mening i en symbolsk bevissthet. «En definering av den andre forutsetter en dominasjon av det symbolske aspektet og en reduksjon av det semiotiske. Det symbolske aspektet får dermed definisjonsmakt over den andres semiotiske uttrykk» (Brufbot & Strømhaug, 2011, s. 38-39).

Jamfør Hausstätter (2007) og «det spesialpedagogiske paradoks», hvor det vektlegges at det spesialpedagogiske fagfeltet er i et avhengighetsforhold til språkets marginaliserende prosesser, så vil det være avgjørende for en etisk yrkesutøvelse at spesialpedagogen har et bevisst forhold til den definisjonsmakt som ligger i språket. Jeg vil igjen vise til Myklestad (2015), som skriver at man i språkets prosesser forvalter egen og andres verdighet. Herfra forflytter jeg meg videre til Kristevas tenkning om annerledeshet og funksjonshemming, om holdninger og om sårbarhetens rolle i møte med det som oppfattes som annerledes.

4.6 Sårbarhetens politikk

Berit Johnsen tydeliggjør innholdet i Kristevas etisk-politiske program på denne måten; Kristevas etisk-politiske prosjekt dreier seg om et samfunn hvor enkeltmennesket lever med og for den andre; et samfunn hvor å dele betyr å være solidarisk med hverandre, idet vi erkjenner hverandres menneskelige fellestrekk og forskjelligheter, samtidig som vi innrømmer at det er sider ved oss alle som alltid vil være fremmede for hverandre (Kristeva, i Johnsen, 2010, s. 99).

Kristevas bakgrunn for dette prosjektet er grunnlagt i hennes personlige erfaringer med sønnens nevrologiske funksjonshemming, samt hennes arbeid som psykoanalytiker og reiser i forskjellige land hvor hun har sett en forskjell i hvordan funksjonshemmede blir ivaretatt. Refleksjonene omkring sårbarhet er altså for Kristeva grunnlagt i personlige narrativer på både individ- og systemnivå (Kristeva, 2010).

I sentrum for Julia Kristevas etisk-politiske program står forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede, og det handler om å utvikle respekt for sårbarhet som ikke kan deles (Kristeva, 2010). I møte med funksjonshemming vekkes noe i den ikke-funksjonshemmede, en angst og frykt for det som er fremmed, her konfronteres mennesket med angsten for egen sårbarhet og egne manglende evner (Johnsen, 2010). Kristeva kaller dette et narsissistisk identitetssår og beskriver det som en frykt for psykisk eller fysisk død (Kristeva, 2010). På denne måten blir den som er funksjonshemmet utsatt for en diskriminering som vanskelig kan deles eller forstås av andre. Allikevel hevder Kristeva at det er mulig å dele denne erfaringen ved å utvikle en respekt for denne sårbarheten, da den er en formende del av alle mennesker, og nettopp derfor også kan deles. Samtidig sier Kristeva: «Selv om denne ambisjonen kan virke svulstig, er den i virkeligheten basert på banale og smertefulle hverdags erfaringer» (Kristeva, 2010, s. 36).

For i møtet med funksjonshemninger, og i særlig grad med alvorlig utviklingshemning, konfronteres vi med vår egen angst for egen sårbarhet, for egne manglende evner, og egen fysiske eller mentale død. Vi reagerer med å sette opp et skille mellom oss og dem – de som ikke har eller ikke er, de andre – for så å forsøke å glemme de fremmede, de som vi opplever at forstyrrer vår egen daglige mentale ro. De usynliggjøres (Johnsen, 2010, s. 93).

Kristeva gir subjektet verdi i samhandling mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. Det gjør hun ved å legge vekt på betydningen av å ta hensyn til subjektet ved å se individet og mennesket bak funksjonshemmingen (Kristeva, 2010). Motsatt vil det å definere individet kun ut i fra en kategori, bidra til å marginalisere og redusere individet, subjektet bak funksjonshemmingen (Bruflot & Strømhaug, 2011).

«Vi må erkjenne vår egen sårbarhet for å kunne anerkjenne den andres sårbarhet» (Johnsen, 2010, s. 94).

For å nå ambisjonen Kristeva snakker, fordres det en kollektiv mentalitetsforandring, en ny form for humanisme. Den vil måtte innebære en dyp holdningsendring som fordrer evne og erkjennelse av egen sårbarhet, og som setter vår egen selvforståelse på prøve. Menneskets språk og væremåte henger sammen med vår avhengighet av omverdenen og at vi har et kontaktbehov. Denne avhengigheten må vi erkjenne, samt at vi må våge å erkjenne at vi og den Andre har noe til felles (Engebretsen et al., 2008; Johnsen, 2010).

De andres *annerledeshet* blir her ikke bare anerkjent og respektert, vi opplever det som en oppfordring til å *anerkjenne denne annerledesheten i oss selv*.

Anerkjennelsen av vår likhet med mennesker med funksjonshemninger, ikke ut fra «vansker» og «hemninger», men med dem som personer, er det som vever båndet av vennskap og solidaritet som kjennetegner menneskelig verdighet (Kristeva, 2008, s. 64).

En kollektiv mentalitetsforandring på dette området vil måtte fortone seg som en prosess, en prosess som starter i individets egne personlige holdninger og synspunkter. Å endre etablerte holdninger i samfunnet, mener jeg må starte på individnivå.

I *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming* kritiserer Kristeva samfunnsmessige forhold og manglende tilrettelegging som hun mener bidrar til å gi funksjonshemmede mangelfulle muligheter og omsorg (Johnsen, 2010). Her presenterer Kristeva praktiske forslag til «nyskapende strukturer» og endring, som omhandler blant annet etablering av ekspertgrupper som arbeider med forskning og utdanning innenfor helse, omsorg og utdanning, oppfølging av funksjonshemmede og støtte til nye tiltak (Kristeva, 2008).

Egenskaper, som vi mener skiller oss fra det som er fremmed og unormalt ved mennesker med funksjonshemninger, kommer til syne gjennom kategorisering og språklige barrierer, gjennom vår innerste angst og sårbarhet og gjennom uttalte personlige drømmer. Ved å vende blikket innover i møte med angsten og sårbarheten, mot følelsene som kjennes truende for vår etablerte tilværelse, kan vi oppdage et nytt syn på verden og anerkjenne verden som mangfoldig. Slik kan vi oppnå forståelse og toleranse for den verden som eksisterer bak kategoriene, som definerer det normale mot det unormale, det friske mot det

syke. Dette er en måte å arbeide mot kategoriseringen og de språklige barrierene som mennesker med funksjonshemninger utsettes for (Engebretsen et al., 2008).

Veien til toleranse og forståelse går gjennom en erkjennelse av at det finnes verdener forut for eller bakenfor oppsplittingen i entydige kategorier som gjør normalt til noe annet enn unormalt, friskt til noe annet enn sykt, rett til noe annet enn galt, sant til noe annet enn falskt eller tanke til noe annet enn kropp (Engebretsen et al., 2008, s. 8-9).

Kjernen i Kristevas etisk-politiske prosjekt er en sårbarhetens politikk, og et språkpolitisk program. Hun danner en nærhetsetikk ved at hun utfordrer oss til å skape nærhet til våre medmennesker, som er både like og ulike oss selv (Engebretsen & Solvang, 2010; Johnsen, 2010).

Kristevas bidrag på dette området blir for meg grunnleggende i tenkning om holdningen til funksjonshemmede og deres stilling i samfunnet. Jeg mener at hennes tankegang kan overføres til alle mellommenneskelige møter der vi kan oppleve å stå overfor noe som er fremmed for oss. Som spesialpedagogisk rådgiver vil man oppleve situasjoner som utfordrer egne holdninger og eget menneskesyn. Det vil sette eget selvbylde på prøve og forde erkjennelse av egen sårbarhet. Det kan kjennes skummelt ut, men er helt nødvendig for at man skal oppleve mennesket og personen bak funksjonshemmingen.

4.7 Oppsummering

For meg representerer Kristevas perspektiver en helhetstenkning om mennesket og menneskelig utvikling, som er grunnlagt i språklige prosesser. Jeg forstår det slik at subjektet og det unike ved det er grunnlagt i det semiotiske i språket. Denne egenskapen ved språket vil alltid være knyttet til det symbolske ved at det er gjennom å kategorisere at mennesket finner sin tilhørighet i verden. I det symbolske kan vi sortere og rydde i inntrykkene, skape mening og selvforståelse. Uten det symbolske vil verden slutte å bety, som Engebretsen et al. (2008) så fint sier. Videre oppfatter jeg at det symbolske er knyttet til språklige uttrykk, og er dermed det som gjør det mulig for subjektet å kommunisere med andre. Som påpekt ovenfor er det semiotiske og det symbolske alltid i et dialektisk avhengighetsforhold til hverandre. Det er i forholdet mellom disse egenskapene i språket at

utvikling kan oppstå. Samtidig oppfatter jeg at subjektet kan føle på konflikt og splittelse i dette gjensidige avhengighetsforholdet. Jeg oppfatter dette slik at det semiotiske på et mer ubevisst nivå kan virke forstyrrende på det symbolske ved at det utfordrer vår forståelse, og dermed kan det virke forstyrrende på den orden, mening og tilhørighet vi opplever å ha i verden. Motsatt vil man gjennom kategoriene i det symbolske kunne redusere det semiotiske, hvor jeg forstår at det unike ved individet er forankret.

I denne alltid tilstedeværende prosessen med å skape mening, som Kristeva betegner som særegen for mennesket, oppfatter jeg at det også er her mennesket danner sine holdninger, som igjen legger grunnlag for forståelse av mennesket og verden. Det er dette som ligger til grunn for Kristevas tenkning om sårbarhet i møte med det fremmede.

Jeg opplever at Kristevas forståelse av mennesket og menneskelig utvikling gir stor verdi til enkeltmennesket, både som subjekt og som et subjekt i verden. Rådgiver er pålagt å jobbe på både individ- og systemnivå (Johannessen et al., 2010), og jeg oppfatter at en slik forståelse tar høyde for at det er en vekselvirkning mellom subjekt og system.

Ved å ha tro på mennesket som et dynamisk meningsdannende subjekt, blir min identitet og følelse av tilhørighet knyttet til en opplevelse av å være subjekt-i-prosess. Kristevas perspektiver blir dermed grunnleggende i mine møter med andre mennesker da en slik forståelse også fordrer at man ser på den andre som et subjekt-i-prosess. Denne forståelsen av subjekt, språk og mening kjenner jeg stemmer overens med mine egne livserfaringer. Jeg tror ikke at det er noe annerledes for mennesker som søker hjelp, det kommer bare an på graden av bevissthet om hvordan mening blir skapt. Bevissthet rundt denne alltid tilstedeværende prosessen mellom det semiotiske og det symbolske i språket, mener jeg gir håp i rådgivingsarbeidet. I min kontekst åpner det opp for muligheter til utvikling og varig endring i hverdagen for både rådgiver og radsøker.

5. Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for den kvalitative metodens teoretiske forankring – i første omgang kort for den hermeneutiske tradisjonen, hvor narrativ forskning har sin vitenskapsteoretiske forankring (Moen & Karlsdóttir, 2011), så for tilknytningen mellom hermeneutikk og fenomenologi. Fenomenologisk tenkning er relevant for oppgaven da fokuset mitt rettes mot den enkeltes opplevelse og erfaring som grunnlag for å forstå et fenomen (Thagaard, 2013).

Deretter redegjør jeg for metoden; kvalitativ metode med narrative intervju samtaler, samt metodiske valg. Jeg presenterer så studiets utvalg og gjør rede for prosessen frem mot datainnsamling, gjennomføring av de narrative intervju samtaler og bearbeidelsen av data i etterkant. Jeg argumenterer også for undersøkelsens validitet og reliabilitet.

Til slutt i kapitlet presenterer jeg metode for analyse av datamaterialet.

5.1 Vitenskapsteoretisk forankring – hermeneutikk og fenomenologi

I det spesialpedagogiske fagfeltet er vi avhengig av å kunne oppnå en forståelse av mennesket. Jeg mener det vil være avgjørende i møte med mennesker tilknyttet hjelpeapparatet å ha fokus på individets forståelse av egen tilværelse. Som mennesker er vi historiske vesener, en del av en kulturtradisjon som vi blir sosialisert inn i. Vi søker forståelse, innsikt og mening av fenomener i omverdenen gjennom fortolkning av forskjellige menneskelige ytringer, eksempelvis gjennom språk og kultur. Deler av forforståelsen vår vil ha sammenheng med vår personlige historie (Thomassen, 2006).

Hermeneutikken tilhører humanvitenskapenes tradisjon og vitenskapsfilosofi. Kort sagt er det en fortolkningslære; fortolkning av meningsfylt materiale. Tradisjonelt har hermeneutikken vært knyttet til fortolkning av tekst, mens utviklingen i nyere tid har ført til en sammensatt tradisjon av teorier om fortolkning og forståelse (Thomassen, 2006). Fortolkning og forståelse av menneskets handlinger og væren er sentralt i hermeneutikken i søken etter et dypere meningsinnhold enn det som ved første øyekast åpenbarer seg. Fortolkninger er grunnlagt i subjektiv forståelse og fenomener kan forstås og fortolkes på flere nivåer. Fenomener kan kun forstås i lys av kontekst. Her eksisterer ingen gitt sannhet (Thagaard, 2013).

Den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer (1900-2002) har gitt vår tids viktigste hermeneutiske bidrag gjennom sitt hovedverk *Sannhet og metode*, hvor han utvidet og fornyet hermeneutikken. Hos Gadamer står forståelsen av mennesket som historisk vesen i sentrum – som en betingelse for at forståelse kan oppstå. Forforståelse, i Gadamers tenkning fordommer, er det vi bygger vår forståelse på og gir mening til fenomener ut i fra. Jeg oppfatter dette slik at forforståelsen vår er det utgangspunktet vi allerede har når vi skal utvikle ny forståelse. Man vil derfor ikke kunne ha en objektiv rolle i tolkninger da forforståelsen danner grunnlaget for hvordan vi opplever nye situasjoner. I en prosess med å skape forståelse må man fortolke i en konstant bevegelse mellom delene og helheten, der delene og helheten avhenger av hverandre i en «hermeneutiske sirkel» (Thomassen, 2006).

Edmund Husserl (1859-1938) regnes som grunnleggeren av fenomenologien.

Fenomenologien retter interessen mot verden – med utgangspunkt i den subjektive opplevelsen av verden, studerer man individets erfaringer ved den. I søken etter en dypere forståelse og mening stilles det dermed krav til forskeren om å være åpen for individets levde erfaringsverden (Thagaard, 2013; Thomassen, 2006). «Menneskelig erfaring, påpeker Husserl, er kjennetegnet ved *en direkte opplevelse av helhetlige, meningsbærende fenomener* – og det er dette som er utgangspunktet for kunnskap. ... Tingene slik de kommer til syne *for oss*, er det Husserl kaller for *fenomener*» (Thomassen, 2006, s. 83). Vår subjektive opplevelse av fenomener gir oss tilgang til den verden vi eksisterer i. På grunn av dette forholdet kreves det i forskningssammenheng at man etterstreber å skyve forventninger og forforståelse til side, for at fenomenet man undersøker skal kunne tre frem i en fenomenologisk beskrivelse (Thomassen, 2006).

Hermeneutikken mottok impulser fra Husserls fenomenologi. Det førte til den «hermeneutiske vending» som bidrog til fenomenologisk hermeneutikk. Hermeneutikken la vekt på at mennesket skaper mening og forståelse gjennom historie, kultur, språk og sosial sammenheng. Den fenomenologiske teorien hevder derimot at fenomenet er løsrevet fra kontekst i Husserls forstand, det er vår subjektive opplevelse av tingene som gir oss tilgang til den verden vi eksisterer i. Etter den «hermeneutiske vending» vil en beskrivelse alltid allerede være en fortolkning av fenomenet, og kan aldri være helt åpen og uten forforståelse. Forskeren vil ha sin egen bakgrunn som er medbestemmende for hva som blir vektlagt og oppdaget (Thomassen, 2006).

Med bakgrunn i redegjørelsen ovenfor tenker jeg at jeg gjør mine studier og skriver denne masteroppgaven med utgangspunkt i min erfaringsverden, min forforståelse og allerede eksisterende kunnskap. På den måten vil jeg være en del av teksten. I forskerrollen blir det for meg viktig å være bevisst hva som er bakgrunnen for mine tolkninger og hva jeg tolker ut i fra. På hvilken måte virker min forforståelse/mine fordommer inn på mine fortolkninger? Jeg vil forsøke å stille meg så åpen som mulig i min prosess, samtidig som jeg ikke vil kunne legge min forforståelse helt bort. Kristevas subjektbegrep vil også ha innspill i forskerrollen, da det semiotiske alltid vil være en medvirkende og aktiv faktor i tolkning og meningsdannelse. Det stilles krav til meg i rollen som forsker å ha en bevissthet om disse forholdene.

5.2 Kvalitativ metode – narrative intervjusamtaler

Problemstillingen er bestemmende for hvilken metode man velger i søken etter svar (Moen & Karlsdóttir, 2011). Jamfør kapittel 1.2 om problemstilling og forskningsspørsmål, er min problemstilling utforskende/eksplorerende. Jeg har valgt en kvalitativ metode for min studie. Det jeg søker kan ikke telles eller måles i bredde gjennom kvantitativ forskning (Jacobsen, 2010). I vår effektive og rasjonelle tid med raske teknologiske fremskritt mener jeg det er et økende behov for en annen kunnskap enn kun den målbare/evidensbaserte.

Kvalitativ forskning omfatter flere metoder, som observasjon, samtaler/intervjuer og dokumentanalyser. Slike undersøkelser er fleksible og gir rom for utvikling undervegs i prosessen – problemstilling og forskningsdesign kan endres og konkretiseres undervegs. På denne måten er undersøkelsesprosessens forskjellige deler i et gjensidig påvirkningsforhold. Kvalitative metoder har intensiv design og betegnes ofte som åpne metoder. De kjennetegnes av at de søker en dypere kunnskap og mening omkring et spesielt fenomen eller tilfelle, ofte gjennom metoder som skaper nærhet til individene i undersøkelsen; forskningen baserer seg på et subjekt-subjekt-forhold. Individets opplevelse er sentral, samt kontekstens rolle for opplevelsen. Kvalitativ forskning har som mål å gi fylldige beskrivelser som belyser dette (Gudmundsdóttir, 2011a; Jacobsen, 2010; Thagaard, 2013).

Jeg vil nå kort redegjøre for det åpne intervjuet og for en narrativ tilnærming i kvalitativ forskning, da dette er grunnlaget for at jeg velger å betegne mine åpne intervjuer som narrative intervjusamtaler.

I min studie har jeg valgt å gjøre åpne intervjuer, der fokuset er på samhandling og relasjon mellom meg som forsker og personene som intervjues. Slike intervjuer har en løs struktur og kjennetegnes som samtaler rundt fenomenene som undersøkes. Kvalitative data skapes gjennom intervjusamtalen i den fortellingen som fremtrer. Denne typen intervjuer egner seg når man har interesse i hva mennesker sier, hvordan mennesker fortolker og skaper mening og forståelse rundt et fenomen. Dette er en ressurskrevende og tidkrevende metode for innsamling av kvalitative data, og slike undersøkelser har derfor et lite utvalg informanter (Gudmundsdóttir, 2011b; Jacobsen, 2010).

Som en egen sjanger innenfor kvalitativ forskning vektlegger narrativ forskning fortellingen som mer enn kun en måte å fremstille kunnskap på; forsker og informanten møtes i samtaler og dialog med mål om å oppnå felles forståelse. Relasjonen mellom forsker og informant er relevant for at informantens fortellinger og perspektiver skal få komme frem (Moen, 2011).

Sosiokulturell teori danner det teoretiske fundamentet for narrativ forskning. Vygotsky (1896-1934) ser på utvikling som en prosess, hvor individet lærer og utvikles i et samspill mellom egne forutsetninger og den sosiale og kulturelle konteksten det lever i. I tillegg er Bakhtin sentral da han vektlegger dialogen i sammenheng med sitt begrep om stemme (Moen, 2011).

Stemmer kreves i den prosess av samarbeid den narrative undersøkelse utgjør. Det finnes ingen enkeltstemme, for enhver stemme som gjør seg gjeldende er en heteroglossia av kulturelt forankrede stemmer som røper seg gjennom den ene stemmen en person har lagt beslag på (Gudmundsdóttir, 2011c, s. 60).

Moen (2011) påpeker at mennesker på denne måten alltid er i en dialogisk relasjon med andre mennesker, og vektlegger fire prinsipper som grunnleggende i narrativ forskning; mennesker organiserer sine erfaringer i narrativer, fortellingene er ikke statiske eller fastlåste og vil endres i forhold til blant annet mottaker og kontekst, i tråd med Bakhtin er ethvert narrativ flerstemmig, gjennom anvendelse av teori kan forsker oppnå avstand til det som studeres.

Om den narrative tilnærmingen sies det at narrativet som metode evner å fange opp viktige aspekter ved praksis som annen tradisjonell pedagogisk forskning har mistet evnen til. Vi kan lære noe om virkeligheten gjennom narrative beskrivelser av praksis (Gudmundsdóttir, 2011c).

Jeg slutter meg til Gudmundsdóttir og ser på fortellingen som et redskap for å fange opp viktige aspekter ved praksis. Det er grunnen til at jeg har valgt en narrativ tilnærming til det åpne intervjuet. Jeg søker i mine intervjusamtaler foreldrenes og rådgivers fortellinger knyttet til rådgivningskonteksten, og har derfor valgt å kalle mine åpne intervjuer for narrative intervjusamtaler. Dette gjenspeiler mitt syn på intervjuet som en samtale, samt at det tydeliggjør at jeg søker informantenes fortelling omkring tema for undersøkelsen. Den kontekstuelle rammen for intervjusamtalene mine klargjøres i informasjonsskriv i forespørsel til intervjusamtaler og i en intervjuguide, her kalt samtaleguide.

5.3 Presentasjon av utvalget og kontaktetablering med informantene

Jeg har begrenset utvalget mitt til 3 enheter, og mener det er tilstrekkelig da hensikten med kvalitative studier ikke er å gjøre funn som kan generaliseres (Jacobsen, 2010). I mitt tilfelle ligger hensikten i narrativene, i de subjektive og personlige erfaringene som ble gjort innenfor en rådgivningskontekst.

Utvalget mitt består av 2 foreldre, en mor og en far, og deres spesialpedagogiske rådgiver i førstelinjetjenesten; Pedagogisk-psykologisk tjeneste. Mor og far har tilknytning til hjelpeapparatet fordi barnet deres har et sjeldent syndrom, og er tilmeldt PPT. Informantene er valgt med tanke på å få frem både et foreldreperspektiv og et rådgiverperspektiv. Fra min side er dette et strategisk utvalg, da disse er tilknyttet det spesialpedagogiske fagfeltet på måter som er relevante for min studie (Thagaard, 2013).

Da jeg ikke kunne utelukke at jeg ville få tilgang til personopplysninger, ble studien i forkant av rekruttering og kontaktetablering med informantene meldt til og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), personvernombudet (vedlegg 1). Dermed er jeg pliktig i å behandle informasjon fra intervjusamtalene med konfidensialitet slik at personsensitive opplysninger ikke blir kjent (Thagaard, 2013).

Utvalget ble rekruttert og kontaktetablering med informantene foregikk gjennom forespørsel til et PPT-kontor. Ved at PP-tjenesten rekrutterte utvalget, sikret jeg at informantenes identitet var beskyttet inntil kontakt med dem var opprettet. På bakgrunn av informasjonen som ble gitt i brevet om forespørsel, hadde jeg også tillit til at PP-tjenesten formidlet kontakt med personer som ville være aktuelle for min studie. Førstegangskontakt ble opprettet ved at jeg sendte forespørsel om deltakere til narrativ intervjusamtaler (vedlegg 2). Forespørselen inneholdt informasjon om min oppgave, samt hensikt og målsetting med denne. I neste omgang ble kontakt etablert over telefon fra rådgiver. Vi avtalte at rådgiver skulle finne foreldre som ønsket å delta i studien og deretter kontakte meg på nytt. I ny samtale med rådgiver var ett foreldrepar interessert i å delta. Jeg sendte så brev til PP-tjenesten med informasjon om oppgaven, forespørsler og samtykkeskjema til både foreldre og rådgiver (vedlegg 3 og 4). Her ble informantene gjort oppmerksomme på at deltakelse i intervjusamtalene er frivillig og at båndopptaker ville bli benyttet. Slik ble kravet om informert samtykke ivaretatt (Jacobsen, 2010). Forespørsel med samtykkeskjema sendte rådgiver videre til foreldrene, dette for å beskytte deres identitet inntil samtykke var gitt. Neste steg var telefon fra foreldrene, hvor vi samtalte om studiens innhold og min bakgrunn for å arbeide med denne, samt avtalte tidspunkt for den narrative intervjusamtalen. Tidspunkt for narrativ intervjusamtale med rådgiver ble også avtalt per telefon.

5.4 Gjennomføring av narrative intervjusamtaler

I forkant av de narrative intervjusamtalene utarbeidet jeg tre samtaleguider; en sier noe om min bakgrunn for å arbeide med tema, en er utformet til foreldrene og en til rådgiver (vedlegg 5-7). Samtaleguidens funksjon blir dermed å skape en oversikt over de temaene som er sentrale å snakke om. Jacobsen (2010) beskriver at i et åpent intervju blir temaer tatt opp i en rekkefølge som er naturlig for informanten, og er på denne måten ikke fastlåst i en struktur eller rekkefølge.

Jeg valgte å gi deltakerne mulighet til å forberede seg til intervjusamtalene, og sendte dermed samtaleguidene i forkant. Dette valget begrunner jeg i at noen av temaene kanskje kan kreve tid til refleksjon før man evner å samtale om dem. Jeg så ingen fare i å gi informantene tid til å forberede seg, fordi jeg ikke var avhengig av spontane svar. God tid til forberedelse og refleksjon håpet jeg dessuten kunne bidra til en annen dybde i fortellingene.

Samtaleguiden som omhandler min bakgrunn for å arbeide med tema, brukte jeg som en innledning til intervjusamtalene. Dette fordi jeg ønsket å si litt om meg selv. Jeg håpet at ved å gi informantene et innblikk i min historie kunne det åpne opp, gi rom og skape trygghet for informantene til å dele sine fortellinger og refleksjoner.

Jamfør Schibbye i kapittel 3.2 om anerkjennelse av mennesker i rådgivningsprosessen, viser også Moen (2011) til Schibbye når anerkjennelse knyttes til forskerens relasjonskompetanse. Det var viktig for meg å kunne vie informantene mine full oppmerksomhet under intervjusamtalene, vise anerkjennelse, respekt og bekreftelse ved å lytte. «Lytting innebærer for forskeren å fokusere på den som snakker» (Moen, 2011, s. 95). Derfor valgte jeg å bruke båndopptaker under intervjusamtalene. Jeg sikret samtidig at jeg ikke skulle miste viktige deler av det informantene fortalte, noe jeg lett kunne stått i fare for å gjøre dersom jeg kun hadde tatt notater.

Konteksten for intervjusamtalene ble avtalt med informantene, og representerer miljøer som var kjente og trygge (Jacobsen, 2010). Møtet med rådgiver var på PP-tjenestens kontor, mens møtet med foreldrene var etter deres ønske i eget hjem. Om dette var riktig kontekst for møtene, var en vurdering å ta med tanke på eksempelvis forstyrrende elementer (Jacobsen, 2010). Samtidig vurderte jeg kjente og trygge miljøer til å være et godt utgangspunkt for intervjusamtaler som søker informantenes personlige opplevelser og erfaringer.

Som nevnt tidligere er denne metoden ressurskrevende. Jeg gjorde to narrative intervjusamtaler, på ca. 1 time hver. Den ene med rådgiver og den andre med foreldrene. Jeg valgte å møte foreldrene sammen av den enkle årsak at jeg søkte *deres* fortelling. Jeg gikk inn i intervjusamtalene med undring som utgangspunkt, og var særlig nysgjerrig på hva foreldre og rådgiver ville vektlegge som betydningsfullt i sine fortellinger. Jamfør kapittel 5.1 om en fenomenologisk hermeneutikk har jeg forsøkt å være så åpen for deres erfaringer som mulig og hatt min interesse rettet mot deres syn på livet og virkeligheten, med en forventning om at min forståelse kunne bli utvidet.

5.5 Behandling av data

Da metoden innebærer nærhet til informantene, er det viktig å huske at det som her betegnes som data, er deres fortellinger (Thagaard, 2013).

Etter de narrative intervjusamtalene hadde jeg komplette rådata i form av lydopptak, samt at jeg umiddelbart etter intervjusamtalene noterte ned mine egne opplevelser fra intervjuene. Disse rådataene ble grundig transkribert i sin helhet, til sammen 38 sider hel tekst. Jeg gjorde en omfattende systematisering av intervjusamtalene for å få en oversikt i arbeidet med analysen. En god analyse krever en slik form for dokumentasjon av data (Jacobsen, 2010). Jeg brukte enkle tabeller som inneholdt informasjon om intervjuet (hvem, hvor, når og andre kommentarer), mine responser og spørsmål i en kolonne og det informantene sa i en annen kolonne (Jacobsen, 2010). Dokumentasjonen av data i tabell utgjorde til sammen 49 sider.

5.6 Validitet og reliabilitet

Forskningens kvalitet sikres gjennom vurdering av validitet og reliabilitet, som forteller noe om undersøkelsens troverdighet. Reliabilitet knyttes til forskningens pålitelighet i sammenheng med forskerens evne til å gjøre rede for utvikling av data, på en slik måte at en kritisk leser vil oppfatte oppgaven som tillitsvekkende utført. Thagaard (2013, s. 202-203) viser til Silverman som argumenterer for at man kan styrke undersøkelsens reliabilitet ved grundig å beskrive metoder for datainnhenting og analyse, samt redegjøre for teorien som legger grunnlag for forskerens tolkninger. På den måten legger forskeren til rette for at forskningsprosessens ulike trinn kan la seg vurdere. Forskeren må evne å reflektere over både kontekst for datainnhenting og relasjonen til informantene (Thagaard, 2013).

Reliabilitet påvirkes av forskerens evne til å skille mellom informasjonen man får tilgang til under datainnsamlingen, og forskerens egne tolkninger og vurderinger av informasjonen (Thagaard, 2013). Dette knytter jeg til forskerens evne til å opprettholde avstand til det som studeres gjennom anvendelse av teori (Moen, 2011), jamfør kapittel 5.2. Jeg ser utfordringer ved den kvalitative metoden fordi nærheten til informantene krever mye av meg med tanke på å opprettholde evnen til kritisk refleksjon og en slags nøytralitet. Reliabilitet handler om i minst mulig grad å påvirke eller farge undersøkelsen og undersøkelseeffekten – det vil si dataene som kommer frem (Jacobsen, 2010). Jamfør

kapittel 5.1 vil det være min forforståelse som gjør det utfordrende å være nøytral, da denne er grunnlaget for min virkelighetsoppfatning og er det min forståelseshorisont bygger på. Jamfør også Kristevas tenkning om subjekt-i-prosess, tenker jeg at min bevissthet om disse forholdene vil være med på å bidra til at jeg kan opprettholde dette skillet.

Validitet omhandler gyldighet knyttet til vurdering av forskerens grunnlag for tolkning. Forskningens validitet kan vurderes ved å ta stilling til om tolkningene er representative for virkeligheten som ble studert (Thagaard, 2013). Valg av undersøkelsesdesign vil også ha betydning for forskningens validitet, troverdighet og gyldighet – metoden må passe til problemstillingen og være egnet til det den skal undersøke (Jacobsen, 2010). Jeg tok høyde for dette i mitt valg av metode ved å gjøre grundige vurderinger i forhold til hva jeg ønsket å undersøke og hvilken metode som var relevant for min undersøkelse. På bakgrunn av problemstillingens form og hva jeg ønsket å undersøke valgte jeg en kvalitativ metode, med narrativ tilnærming til det åpne intervjuet. Jeg anså denne metoden som godt egnet til å få innblikk i informantenes fortellinger, samtidig som jeg hadde muligheten til å strukturere intervjusamtalene delvis og sette noen rammer for intervjusamtalenes innhold i samtaleguiden. Undervegs i prosessen har jeg forsøkt å begrunne valgene mine gjennom etiske refleksjoner med forankring i teori. Jeg har trinnvis redegjort for prosessen fra idé og frem til behandling av innhentet data.

Jeg mener at narrativenes verdi er med på å gjøre funnene gyldige. Som tidligere nevnt i dette kapittelet er fortellinger bygd opp av subjektive opplevelser og erfaringer, og er menneskets grunnlag for å danne oversikt og mening i ulike situasjoner. Jeg vil underbygge narrativenes verdi med å vise til kapittelet om *Life History and Narrative Approaches* i boken *Research methods in the social sciences* (2005):

I think it is safe to say that somewhere in our schooling the hegemony of «factual» science began to erode the intrinsic value of stories. We began to fear that stories were embellished half-truths, anecdotal, or worse, we ceased to listen to the storyteller at all. I take my cue from Stephen Crites (1971) that, when we give up the story, we give up a condition for moral human existence (Shacklock & Thorp, 2005, s. 161).

Som påpekt i kapittel 5.2, søker man i kvalitativ forskning å utvikle forståelse for de fenomenene som undersøkes. Et annet tema som krever refleksjon i denne sammenhengen er spørsmålet om overførbarhet; om tolkninger basert på en undersøkelse kan være relevant og gyldig i andre sammenhenger (Thagaard, 2013). Dette tenker jeg det er naturlig å kommentere i oppgavens avsluttende kommentar.

5.7 Etiske refleksjoner

«Forskeren skal arbeide ut fra en grunnleggende respekt for menneskeverdet. Forskere skal respektere deltakernes integritet, frihet og medbestemmelse» (NESH, i Thagaard, 2013, s. 30).

Jeg har hittil i arbeidet mitt gjort etiske vurderinger underveis grunnlagt i mitt menneskesyn og min faglige innsikt. Jeg har hele tiden hatt et sterkt ønske om at oppgaven min skal kunne ha en verdi for yrkespraksis, at den kunnskapen og forståelsen som oppgaven frembringer skal kunne la seg anvende og forhåpentligvis utgjøre en forskjell i rådgivningsarbeidet.

I dette kapittelet har jeg tilstrebet å redegjøre for mine etiske vurderinger, eksempelvis i forhold til personvern, med både informert samtykke, prosjektets godkjenning fra NSD og min plikt til å behandle informasjon konfidensielt og anonymisere informantene (Thagaard, 2013). I oppgaven har jeg dermed valgt å betegne informantene som rådgiver, mor og far, og barnet deres. Jeg har også tatt etiske valg i forberedelsene til de narrative intervjusamtalene, som er selve grunnlaget for datainnhenting. I mine øyne vil forskning ha en etisk forpliktelse til å gjøre grundige forberedelser før man møter informantene. Sist men ikke minst, vil grundige forberedelser være viktig med respekt for informantenes fortellinger. Det tror jeg vil øke sjansen for et trygt og respektfullt møte, og for et vellykket intervju.

Jeg har slik forsøkt å belyse mine etiske refleksjoner i forberedelsene til intervjusamtalene, samt underveis i prosessen med gjennomføring av intervjusamtalene og behandling av data. Samtidig vil jeg understreke at etiske vurderinger er viktige også i etterkant. Med det mener jeg at forskeren sitter med en «makt» i forvaltningen av datamaterialet. Det er avgjørende at dette materialet behandles med respekt for informantenes fortellinger og at det i fremstillingen av dette tas hensyn til informantenes verdighet.

Jamfør kapittel 5.2 og målsettingen om at det er informantenes opplevelser som står i fokus for undersøkelsene, vil jeg i analyse, tolkning og drøfting strebe etter å la det være deres stemme som kommer frem. Jeg søker å være tro mot deres stemme ved blant annet å sitere informantene undervegs.

5.8 Narrativ analyse

Det er flere ulike tilnærminger til analyser av kvalitative data. Alle har de til felles at forsker beveger seg mellom å analysere deler av datamaterialet, for så å se delene i lys av en større helhet eller sammenheng. En slik tilnærming til analysen av kvalitativt datamateriale betegnes som en hermeneutisk analyse (Jacobsen, 2010). I sammenheng med hermeneutikken beskriver Thagaard (2013) forskerens studier og tolkning av intervjuetekst som dialog mellom forskeren og teksten.

Jeg har valgt narrativ analyse som metode for tolkning av mine data. I narrative tilnærminger vektlegges det prosessuelle (Jacobsen, 2010) ved fokus på «hvordan personer skaper mening til begivenheter i sitt liv ved å plassere hendelser inn i en tidssammenheng» (Thagaard, 2013, s. 34). Narrativer betegnes som livshistorier når de inneholder beskrivelser av hele eller deler av et livsløp. Mennesker benytter seg av fortellinger for å skape mening i ulike situasjoner og sosiale handlinger (Thagaard, 2013). I en narrativ analyse er man forsiktig med å stille spørsmålstegn ved om fortellingen er sann, da hensikten med fortellingen er å fremstille informantenes opplevelse av virkeligheten (Jacobsen, 2010). Jamfør kapittel 5.2 finnes det heller ingen gitt sannhet i narrativ forskning (Moen, 2011).

Narrative analyser kan knyttes til ulike perspektiver. Eksempelvis vil en strukturalistisk tilnærming søke forståelse av samfunnsforhold og sosiale relasjoner, en poststrukturalistisk tilnærming vil ta utgangspunkt i hvordan mennesker forteller om sine liv. I en poststrukturalistisk tilnærming vil teksten tolkes som en tekst, og gi liten betydning til individets situasjon og den forståelsen individet har av egen historie. Poststrukturalismen kritiseres med tanke på at samfunnsmessig kontekst ikke gis betydning. Dette er hovedgrunnen til at jeg har valgt å anvende narrativ analyse, fordi den tar hensyn til sosial og historisk kontekst som faktorer som påvirker individets liv og situasjon. I den forbindelse nevner Thagaard (2013) Gullestad som en representant for narrativ analyse, der

forståelse rommer både individets subjektive erfaringer, samt innsikt i den sosiale situasjonen som danner grunnlaget for individets opplevelser (Thagaard, 2013).

Skjult i det omfattende datamaterialet ligger narrativer som sier noe om informantenes perspektiver rundt tema for undersøkelsen. Man kan begynne analysen med å se på fortellingenes struktur og underliggende logikk, samt likheter og beskrivelser som omhandler det samme. Som verktøy for min analyse har jeg strukturert dataene mine i en tabell, som beskrevet i kapittel 5.5. Etter eksempel i Thagaard (2013, s. 136) har jeg lagt til en ekstra kolonne til høyre i tabellen, hvor jeg har gjort notater underveis i analysen. Dette har jeg gjort for at jeg lettere vil kunne analysere meg frem til viktige hendelser og sentrale begreper i fortellingene, gjennom å studere og tolke fortellingene som kommer frem i teksten (Moen, 2011; Thagaard, 2013).

I kapittel 6 vil jeg presentere data, tolke og drøfte de viktigste funnene opp mot teori. Forskningsspørsmålene, presentert i kapittel 1.3 utgjør trinn i analysen og tolkningen av de narrative intervjusamtalene. De er redskaper for presentasjon og tolkning av datamaterialet, og er med å lage struktur for drøfting av hovedspørsmålet i det kommende kapittelet.

Innenfor rammen av en masteroppgave er det ikke mulig å inkludere alle innsamlede data, da dataomfanget er for stort. Allikevel burde man presentere tilstrekkelige utdrag fra datamaterialet til at studien blir troverdig (Moen, 2011). Derfor har jeg valgt å trekke ut sentrale og viktige sitater fra de narrative intervjusamtalene og presentere disse underveis i tolkning og drøfting. Det er gjort med bakgrunn i at jeg søker å la informantenes stemme få komme frem, noe jeg mener gir liv til datapresentasjonen og lar leserne få et innblikk i de narrative jeg har fått ta del i. Sitatene er satt i kursiv for at det skal være tydelig for leseren når det er foreldrenes eller rådgivers stemmer som presenteres. Tolkning av viktige funn og drøfting av aktuell teori vil følge presentasjon av data. Jeg har strukturert det kommende på denne måten for å unngå for mange gjentakelser, skape flyt i fremstillingen og for å gi en mest mulig ryddig drøfting av problemstillingen.

5.9 Oppsummering

Jeg har gjort rede for metodens vitenskapsteoretiske forankring, en narrativ tilnærming til kvalitativ metode, metodiske valg, gjennomføring av mine intervjusamtaler, reliabilitet og validitet, etiske refleksjoner og narrativ analyse. Spesielt verdifullt for veien videre blir informantenes fortellinger. Narrative beskrivelser av praksis kan gi innsikt i viktige forhold ved praksis, som gjør at vi kan lære noe om virkeligheten til dem det gjelder og om mulig danne nye praksiser. I det følgende vil jeg presentere funn fra den narrative analysen, tolke og drøfte disse med grunnlag i teori.

6. Presentasjon, tolkning og drøfting av funn

I kapittel 6. presenterer, tolker og drøfter jeg funn som kom frem i analysen av informantenes fortellinger. Gjennom fortellingene har jeg fått et innblikk i rådgivers og foreldrenes opplevelser fra rådgivningsmøter i PP-tjenesten.

Presentasjon, tolkning og drøfting av funn opp mot teori er organisert og strukturert i 3 hovedkapitler, som er de tre forskningsspørsmålene mine. Disse er igjen delt inn i underkapitler.

I kapittel 6.1 som utgjør det første forskningsspørsmålet mitt, *Hva vektlegger foreldre og rådgiver i sine fortellinger om møtet, relasjonene og dialogen?*, presenterer, tolker og drøfter jeg funn i all hovedsak ut i fra teori fra kapittel 3.

Kapittel 6.2 utgjør det andre forskningsspørsmålet mitt, *Hvordan vises Kristevas perspektiver i intervjusamtalene med foreldre og rådgiver?*. Her har jeg forsøkt å identifisere hvordan Kristevas perspektiver kommer til syne i intervjusamtalene med foreldre og rådgiver. Jeg presenterer, tolker og drøfter funn i all hovedsak opp mot teori fra kapittel 4.

Dette leder til kapittel 6.3 som utgjør det tredje forskningsspørsmålet mitt, *Kan Kristevas perspektiver gi rådgiver nye redskaper for dialog og relasjon?*. Jeg bringer her med meg funn, tolkninger og drøftinger fra de to første forskningsspørsmålene som er relevante for det tredje og siste forskningsspørsmålet mitt. Jeg forsøker her å identifisere hvordan Kristevas perspektiver kan være et innspill i rådgivningsarbeidet med tanke på hvordan dialogen kan virke fremmende på arbeidet.

Ved å arbeide meg gjennom forskningsspørsmålene vil jeg slik søke å svare på mitt hovedspørsmål:

Hvordan kan Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening styrke dialogen, og hvordan kan rådgiver drive sitt arbeid på bakgrunn av disse?

6.1 Hva vektlegger foreldre og rådgiver i sine fortellinger om møtet, relasjonene og dialogen?

I dette kapitlet presenterer jeg funn som har relevans for det første forskningsspørsmålet mitt. Kapitlet har 4 underkapitler, som alle handler om et foreldre- og rådgiverperspektiv.

Første underkapittel handler i all hovedsak om foreldrenes fortelling, hva de vektlegger som viktig, hva som har betydning og hvordan de forteller egen historie.

I denne sammenhengen vil jeg vise til Vaage som gir en gripende skildring av opplevelsen av å få et barn med en funksjonshemming, og sier noe om hvor vanskelig det kan være å sette ord på en fortelling det er knyttet mange og såre følelser til. Jeg tenker at kanskje er det slik at opplevelsen alltid vil forbli noe mer enn det som kan gis språklig uttrykk.

Det finst ei soge eg ikkje veit om eg kan stå inne for. Den soga går slik: G kom til oss, det vakre, fullkomne barnet, og me gledde oss, det var lukka. Så viste det seg at ho var funksjonshemma, og då tapte me lukka. I staden kom sorga inn i heimen.

Er det ikkje ei tung bær å leggja på eit stakkars funksjonshemma menneske, som sanneleg har problem nok frå før, at ho også er eit stort vonbrot for foreldra? Ei stor sorg kjem inn i livet til foreldra, eit lite barns fryktelege funksjonshemming?

Kva er det galne ved denne vesle soga? Kor er det vennleiken renn bort mellom orda? Kor er det soga vender seg til sin motsetnad? Korleis avslører sogene sine forteljarar? (Vaage, 2012, s. 96).

6.1.1 Foreldrenes historie

Jeg velger her å ta foreldreperspektivet ved å gi deres historie stor oppmerksomhet. Rådgiver sitt perspektiv kommer frem undervegs i hele kapittel 6. Med bakgrunn i narrativ tilnærming med fokus på at individet skaper egen identitet og selvforståelse i sine livshistorier, er det interessant hvordan foreldrene forteller sin historie – graden av bevissthet om hvordan og hvorfor de fremstiller den slik de gjør.

Foreldrene sier at de i utgangspunktet ikke har tenkt over det, men at de er direkte og åpne om egen historie. Foreldrene beskriver flere årsaker både til hvorfor «*det har vært en helt bevisst strategi*» (far) å være helt åpen om egen historie og til hvorfor «*vi fremstiller hverdagen vår ganske negativ*» (mor).

Far begynner med å fortelle meg om barnet deres, som altså også er fortellingen om årsaken til at familien er tilknyttet hjelpeapparatet. Far forteller kort og direkte med varme i stemmen; om diagnosen og hvordan den arter seg for barnet deres, om at barnet deres aldri vil kunne snakke, om et stort behov for hjelp.

Begge forteller om den dagen de fikk diagnosen: «*Da satte vi oss ned den kvelden tror jeg ... Vi klarte ikke snakke med noen*» (mor), og tok et bevisst valg om å «*informere et veldig stort ledd med en gang*» (mor). Det var viktig for dem at alle vennene deres fikk vite hva som hadde skjedd. Far forteller også om at de skrev sitt barns historie ved skolestart slik at læreren kunne gi informasjon på foreldremøte om hvordan man skal forholde seg til barnet deres. Mor sier:

Vi er veldig sånn at her skal alt ut. Alle skal vite alt, for vi skal ikke ha noe av spekulasjoner. ... Det er viktigere å fortelle alt enn å ikke gjøre det, slik at folk ikke blir gående å lure, for da lager jo folk sine egne historier.

Her kommer den første årsaken frem, som jeg oppfatter som miljøbetinget. Åpenheten om egen historie kan tolkes som en måte å beskytte seg selv mot andres historier på.

Videre forteller foreldrene at «*vi er nok negative*» (far) og at «*vi er nok litt slik at vi skal ha frem hvor tung hverdagen vår er*» (mor). Dette har «*sammenheng med hvordan barnet vårt er også. ... Alle tror at barnet vårt smiler 24 timer i døgnet*» (far). «*Vi må få folk til å skjønne at slik er ikke virkeligheten*» (mor).

Jeg oppfatter dette som en andre årsak: at foreldrene har et behov for at andre skal ha forståelse for at hverdagen ikke er enkel.

Foreldrene forteller om hvordan de fremstiller egen historie med negativt fortegn i møte med hjelpeapparatet for å frigjøre ressurser:

Jeg tenker i forbindelse med rådgivere, ikke bare i forbindelse med PPT, men alle. Det er en måte vi har lagt oss til for i det hele tatt å få noe. Du må legge litt på. Hvis ikke har du det så bra at du ikke får noe (mor).

Foreldrene sier at dersom de har det bare litt tungt, gjelder det å «smøre på» og få det til å høres enda tyngre ut. Mor forteller at det er tungt å måtte «*trøkke seg selv ned*» når man skal snakke om eget barn – selv om man har det bra så må man for å bli hørt ned på det nivået der alt det negative er:

Man bruker så mye energi på det, man blir helt tappet inni mellom. Men slik er hele det norske samfunnet lagt opp. Det er som vi sier, når vi sender en søknad til NAV så kan vi likeså greit skrive klagen med en gang, for du vet at du må skrive den. I starten syntes jeg det var utrolig tungt å få det avslaget, men nå veit jeg jo at det kommer. Så nå er jeg mer forberedt. Når jeg skriver en søknad tenker jeg allerede på hvordan jeg skal formulere klagen. Jeg vet jo at den kommer, sier mor og ler litt.

Dette tolker jeg som en tredje årsak – at det positive ofte må vike plass for en mer negativ fremstilling for å bli hørt av de rette instansene. På denne måten beskriver egentlig foreldrene at de i møte med hjelpeapparatet føler at de må dra frem begrensningene for å åpne opp for mulighetene. Mor beskriver hvordan det føles å måtte:

... dra frem alt det negative, du blir jo ikke noe glad til sinns av å gjøre det. Vi begynner jo å bli litt mer drevne. I starten er det helt tullete tungt å være så negativ. Nå føler jeg at det ikke går så inn på meg lengre.

Far legger til at det også er tungt gang på gang å måtte gjenta egen historie i møte med mennesker som er tilknyttet barnet deres: «Sånn sett er det veldig greit hvis det er litt kontinuitet i det her også da. Å slippe å bytte saksbehandler eller rådgiver hele tiden. Da må man kanskje fortelle alt opp igjen, begynne på nytt igjen».

I denne sammenhengen minnes jeg en forelesning med en mor til en funksjonshemmet gutt. Hun fortalte også om det å stadig måtte fortelle sin historie opp igjen og opp igjen. Dette beskrev hun som å starte sorgprosessen på nytt. Far beskriver det som «... respektløst. At folk som skal ha noe med oss å gjøre, ... da har du respekt for oss, også setter du deg ørlite grunn inn i situasjonen på forhånd».

I møte med spesialpedagogisk rådgiver forteller foreldrene at de ikke føler at de er nødt til å fortelle sin historie på nytt i like stor grad som i andre sammenhenger. Rådgiver viser en tydelig bevissthet i forhold til dette, som kan være grunnlaget for foreldrenes gode opplevelse i deres møter:

Jeg tenker at det er vanskelig, for du skal hele tiden brette ut privatlivet ditt for nye mennesker. Det man må prøve å gjøre selv er å innhente mest mulig informasjon i forkant, at vi her inne på kontoret må overføre mest mulig. Og noen ting må de dessverre gjenta. Jeg føler at det har gått bra, men jeg tror det koster dem en del.

Rådgiver stiller i denne forbindelse et spørsmål til ettertanke for yrkesutøvere i fagfeltet: «Hadde vi syns det hadde vært greit å dele så mye informasjon?»

Foreldrene vektlegger måten de forteller egen historie på som en «strategi», og at det er et bevisst valg for å kunne få tilgang til de ressursene de har behov for i hverdagen med barnet sitt. Flere spørsmål til ettertanke reiser seg ved det foreldrene betegner som en negativ fremstilling av egen historie; hvordan påvirker dette menneskene de møter,

mottakerne av fortellingen? Kan det foreldrene fremstiller som essensielt for å frigjøre ressurser, også representere en barriere for kommunikasjon og samarbeid?

Jeg vil trekke linjer tilbake til hensikten med rådgivning, som er å hjelpe mennesker til å bli i bedre stand til å kunne hjelpe seg selv (Johannessen et al., 2010), i en kommunikativ prosess for å oppnå forbedring og vekst (Lassen, 2014). Dette fordrer et samarbeid mellom rådgiver og den som søker hjelp, og det fordrer at den som søker hjelp også er innstilt på å hjelpe seg selv.

Lundby (1998) stiller i sammenheng med narrativ tilnærming spørsmål ved om et problem kan representere noe positivt for individet. Lassen (2008) fokuserer på empowerment som representerer et fokus på muligheter fremfor problemer. Med bakgrunn i dette kan man stille spørsmål ved om en negativ fremstilling av egen fortelling er hensiktsmessig i alle kontekster. Lassen (2008) vektlegger rådgivers ansvar for tilrettelegging i møte med den som søker hjelp, og at rådgivningsprosessen starter med å identifisere hvilke ressurser og muligheter som ligger hos individet. Jeg tror at individets ressurser, muligheter og styrker ligger i narrativene som fortelles. Rådgivers utfordring i møte med narrativer som i all hovedsak fokuserer på begrensinger, blir kanskje å identifisere muligheter og ressurser som man kan bygge videre på.

Med dette til grunn mener jeg at hovedansvaret for å legge til rette for relasjon, dialog og kommunikasjon må ligge hos rådgiver. Samtidig må det også ligge et ansvar hos råde søker, om å være innstilt på at endring og vekst fordrer samarbeid. Dersom fokus ligger på begrensningene, vil man måtte arbeide for et skifte av fokus; hva kan man identifisere av positive egenskaper, hva er mulig å få til, hva kan man bygge videre på i hverdagen og på hvilken måte.

6.1.2 Første møte – viktig for en god relasjon

I dette kapitlet vil jeg se på rådgivers mål for første møte i forhold til det som beskrives ovenfor om foreldrenes «strategi». Både rådgiver og foreldre forteller om ulike forventninger i forkant, om mål for møtet og om opplevelsen av det.

Jamfør en hermeneutisk tankegang danner tidligere erfaringer og opplevelser grunnlaget for våre møter med det som kommer, for forståelse og ny kunnskap. Jeg vil derfor begynne med å presentere noe av det som er med på å danne grunnlaget for foreldrenes forventninger

i forkant av møtet. Deretter presenterer jeg rådgivers mål for møtet, for så å presentere begge parters opplevelser av det.

Foreldrene forteller om erfaringer med forrige rådgiver i PP-tjenesten. Mor beskriver det som at «*det følte ganske unaturlig å gå å snakke med den forrige rådgiveren. Hun møtte kun opp på ansvarsgruppemøter, og der sa hun ikke ett ord. ... Hun engasjerte seg ikke. Sa ingenting*». Angående relasjonen beskriver far at «*vi hadde ikke noe forhold til den forrige rådgiveren. ... Hun svarte vel ja og nei på direkte spørsmål*». Min tolkning av deres beskrivelse er at det for foreldrene kanskje kunne virke som at forrige rådgiver unnlot å ta stilling til det som ble sagt, og at en god relasjon ikke ble etablert på grunn av manglende engasjement og fravær av dialog.

I intervjusamtalen beskriver nåværende rådgiver et tydelig mål for første møte – å legge til rette for et godt møte og en god relasjon:

Veldig ofte er mitt første møte med foreldre egentlig å skape en god relasjon. Bli litt kjent, avklare litt roller og forventninger til hverandre. Lage en god grunnmur for videre arbeid. Ofte har jeg ikke noe annet utgangspunkt eller mål for første samtale. ... Hva vil man oppnå. Et godt møte. ... Vi skal ha det hyggelig. Jeg går ikke inn for å rekke mest mulig på en time.

Rådgiver legger vekt på en viktig faktor i arbeidet sitt, å bli kjent, avklare roller og forventninger. En tydelig rådgivningsprosess fordrer fra rådgivers side en bevissthet om og evne til å reflektere over mandat, regelverk, systemer, fremgangsmåter og arbeidsmodeller (Lassen, 2008).

Videre i intervjusamtalen vektlegger rådgiver foreldrenes kunnskap om eget barn, og gir den verdi ved å påpeke at det er foreldrene som er barnets talspersoner:

Det er jo foreldrene sin historie som skal fortelles, det er jo ikke min. Det er jo ikke mitt møte, det er deres. Det er deres historie, ungen sin. Men det er jo foreldrene som er talerøret til barna. Og hvordan foreldrene ser på det. Så i et første møte sier jeg veldig lite. Jeg kan stille noen spørsmål når ting stopper opp, men det er et veldig lyttende møte. Det er veldig viktig for meg at de får frem sine forventninger til meg og sin situasjon, og at de får fortalt sin historie uten at jeg skal mene noe. For jeg er faktisk ikke den som kan noe om deres liv, det er det de som kan.

På denne måten benytter rådgiver seg av foreldrenes kunnskap i arbeidet med å identifisere muligheter og ressurser, som kan gi retning videre i rådgivningsprosessen. Lassen (2008) sier at dette er en anerkjennende måte å arbeide på, som virker positivt på relasjonen til foreldrene.

Rådgiver forteller om hvor i «løpet» første møte skulle finne sted, og om betydningen av å få en god start på rådgivningsprosessen:

Det skulle skrives ny sakkyndig uttale over til barneskolen. Det var vel i oppstarten til den prosessen. ... Det å få en god dialog, få en god start, bli godt kjent. Det å bygge en god relasjon, det å bygge et samarbeid i fredstid, så har du noe å gå på den dagen ting er vanskelig. For ting vil bli vanskelige. Når du har barn med så omfattende behov, så vil du ha både gode og dårlige dager. Du vil være sliten og du vil være opplagt, men det er noe med å ha et samarbeidsforhold som er basert på gjensidig tillit og respekt i bunnen, så vil det meste gå på sikt.

Her vektlegger rådgiver betydningen av å få en god start i møte med foreldrene, at det legger grunnlaget for samarbeid når relasjonen blir utfordret.

Rådgiver forteller at ofte må man ha samtaler som føles krevende også for rådgiver:

Jeg synes det er en utfordring, jeg må bruke hele meg selv, både den formelle og den uformelle biten av min kompetanse. Men jeg tror det handler om å tørre å være tilstede i møtet der du er. Tørre å spørre, men også tørre å få et svar. Tørre å ta tak i det, du skal ikke buse ut, det er kanskje ikke den tråden du skal ta tak i på første møte, kanskje ikke på andre eller tredje møte heller, men du skal notere den og ta den med. Det går mye på magefølelse. Det er ingen fasit, du må ta det der og da. Men du må også tørre å få svar på det spørsmålet du stiller, og det tror jeg mange er redde for. For det er ikke bare hyggelige historier.

Kun mor var på første møte med nåværende rådgiver i PP-tjenesten. Begge parter var spente på å etablere et nytt samarbeid og en ny relasjon som kanskje kunne være med på å gi barnet og familien en bedre hverdag. Når opplevelser ved første møte beskrives, fremstiller både mor og rådgiver første møte som godt. Det interessante er at begge beskriver at det i løpet av møtet skjedde en positiv endring, som om noe løsnet. Begge omtaler det som om relasjonen på sett og vis ble grunnlagt der.

Mor gikk inn på første møte med sine tidligere erfaringer i ryggsekken, og forventet ikke at samarbeidet med den nye rådgiveren kom til å fungere:

Jeg vet ikke hvorfor, men jeg hadde liksom ikke helt troen. Men i løpet av første møte, så bare snudde det. Da hadde hun så mye fornuftig å komme med at jeg fikk troen på det, og det har jo bare fungert veldig bra etter det. Hun er veldig rolig. Ingenting er oppjaget ved henne, for å si det sånn. Hun er helt nedpå hele tiden, føler jeg. Og det er veldig behagelig. Veldig rolig person. Jeg må innrømme det at første gangen jeg møtte henne så tenkte jeg at – neimen, fungerer dette da?, sier mor og ler litt.

«Men det gjør det absolutt» (mor) og vektlegger at mye av årsaken ligger i opplevelsen av at rådgiver «engasjerer seg, for det er det veldig tydelig at hun gjør».

Rådgiver beskriver også denne endringen i løpet av første møte. Fra å være en noe spent atmosfære, til at dialogen åpnet seg opp:

Jeg oppfattet det som at vi var like spente begge to, jeg må innrømme at jeg hadde sommerfugler i magen. ... Jeg vil tro at hun også var spent, fordi kroppsspråket kanskje sa at hun var litt lukket. ... Så handler det også noe om at folk forandrer kroppsspråk utover i møtet. Du kan være litt frampå, eller du kan ha den litt stive, formelle, lukka. Også faller du litt tilbake og åpner litt opp. Det gjorde mor i løpet av det møtet. Møtet startet litt sånn med magefølelse og sånn. Til slutt tenkte jeg at dette gikk bra. Det har noe med hvordan stemningen forandrer seg, at hun åpnet mer opp for meg. Jeg tror vi begge var litt lukket og stressa i starten, spent på hvordan dette skulle bli. Man føler seg litt frem på atmosfæren. Også åpner man opp litt mer etter hvert. Jeg må si at jeg synes det var et godt møte, jeg synes jeg fikk en god kontakt med mor. Det var ikke direkte ansent, men det var litt sånn spent. Og dialogen åpner seg.

I forrige kapittel beskrev jeg foreldrenes «strategi» om å vektlegge begrensinger og det negative for å frigjøre ressurser. Dette i tillegg til tidligere erfaringer med forrige rådgiver, er mor sitt utgangspunkt når hun skal møte den nye rådgiveren første gang. Rådgivers mål for møtet er; det skal være et godt møte, det skal være hyggelig, roller og forventninger skal avklares, de skal utvikle et samarbeidsforhold basert på gjensidig tillit, de skal bygge en solid relasjon som kan tåle å møte vanskelige situasjoner. Det kommer tydelig frem gjennom informantenes fortellinger at det eksisterte forskjellige og til dels motstridende forventninger til første møte. Det er da interessant å løfte frem det som førte til en god opplevelse for begge parter. Mange viktige aspekter for et godt møte og en god dialog er

tilstede. I tråd med Lassen (2008) viser rådgiver egenskaper som bidrar til et trygt møte, en god dialog og starten på en solid relasjon. Jeg tolker rådgiver til å være tillitsfull, tydelig og ryddig. Mor vektlegger rådgivers engasjement, samtidig som hun oppfatter rådgiver som rolig. I tillegg vil jeg gjenta fra forrige kapittel, at foreldrene opplever rådgiver som godt forberedt. Dette nevnes i sammenheng med det å ha respekt, og slik fremstår det også som tillitsvekkende at rådgiver har vært grundig i sine forberedelser.

I sin nærhetsetikk peker Løgstrup på at «den ene har mer eller mindre av den annens liv i sin magt» (Løgstrup, i Eide, 2011, s. 69), og at vi går inn i relasjoner med tillit og håp om at det skal føre til noe positivt (Eide, 2011). Jeg forstår Løgstrup slik at det ligger en etisk forpliktelse i rollen som rådgiver. En rådgiver har et ansvar for å behandle mennesker i utfordrende livssituasjoner med verdighet og respekt.

Jeg tenker at rådgivers innstilling og mål var avgjørende for at det ble en god opplevelse for både mor og rådgiver. Rådgiver sier at møtet skal være hyggelig og de skal bli kjent. Jeg tenker at i et første møte er det en god tanke. Samtidig bør det være mer enn hyggelig, og gi retning for videre arbeid. Med foreldrenes tidligere erfaring og deres «strategi» som grunnlag, var det ikke gitt at første møte skulle bli starten på et fruktbart samarbeid.

Ut fra dette mener jeg at et viktig innspill til rådgivningsarbeidet blir å påpeke det hovedansvaret rådgiver har for å tilrettelegge for en god relasjon, dette fordi man ikke kan ha oversikt over hvilke erfaringer de menneskene man møter har med seg fra tidligere.

6.1.3 Å medvirke til dialog

Selv om det ikke kommer eksplisitt frem i noen av intervjusamtalene, så berøres stadig temaer som omhandler dialogen og det å medvirke til den. Svare (2006) vektlegger dialogen som samarbeid og prosess, grunnlagt i gjensidighet og søken mot et definert felles mål. Informantenes fortellinger beretter om nettopp dette. Jeg mener rådgiver i første møte med mor la vekt på en god dialog, i Svares betydning av den.

Rådgiver viser en bevissthet omkring det å tilrettelegge for en god dialog, og reflekterer over egne ferdigheter: «*Jeg liker selv å tro at jeg er ganske åpen og tolerant. ... Det er nok*

mye på grunn av at jeg er nysgjerrig og det er ingen fasit». Ved å påpeke at det ikke eksisterer en fasit, vektlegges også dialogen som en prosess. «Veien blir til mens vi går». Rådgiver beskriver et tydelig valg i forhold til det å være oppmerksom i rådgivningsmøter:

Jeg sitter ikke og skriver veldig mye i et slik type møte for eksempel. For jeg tenker at i det du dukker ned bak en pc-skjerm. ... Det er et nødvendig hjelpemiddel, men jeg tenker at det skaper litt distanse. Det er et samarbeid som skal etableres. ... Jeg føler jo at jeg er til stede her, jeg tenker ikke på andre ting.

Jeg oppfatter her at rådgiver har et tydelig fokus på å være tilstede for det som skal skje i møte med foreldrene. Rådgiver sier også noe om at hun opplever det som nødvendig å tilpasse språket og i enkelte tilfeller være litt avventende. Slik blir det mulig å møte foreldrene der de er:

Det handler om å møte foreldrene der de er, ikke sant. Hva er det de vil? Hvor er de hen i dag? Det er ikke alle dager det går an å føre de samme samtalene. Å tone seg inn på dem og høre på dem.

Jeg tolker rådgiver dit hen at det er viktig å være undrende sammen med foreldrene, og stille åpne spørsmål som legger til rette for en videre dialog og refleksjon.

Rådgiver poengterer at det er viktig å være tydelig og ryddig i rollen sin:

... det å skape en god samtale og det å skape en god arbeidssituasjon ute det handler mye om å avklare og definere roller. Og legge noen rammer for samarbeidet. Hvem gjør hva, hvem har ansvar for hva. Hvis man er tydelig, det er ryddig, det er trygt.

Det skaper trygghet for de menneskene det gjelder.

Rådgiver forteller om foreldrene at de:

snakker et veldig direkte språk, så det er naturlig for meg å være direkte tilbake. Direkte og ærlig, men ikke ufin. Ikke krenkende, ikke angripende. Å tørre å si ting som det er. Jeg tror at de gir meg en trygghet som gjør at jeg gir noen andre signal tilbake til dem også. Jeg føler meg akseptert.

Jeg tolker her at rådgiver beskriver gjensidighet i dialogen. Dialog er et samarbeid som preges av gjensidighet (Svare, 2006).

Rådgiver snakker videre om hvor viktig det er å ha respekt og være ærlig i møte med foreldrene:

Handle med respekt og vær ærlig så gjør du ingen grove overtramp. Og innrøm at du tar feil en gang i blant og si unnskyld. Ikke ta deg selv så høytidelig. Vi er ikke feilfrie, jeg kan ta feil valg. ... Vi kan tenke oss at ting fungerer bra rundt barna,

men utfordringene er reelle for foreldrene. Det er noe med å ta deres situasjon litt innover seg, og ta deres ønsker på alvor. Alt er ikke gjennomførbart, men vis at du hører og vis at du ser. Reflekter med dem og bli med i en prosess, så kan det meste gå seg til. Det blir ikke alltid slik jeg har sagt eller slik de har sagt, men vi kan møtes på halvveien. For alt er ikke gjennomførbart. Men å tørre å være der. Tørre å være ærlig, man kommer langt med det. Men det er skummelt noen ganger.

Jeg tolker her at rådgiver påpeker en viktig virkning av dialogen. Den kan føre til at man må inngå kompromiss og at man må forhandle om en løsning som foreldrene kan leve med og som rådgiver kan imøtekomme. Her vil jeg vise tilbake til kapittel 3.4. Raja (2010) beskriver turtaking når han sier at dialogens ultimate oppgave er å bringe mennesker sammen ved å lytte og dele sin posisjon.

Så fremhever rådgiver noe annet:

Du tjener ingen ting på å bruke lange omveier, men du trenger ikke si alt på første møte heller. Du må velge når du skal ta ting. Gi ting litt tid og la ting modnes. Bygge ett forhold, kom frem til ting og bruk den tiden du trenger. Å buse på folk er både skremmende og provoserende. Du må bruke tid til å bli kjent og sette deg inn i, og forstå deres situasjon. Det er ikke bare barna du skal forstå, du skal forstå hele familien. Og skolen.

I tillegg spør rådgiver: «Hva er det som skaper tillit? ... jo, det er noe med tilstedeværelsen».

Jeg tolker at rådgiver påpeker noe jeg mener er avgjørende i et møte hvor man er avhengig av å bygge tillit og etablere gode dialoger – viktigheten av å ta seg tid i relasjonsbyggingen.

Rådgiver sier også noe om punktlighet og oppriktighet:

Det handler om å holde avtaler og være der, det er viktig. Og ikke trække for nærme folk, balansere det også. Ikke blande seg bort i ting man ikke har noe med. Tørre å være seg selv, du blir ganske fort gjennomskuet hvis du prøver å være noen andre.

Her mener jeg at rådgiver peker på enda en avgjørende faktor i rådgivningsrelasjonen, som jeg som yrkesutøver selv har følt på i møte med foreldre og som jeg mener har påvirkning på resultatet av rådgivningen – nemlig å balansere nærheten til menneskene man arbeider med. Med det mener jeg at rådgiver må være profesjonell i den forstand at han/hun ikke blir for privat. Rådgiver beskriver at «du kan også komme for tett, så det er noe med den

balansegangen som er vanskelig». Man skal la seg engasjere og komme nær nok til å bygge en relasjon, slik at man kan «*stille krav og gi hjelp*», men samtidig balansere nærheten. Å være nær nok til å la seg berøre, men ikke så nær at man blir handlingslammet. Jeg tenker at dersom man blir for privat, kan man bli handlingslammet når behovet for handlingskraft melder seg. Det kan føre til tap av tillit og motvirke heller enn å medvirke til videre dialog og handling.

Foreldrene gir i sin intervjusamtale en beskrivelse av rådgiver som engasjert og forståelsesfull. De forteller begge om gode samtaler, der de føler at rådgiver forstår deres problemer. Rådgiver beskrives som rolig og trygg, en person det er enkelt å åpne seg for. Flere ganger i løpet av intervjusamtalen vektlegger foreldrene betydningen av rådgivers engasjement. Jeg har stilt meg spørsmålet om hva det å bli møtt med engasjement egentlig betyr for foreldrene. Mor beskriver dette slik:

Rådgiver sier, når vi har ansvarsgruppemøter, selv om hun ikke blir direkte spurt så kommer hun med sin mening når de rette personene har fortalt sitt. Det synes jeg er veldig godt. Det viser at hun er engasjert, for hun hadde ikke behøvd og gjort det, men hun gjør det allikevel. ... Det er dette som er så godt føler jeg, at vi som foreldre ikke må spørre direkte – jammen hva synes du? De kan faktisk komme med sine meninger på slike møter uten at vi må tvinge det ut av dem.

Videre utfyller far mor når han sier at det er lettere for en profesjonell å se deres situasjon i en større sammenheng:

De tenker på en helt annen måte enn det vi gjør. Kanskje de får med seg mer enn det vi gjør når vi sitter i en sånn situasjon? Vi tenker ikke på alt det andre. Men når vi kommer hjem fra et sånt møte, da kan vi sette oss ned å snakke om det og da kommer det masse. Mens disse folka her, de kan ta det direkte på et møte.

Mor sier videre: «*også ser de ikke bare vår sak, de ser alle andres sak også. Vi klarer jo kun å se vår egen*».

Jeg forstår foreldrene dit hen at de verdsetter rådgivers engasjement. De påpeker at det får dem til å fortsette samtalen når de kommer hjem. Her føyer jeg meg til foreldrene og mener at rådgiver sitt engasjement virker dialogfremmende og representerer en del av gjensidigheten i en dialog, jamfør Drugli og Onsøien (2010) om dialogen som en ideell samtaleform i møte med foreldre.

Jeg synes mor beskriver tydelig denne gjensidigheten når hun forteller om en samtale på kontoret til rådgiver før skolestart:

Den husker jeg ganske godt faktisk, for den var veldig behagelig. Da satt jeg i en slik god stol. Det var en veldig behagelig prat. Da fortalte jeg alt om hvordan vi har det. Det var vel kanskje litt negativt, men jeg fikk veldig forståelse tilbake. Det var så godt. Hun kom med respons tilbake og jeg følte at hun skjønnte hvordan jeg hadde det.

Mor sier også om rådgiver at hun «innbyr til gode samtaler», men utdyper ikke dette mer. Hva vil det si å innbyr til gode samtaler? Mor ytrer noe om at det har med personlighet å gjøre: «jeg føler at rådgiver er en person jeg kan snakke med om såre og vanskelige ting. Jeg blir ikke gjort narr av da, skulle jeg til å si. Da blir jeg tatt seriøst». Altså vektlegges en evne til å ta den andre på alvor.

Et annet viktig aspekt ved dialogen mener jeg er å innta en lyttende posisjon. Svare (2006) beskriver at det å lytte tilrettelegger for at dialogen kan oppstå. Dermed er jeg tilbake til rådgivers fortelling – om det å være en god lytter:

Det med kommunikasjon. Altså, du har to ører og en munn. Det er veldig ofte lurt å lytte. Hvis vi skal få frem barnets synspunkt og gjøre det til barnets beste, så er jo foreldrene de viktigste personene i barnets liv. Det er jo de som virkelig kan uttale seg noe om det. Hva liker barnet, hva liker ikke barnet, hva er bra for barnet mitt? Jeg tenker at du må bruke foreldrene som en ressurs.

Rådgiver viser her respekt for foreldrene og anerkjenner deres kunnskap. Jeg opplever at rådgiver understreker dette ytterligere ved å si:

Uansett alle andre faktorer så er foreldre stort sett mammaen og pappaen din på godt og vondt, ikke sant? Selv i tunge barnevernssaker er de fremdeles mammaen og pappaen din, og det er like viktig uansett hvor ille ting kan være. Det å ha den respekten og møte foreldrene med den, legger grunnlaget for alt. Også tåler du å ta noen kriger etter hvert da, hvis de kommer.

Jeg mener at rådgiver vekker tillit ved å innta en lyttende posisjon. Det viser en genuin interesse for og gir signal om at det foreldrene sier er betydningsfullt, noe man må ta hensyn til. Det vitner om en profesjonell holdning der rådgiver er bevisst ikke å ta fra foreldrene myndighet ved å tillegge seg selv en ekspertrolle. Rådgiver sier: «ikke start med at du vet best og kan mest».

Mjelve (2014) definerer relasjon som forholdet mellom partene, og vektlegger at den kommer til uttrykk gjennom kommunikasjon. Hun sier at en rådgiverrolle kan oppfattes som en ekspertrolle på grunn av forventninger til rådgivers fagkunnskaper. En slik oppfatning kan virke truende på dialogen, da den lett kan føre til at maktforholdet i relasjonen forskyves. Gjensidigheten blir borte når likevekten i maktforholdet opphører å eksistere. Dermed kan dialogen fort bli erstattet av monolog, der eksperten snakker *til* den som søker hjelp og ikke *med* (Svare, 2006). Noe av det som definerer dialogen er blitt borte: gjensidigheten og at partene er aktive og deltakende sammen (Drugli & Onsøien, 2010). I denne sammenhengen vil jeg også vise tilbake til kapittel 2.3 der jeg nevner Habermas og hans teori om en herredømmefri dialog (Svare, 2006), hvor dialogen er grunnlagt i gjensidig forståelse mellom de involverte partene.

Her blir det viktig å understreke at rådgiver ikke må komme i den situasjonen at han/hun underkommuniserer sin kunnskap i frykt for å bli oppfattet som den som alltid vet best. For foreldre har jeg erfart at det oftest er en lettelse å møte en rådgiver som tar grep, kommuniserer kunnskapen sin og gir tydelige råd.

6.1.4 Rådgivers og foreldres bevissthet om språk som noe mer enn det verbalt uttrykte

Jeg vil begynne med å presentere en spesiell hendelse som foreldrene vektlegger i sin fortelling, en hendelse der de ønsket seg mer hjelp og støtte.

Mor forteller om en vanskelig skolestart: «*Vi har hatt en litt trasig skolestart for barnet vårt. Det var ingenting som ble gjort etter planene. Alt var planlagt, men ingen av planene ble gjennomført. Og der savnet vi PPT*». Det kommer frem at dette var en situasjon der foreldrene ikke følte overskudd til å kjempe mer:

Da hadde vi det så tøft at da hadde vi håpet at de kanskje kunne fanget det opp, og tatt kontakt med oss. Vi orket ikke ta kontakt, vi hadde så nok med å forholde oss til skolen. Så vi koblet ikke så veldig mye inn PPT (mor).

Men vi hadde all mulighet, for de var med på et hasteansvarsgruppemøte i forbindelse med skolestarten. Da var også sjefen på PPT med. PPT var kjempefine å ha på møtet. Da stod de veldig på vår side mot for mange andre, for å si det sånn. Men så ble de liksom borte, det ble med det møtet også skjedde det ikke mer (far).

Videre beskriver mor noe som kan tyde på at kommunikasjonen med rådgiver var noe fraværende i denne situasjonen:

De forventet at kanskje vi skulle ta kontakt med dem hvis vi trengte hjelp, men vi hadde så nok med vår egen hverdag. Den var så tøff. Så vi hadde trengt at de hadde tatt kontakt med oss, og kanskje hjulpet oss mot fagfolket som satt på skolen da. Så der savnet vi dem. I en tung sak. Så vi føler at det har fungert veldig bra i hverdagen, men når det først oppstod et problem så manglet PPT. De støttet oss veldig på de møtene de var på, men vi trengte hjelp et halvt år (mor).

«Da ble vi skuffet av PPT. ... De har ikke gjort noe direkte galt mot oss, det er bare at de kunne gjort litt mer» (far), og «skuffelsen kom kanskje litt etterpå, for vi klarte ikke helt å tenke klart oppi denne situasjonen. Den var så krevende» (mor).

Jeg synes denne situasjonen beskriver godt hva som skjer når man av ulike årsaker ikke klarer å uttrykke forventninger. Her fører det til savn, en opplevelse av manglende støtte og skuffelse.

Denne situasjonen var også noe rådgiver hadde tenkt på. Rådgiver sier at det er vanskelig å forstå når man skal trekke seg tilbake og når man skal gå inn. Denne balansegangen er noen ganger hårfin og kan være vanskelig å definere:

... når jeg skal sette inn mer hjelp, fordi det er foreldre som står på, de er klare på meningene sine, de vet hva barnet trenger. Jeg tenker at noen ganger er jeg kanskje litt avventende, kanskje skulle jeg spurt om; skal jeg hjelpe dere med dette? Dette med å vite når blander jeg meg og når skal jeg hjelpe. Kanskje er de slitne, men så vant til å stå på at de ber senere om hjelp enn mange andre. Akkurat den balansegangen der. Kanskje hadde de trengt litt mer hjelp i noen situasjoner enn det de har fått. Jeg vet ikke, men jeg tenker at noen ganger kan det kanskje være at man ikke skal trække for nærme heller da.

Dermed kan man trekke tråder tilbake til mine refleksjoner om balansen mellom å være nær nok til å bygge en relasjon, men ikke så nærme at handling blir vanskelig når det er nødvendig. Her kan man spørre seg om relasjonen er blitt for tett?

Jeg kjenner på at det er en disharmoni i fortellingene om skolestart. Jeg opplever kanskje ikke at rådgiver helt fanget opp foreldrenes usagte behov for støtte. Jeg tror dette er en situasjon mange foreldre opplever. PP-tjenesten er først og fremst en rådgivende instans, og det kan kanskje oppleves som et fravær av støtte fra råd blir gitt til tiltak iverksettes,

særlig i tilfeller der skolen ikke gjør det de skal. Far etterlyser rådgiver som en pådriver til handling.

Svare (2006) sier i sammenheng med Bubers ordløse dialog, at det eksisterer betingelser for å kunne tre inn i det dialogiske samspillet. Partene må åpne seg for hverandre, og oppleve gjensidig vilje til å la seg berøre. Jeg viser i denne forbindelse til et av idealene ved dialogen i kapittel 3.4, evnen til å være kritisk (Svare, 2006). Freires dialog krever kritisk tenkning, noe som knytter dialogen til handling og praksis (Freire, 2002; Steinsholt, 2004). Foreldrene er kritiske når de savner PP-tjenesten, i en situasjon der de føler et stort behov for støtte og hjelp. I tråd med Freire mener jeg at foreldrenes kritiske tenkning er en del av det å være i dialog. Foreldrene bidrar i dialogen ved at de forteller om den vanskelige skolestarten på en åpen, direkte og kritisk måte, noe som videre kan bidra til refleksjon, endring og ny innsikt (Raja, 2010; Svare, 2006).

Jamfør Bubers perspektiv i kapittel 2.3 er ikke dialogen en metode, men mer en måte å være på (Björk, 2004). Dette forteller foreldrene mye om når de forteller om rådgivers måte å være på, som kommer spesielt godt frem i forhold til foreldrenes opplevelse av forrige rådgiver som lite engasjert og at *«det følte ganske unaturlig å gå å snakke med henne. ... Hun engasjerte seg ikke. Sa ingenting»* (mor). Eksempelvis sier mor noe om hvordan rådgiver fremstår: *«Hun er veldig rolig. Ingenting er oppjaget ved henne. ... Hun er helt nedpå hele tiden, føler jeg. Og det er veldig behagelig»*.

Den gjentatte vektleggingen av rådgivers engasjement tolker jeg dit hen at foreldrene legger mye i det å være engasjert. Kanskje handler det om at rådgiver rett og slett signaliserer at han/hun bryr seg genuint om dem og viser en vilje til å gå veien sammen med dem. Derfor ble skuffelsen ved uteblivelse så stor når de trengte rådgiver mest.

Rådgiver berør også dette med hvordan man framstår, og hvordan non-verbal kommunikasjon kan påvirke mellom-menneskelige møter:

Språk er makt, om hvordan du fremstår, kroppsspråk og hva du utstråler. Du kan påvirke en situasjon, du kan være lukket, arrogant, du kan på en måte skvise folk ut av en sosial setting og gjøre livet ubehagelig. Men du kan også ved hjelp av kroppsspråk, det nonverbale tenker jeg på nå, invitere folk inn i og inkludere og gjøre det ok.

Dette setter rådgiver i sammenheng med sitt engasjement i arbeidet, og at det:

samtidig handler om deres måte å motta det på. Det er klart at dette går mye på den non-verbale kommunikasjonen tenker jeg, på hvordan jeg føler at de mottar mitt engasjement også. For det er klart at du kan fort ta livet av et engasjement. ... At jeg føler at det jeg har gitt til dem er blitt godt mottatt, og ergo har jeg lyst til å gi mer, og ergo så vokser mitt engasjement.

I presentasjonen ovenfor om hvordan første møte oppleves, sier rådgiver noe om at den non-verbale kommunikasjonen kan påvirke både atmosfære og dialog. Rådgiver reflekterer over at det non-verbale gjenspeiles mellom partene:

Det er dette med signalene vi sender ut. De gjenspeiles på et vis. Og vi blir på en måte møtt med det vi forventer, fordi vi sender ut et sett med signaler. Gjennom kroppsspråk. Jeg er mottakelig eller ikke mottakelig for en type kontakt med andre mennesker. Og når vi har bygget opp trygge og gode relasjoner kan vi stille krav. Her kan vi lage gode samarbeidsforhold og være ærlige i relasjoner.

Dette sitatet fra rådgiver taler for seg selv. Gjennom foreldrenes og rådgivers opplevelse av skolestart, samt rådgivers refleksjoner rundt non-verbal kommunikasjon, har jeg forsøkt å belyse aspekter ved språket som noe mer enn det verbalt uttrykte – aspekter som vil påvirke samspill, relasjon og dialog.

6.2 Hvordan vises Kristevas perspektiver i intervjusamtalene med foreldre og rådgiver?

I min analyse av intervjusamtalene har jeg forsøkt å identifisere hvordan Kristevas perspektiver kommer til syne i foreldrenes og rådgivers fortellinger. I det følgende kapitlet vil jeg presentere, tolke og drøfte mine funn.

6.2.1 Det symbolske i fortellingene – om kategorisering og definisjonsmakt

Det symbolske er knyttet til selve språkuttrykket, og gjennom kategoriene i det symbolske kan vi kommunisere med andre mennesker. Det er i kategoriene i det symbolske at mennesker skaper mening og oversikt i verden. Det er her den betydningsproduserende prosessen kommer til uttrykk (Engebretsen et al., 2008; Myklestad, 2015).

Den symbolske egenskapen ved språket kommer tydelig frem når foreldrene reflekterer over kategorisering som et maktaspekt ved språket. Både mor og far forteller om møter

med mennesker i forskjellige instanser i hjelpeapparatet og om en definisjon av barnet deres grunnlagt kun på diagnose. De føler at deres kunnskap om eget barn ikke blir tatt hensyn til. Jeg mener at språket dermed blir brukt på en måte som reduserer og marginaliserer foreldrenes kunnskap om eget barn, og som degraderer foreldrene som barnets viktigste talsperson. Om dette sier far:

Du har jo en diagnose, der har du jo en definisjon, men det er ingen med dette syndromet som er like heller da. Så hvis NAV da, kan sitte og fortelle oss hvem barnet vårt er inni Oslo, og si mot de som treffer barnet vårt hver eneste dag, fordi de sitter med en diagnose. De går kanskje til og med imot den, definisjonen på diagnosen. Det er en kategorisering, de setter barnet vårt i en bås og der er barnet vårt, også hører de ikke på de som faktisk kjenner barnet vårt.

Mor utfyller far ved å fortelle at «*Det er den vi møter mest. Det kan være ganske mange som setter barnet vårt i den båsen, også er det de aller nærmeste som ser barnet vårt hver dag som faktisk kan uttale seg best*».

Jeg oppfatter her at foreldrene påpeker at diagnosen overser barnet deres og hvem barnet deres dypest sett er. Når diagnosen, som er en kategorisk beskrivelse av individet, får for stort fokus tar man ikke høyde for individets utvikling. Det unike ved individet, som er grunnlagt i det semiotiske ved språket, tillegges liten verdi når diagnosen er det som definerer det. Det semiotiske reduseres dermed under en beskrivelse av individet i symbolspråkets kategorier (Brufnot & Strømhaug, 2011).

Rådgiver gir denne kategoriseringen som foreldrene snakker om en egen «betegnelse»; «*diagnoseverden*», og peker på en interessant sammenheng mellom diagnoser og kategorisering, tilrettelegging og kommunikasjon:

Det er litt den tankegangen i diagnoseverden at det er mye fokus på begrensningene. Du tar hensyn til begrensningene på grunn av at hvis du skal legge til rette for mestring og utvikling og det å lykkes, så må du selvfølgelig ta hensyn. Det er jo ressursene du skal bygge videre på. Det har med å bruke kommunikasjon for å få frem det gode i en samtale, du vil få tak i noe som du kan bygge videre på. Men det ligger selvfølgelig noen begrensninger der. Det ligger negative greier der også, men viktig å være bevisst og ikke spille på det. Og ha ærlige hensikter.

Jamfør tenkning innenfor empowerment fremhever rådgiver her hvordan man kan bruke diagnosen/kategorien som et verktøy ved å ta hensyn til begrensningene, men fokusere på mestring, ressurser og utvikling for å lykkes. Jeg token at hun også snakker om dialogens

betydning i dette arbeidet når hun sier at man må bruke kommunikasjon for å få frem det gode i samtalen. I dette vises også et menneskesyn som gjør at diagnosene og kategoriene ikke blir styrende for rådgivningsarbeidet, men snarere fungerer som et hjelpemiddel eller verktøy ved at det kan peke på begrensninger man må ta hensyn til for å lykkes.

Rådgiver forteller om en annen sak hun har arbeidet med som beskriver det spesialpedagogiske fagfeltets paradoks jmfør Hausstätter (2007), som omhandler at fagfeltet står i et avhengighetsforhold til marginaliserende prosesser i språket når vi skal frigjøre rettigheter og ressurser for menneskene det gjelder. Om kategorisering gjennom diagnoser og hvilken betydning det har i praksis forteller rådgiver:

Jeg hadde en far som stilte spørsmålet – hans sønn er under utredning; du, hva betyr denne diagnose-greia? Hva kan vi få ut av det? Hva vil det ha å si for meg eller for deg eller for gutten eller? Hva er dette for noe? Hvorfor gjør vi dette? Det er en gutt som før har hatt en diagnose, som nå er fjernet og som skal re-diagnostiseres. Far har god innsikt, så jeg skjønnte at spørsmålet var litt større enn det det kunne høres ut som. Neei, svarte jeg. For gutten har det en del å si i hverdagen, fordi at gutten får noen rettigheter ut i fra den diagnosen som blir satt, som fører til at kommunen får overført en del midler som vil hjelpe gutten på sikt. Han blir utredet nå, og da ser man hvor hans nivå ligger, som igjen gjør det enklere for meg å skrive en god sakkyndig uttale i forhold til evnenivå. Da kan jeg enklere gå god for de rådene jeg gir. Det vil gi mor noen rettigheter i forhold til omsorgspenger. Det går på penger og ressurser og rammer. Men bortsett fra det? Gutten er jo gutten. Vi må møte gutten der han er, det må alle gjøre.

Jeg oppfatter at rådgiver har et viktig budskap her: hun gir dette barnet verdi utover den kategorien det plasseres under i det symbolske språket – gutten er den samme uansett diagnose.

Rådgiver forteller også om hvordan hun opplever at det å bruke fagspråk og fagterminologi i altfor stor grad motvirker dialogen, uansett hvilken bakgrunn foreldre har:

Det blir veldig fort en skjevbalanse i maktforhold. Jeg har mitt mandat, jeg må forholde meg til lover og regler i min jobb. Men bortsett fra det så er det foreldrene som er i størst posisjon, synes jeg. Det med å være bevisst det, du kan godt komme ut i skolen og kjøre over folk med fremmedord. Jeg er ikke så glad i fremmedord, det fungerer dårlig og det skaper i alle fall en skjevbalanse i det maktforholdet. Jeg

tenker at hvis du ønsker å skape et godt samarbeid og ikke har behov for å stå over en annen person, så kan du godt legge bort de fremmedordene. Faguttrykkene. Jeg har troen på at alle da slapper mer av. Hadde jeg møtt noen som sitter inne med mange av disse begrepene, så tenker jeg at du gjør det så mye mer formelt. Det blir et helt annet preg over det. Du kan ha en god samtale som er litt mer uformell, litt mer avslappet. Jeg tror atmosfæren da blir mye bedre uansett hvilken utdanning eventuelt de foreldrene du møter har.

Gjennom det rådgiver sier her tolker jeg at man ved å anvende et språk der fagterminologi er styrende, vil man lett kunne motvirke dialogen og svekke relasjonen.

I kapittel 1.4 reflekterer jeg over om det å definere en samtale som vanskelig vil virke begrensende allerede ved definisjonen av den. I intervjusamtalen med rådgiver ble tanken om at samtaler kan oppfattes som vanskelige snakket om, og rådgiver bekrefter da ubevisst mine refleksjoner. Dette forteller meg at praksisfeltet og teorifeltet gjensidig kan bekrefte, tilføre og styrke hverandre. Min tanke om at måten man definerer samtalen på vil prege hvordan man går inn i den, ble bekreftet av rådgivers refleksjoner:

Vanskelige samtaler er egentlig ikke så vanskelige. ... Jeg kjenner selv at jeg har følelsen av at andre sier at det er vanskelig, også sier jeg at det ikke er det. Det er jo ikke det jeg mener, det er vanskelig å skape en god samtale, eller utfordrende har jeg mer lyst til å si. Dette med vanskelig, jeg er ikke noe glad i ordet.

Rådgiver sier også at:

Man skal ikke være så redd for å snakke om vanskelige ting, for jeg tror ikke det er så vanskelig. Men det blir vanskelig hvis man ikke får satt ord på det, det blir vanskelig hvis ingen vil lytte og ingen tør å snakke om det.

6.2.2 Det semiotiske i fortellingene – hver enkeltes unike uttrykk

Kapittel 6.1.4 omhandlet rådgivers og foreldres bevissthet om språk som noe mer enn det talte ord. Dette kapittelet omhandler aspekter ved det samme. Jeg søker her å identifisere hvordan det semiotiske i Kristevas perspektiver vises i intervjusamtalene.

Haaland (2006) sier at Kristeva søker å beskrive det semiotiske i en symbolsk bevissthet ved å sette ord på noe som vanskelig lar seg beskrive. Jeg opplever også det semiotiske som vanskelig å «gripe», for så å skulle beskrive det med ord. Det er utfordrende å skulle

beskrive noe som ikke kan erfares i en symbolsk bevissthet, og dermed oppleves det utfordrende å identifisere aspekter ved det semiotiske i intervjusamtalene.

I følge Kristeva er det semiotiske og det symbolske uatskillelige modaliteter ved den betydningsproduserende prosessen, og kan sies å være det som utgjør språket. Det gjensidige påvirkningsforholdet mellom det semiotiske og det symbolske er grunnleggende for subjektet, og begge er alltid tilstedeværende i subjektet (Kristeva, 1984). Jamfør Kristevas tenkning vil det semiotiske hele tiden være en del av intervjusamtalene.

Satt i sammenheng med at det semiotiske kan ses på som det som gir hver enkelt en unik måte å uttrykke seg på i form av særegne språklige kjennetegn (Engebretsen et al., 2008), opplever jeg at narrativer gir rom for det semiotiske. Dette kan knyttes til at det er den semiotiske egenskapen ved språket som gjør noe med oss når vi lar oss berøre av poesi (Engebretsen et al., 2008). Jeg vil dermed trekke tråder tilbake til kapittel 2.2, hvor jeg begrunner hvorfor jeg tar i bruk sitater fra Vaages roman. Jeg opplever at Vaage beskriver mye av det samme som foreldrene vektlegger i sine fortellinger når de beskriver møte med ulike instanser i hjelpeapparatet. Vaage omtaler dette ved å ta i bruk andre ord:

Menneska kan koma til å gløyma sine beste eigenskapar, sine nedervde evner til å vera saman, til å sjå dei andre, tolka dei, løfta dei, elska dei. Menneska kan koma til å oversjå sine beste sider, sin intuisjon, si innlevingsevne, si subjektive vurderingsevne, dei kan koma til å tvila på sitt vesen, sitt kompliserte sanseapparat, og i staden kan dei koma til å tru på enkle løysingar, overdrivne tankar om kontroll og rasjonalitet, og om plan og evaluering (Vaage, 2012, s. 184).

Foreldrene bruker ord som; kategorisering, sette barnet vårt i en bås, kjenner ikke barnet, ikke bli hørt, respektløst, tungt og negativt. Vaage velger ord som; sjå, tolke, løfte, elske, intuisjon, innlevelse og subjektiv vurderingsevne. Ordene som Vaage velger å bruke i sin roman skaper en helt annen stemning i meg. De når inn til noe dypere og berører meg på en annen måte. Jeg blir foruroliget av hans beskrivelse, jeg kjenner på uro og angst: hvor er mennesket på vei? Jeg opplever at poesien har en kraft i seg som henvender seg til meg på et dypere plan. Dette gjør ikke foreldrenes fortelling mindre viktig, Vaage bare utdyper den.

Far fortalte om barnet deres som ikke har utviklet verbalt språk: «*Barnet vårt kan ikke, kommer aldri til å snakke. Veldig mye utfordringer sånn i forhold til det, og trenger mye hjelp da*».

Det semiotiske vises tydelig i rådgivers fortelling om arbeid med barnets verktøy for kommunikasjon:

Det vi har gjort nå er at vi har klappet sammen hele kommunikasjonsverktøyet til barnet, fjernet alt. Da skylder jeg faktisk foreldrene å bruke masse tid på barnet for å bygge opp igjen dette her, etter at jeg har klappet sammen hele kabalen. Men det er klart at barnet kommuniserer jo. Barnet har blikk, lyder, barnet har mange ting.

Når rådgiver beskriver barnets språk som blikk og lyder oppfatter jeg at hun beskriver det semiotiske – der sansning, uttrykk for følelser og å søke kontakt med omverdenen er språkets første og viktigste rolle (Engebretsen et al., 2008; Johnsen, 2010).

Når Kristeva kritiserer vitenskapen er dette med bakgrunn i at hun mener at den ikke tar høyde for mennesket som et biologisk vesen (Myklestad, 2011). Jeg mener at man i rådgivningsarbeid må arbeide ut i fra et helhetlig syn på mennesket og en tro på mennesket som biologisk vesen der kropp og subjekt hører sammen. Dette fordi grunnlaget for å kunne skape god og varig endring for dem det gjelder ligger i det å kunne se mennesket som en helhet. Når far forteller om at barnet deres ikke har utviklet verbalt språk, tenker jeg at det blir ekstra viktig for rådgiver å la foreldrene få definere eget barn, nettopp for å kunne ta høyde for det unike ved barnet deres.

Midttun (2008) beskriver at det semiotiske er meningsbærende for individet på tross av at det ikke blir satt ord på, og at det semiotiske utgjør et underbevisst nivå i språket.

I intervju samtalen uttrykker rådgiver at hun legger til rette for å skape et godt møte både på et bevisst og et ubevisst plan: «*Jeg tenker at for min del så er nok noe bevisst ja, men noe er også ubevisst*». Jeg oppfatter at rådgiver berører noe ved det semiotiske her, som ikke er enkelt å beskrive. Hun snakker om å «*tone seg inn på*» foreldrene. Dette med å «*tone seg inn på*» tenker jeg omhandler å føle på noe mer enn ordene som veksles i et møte mellom mennesker, som kanskje kan knyttes til at det semiotiske gir hver enkelt en unik måte å snakke eller uttrykke seg på; «*det er individets merke i språket, det som gjør at vi taler med stemme*» (Engebretsen et al., 2008, s. 15). Kanskje er det dette rådgiver «*toner seg inn på*» og ubevisst tar hensyn til i møte med foreldrene? Jeg vil se tilbake på kapittel 2.3 hvor jeg nevner Sokrates som gjennom sine dialoger søkte å få frem en eksisterende og medfødt

kunnskap i mennesket (Ringborg, 2004). Mitt spørsmål er dermed om man kan se på noe i intervjuet i lys av dette? Det nærmeste jeg kommer dette er når rådgiver bruker uttrykket «å tone seg inn på» for slik å komme i posisjon til å respektere foreldrenes unike uttrykk. Kanskje er dette en eksisterende og medfødt kunnskap som knyttes til menneskelige drifter og kroppslige impulser? « ... a theory of the subject that does not reduce the subject to one of understanding, but instead opens up within the subject this other scene of pre-symbolic functions» (Kristeva, 1984, s. 27). Jeg opplever at vi hele livet toner oss inn på hverandres unike uttrykk for slik å kunne forstå hverandre.

6.2.3 The signifying process – å arbeide ut i fra et livsløpsperspektiv

I kapitlene ovenfor har jeg forsøkt å identifisere hvordan Kristevas begreper om det semiotiske og det symbolske kommer til syne i intervjusamtalene. Ved at det semiotiske og det symbolske er uatskillelige egenskaper ved the signifying process (Kristeva, 1984), vil jeg ovenfor dermed også ha berørt hvordan the signifying process kommer til syne i intervjusamtalene. Jeg forstår dette som at det symbolske og det semiotiske ved språket alltid er tilstede i enhver meningsbærende kommunikasjonsprosess. Eksempelvis: en hovedoppgave til foreldrene er å beskrive, tolke og formidle sitt barns kroppslige signaler til omverdenen, for at den skal bli kjent med barnet deres. Rådgiver snakker om å bruke både bevisste og ubevisste sider ved seg selv i rådgivningsarbeidet.

I dette kapitlet vil jeg trekke frem det rådgiver sier om å arbeide ut i fra et livsløpsperspektiv, om å ha «*et langsiktig og overordnet mål*», om å tenke i et livslangt løp og om å se helheten. Det er i tråd med Lassen (2008) sitt syn på rådgivning som en helhetlig og langsiktig prosess med et mål om at radsøker skal oppleve seg selv som hovedaktør i eget liv. Ifølge Kristeva blir det i et livsløpsperspektiv viktig å ta høyde for hele mennesket, både biologisk og språklig.

Rådgiver forteller:

Jeg har jobbet mye med voksne, noe som antagelig bidrar til at jeg tenker et mye mer livslangt løp enn det andre kanskje ville gjort. Jeg har det ikke travelt, jeg skal ikke fikse småtingene. Jeg tenker at jo det skal jeg også gjøre, men det skal også ha en sammenheng ut livet.

Dette arbeidet sier rådgiver må skje i samarbeid og relasjon med foreldrene:

Etter at jeg har hørt på deres tanker, og finne ut hva er målet for vårt samarbeid. For veien blir til mens vi går, men vi kan legge en veg ikke sant, men det krever noe å ta opp igjen den samtalen og evaluere og justere og bli enige om at kanskje må vi justere litt. Kanskje må vi legge om planene, men vi må ha en plan og en struktur, en trygghet og en forutsigbarhet. Skape det i relasjonen med foreldrene.

I the signifying process er subjektet alltid i bevegelse, på søken etter å skape og omdanne mening (Myklestad, 2011), i samspillet mellom det semiotiske og det symbolske (Johnsen, 2010). For meg vitner rådgivers ord om at hun arbeider ut i fra et helhetlig syn på individet med et fokus på at individet alltid vil være i bevegelse og utvikling. Det er i tråd med min forståelse av Kristevas tenkning om et helhetlig subjekt-i-prosess som er i en kontinuerlig prosess på søken etter mening og utvikling (Lechte, 2008). Ut i fra Kristevas signifying process må man ta hensyn til og høyde for subjekt-i-prosess. Dermed kan ikke et livsløpsperspektiv oppfattes som absolutt, det vil alltid dukke opp nye muligheter i takt med behovene som individet til enhver tid måtte ha. Som rådgiver sa i intervjusamtalen, så blir veien til mens man går. Det ligger i prosess-tenkningens natur.

Jeg har ikke klart å slippe foreldrenes og rådgivers fortellinger om den vanskelige situasjonen rundt skolestart. I følge Kristeva gjennom språket at mennesket kan oppleve tilhørighet og mening, og gjennom språket søker subjekt-i-prosess kontakt med omverdenen. Haaland (2006) beskriver dette som «semiotisk gjenlyd». I en kontinuerlig prosess med å danne mening kan subjektet som nevnt oppleve splittelse, og i et vekselvirkende forhold mellom det semiotiske og det symbolske kan subjektet oppleve et brudd i prosessen (Engebretsen et al., 2008; Myklestad, 2015). Kanskje var det et slikt brudd i prosessen foreldrene og rådgiver opplevde når det var vanskelig rundt barnets skolestart? Kanskje burde rådgiver reflektert over etablert praksis i tjenesten, og slik kunne kanskje rådgiver dannet ny mening i denne situasjonen.

6.2.4 Sårbarhet – å møtes som likeverdige subjekter

I Kristevas tenkning om sårbarhet blir vi i møte med det som er fremmed konfrontert med vår egen angst for å føle oss sårbare, i møte med funksjonshemminger blir vi konfrontert med en angst for egne manglende evner (Johnsen, 2010).

Lassen (2008) fremhever at for å sikre rådgivningsprosessen er rådgivers evne til å vise empati, anerkjennelse og engasjement viktig. Samtidig vektlegger hun rådgivers evne til å forstå foreldres sårbarhet i forhold til barnets og familiens fremtid.

Jeg mener at rådgiver forsøker å gjøre dette når hun beskriver følgende:

Det er noe med å være mamma selv, jeg skal ikke sitte i møter med andre foreldre å snakke om mine barn. Jeg mener ikke det. Jeg klarer ikke å sette meg inn i deres situasjon, men jeg kan forstå og kjenne på morsfølelsen. Jeg kan aldri helt, men til en viss grad klare å forstå den følelsen rundt første skoledag fordi jeg husker hvordan det var med mine egne barn. Du husker hvilke tanker du har til livet, og sette meg inn i, og bruke en del erfaringer jeg har selv også.

Rådgiver bruker her egne erfaringer og relaterer seg til egen morsrolle når hun forsøker å forstå foreldrenes sårbarhet. Denne måten er i tråd med Kristevas tenkning i møtet med annerledeshet. Vi kan oppleve å få et nytt syn på verden dersom vi vender blikket innover i møte med angsten og sårbarheten, og slik kan vi anerkjenne verden som mangfoldig (Engebretsen et al., 2008).

Morsrollen er dypt forankret i biologien vår. Rådgiver tar utgangspunkt i og bruker den som et felles utgangspunkt for forståelse. Ved å bruke egne erfaringer i et forsøk på å forstå, vender rådgiver blikket inn i seg selv. Jeg oppfatter at hun dermed også anerkjenner foreldrenes følelser i en situasjon som oppleves som vanskelig, og at dette kan knyttes til det å anerkjenne verden som mangfoldig. Jeg opplever en respekt for foreldrenes sårbarhet hos rådgiver, og som ifølge Kristeva gjør det mulig å dele sårbarheten (Kristeva, 2010).

Det er i denne sammenhengen interessant å reflektere over foreldrenes følelse av å savne rådgiver i denne vanskelige situasjonen, som nevnt i kapittel 6.1.4. Dermed ser jeg at på tross av at rådgiver viser evne til å kunne forstå foreldrenes sårbarhet, så var ikke dette nok til å sikre rådgivningsprosessen i denne situasjonen. Foreldrene savnet mer støtte, noe som ikke ble kommunisert mellom rådgiver og foreldre. Dialogens essensielle rolle i møte med foreldrene påpekes atter en gang, da rådgivning ifølge Lassen (2014) er en kommunikativ prosess.

Jeg mener at dersom man skal kunne anerkjenne den andres sårbarhet, er man i tillegg til å erkjenne egen sårbarhet (Johnsen, 2010) avhengig av å møtes som likeverdige subjekter. I tråd med Kristevas tenkning om subjektet som stadig i bevegelse og utvikling, i en prosess

med eget individ og med omverden (Midttun, 2008), så gjelder dette begge parter i rådgivningsrelasjonen. Dersom rådgiver ser på seg selv som subjekt-i-prosess, vil han/hun i møte med rådsøkere også lettere kunne anerkjenne og se på dem som subjekt-i-prosess. I intervjusamtalene opplever jeg at foreldrene, men spesielt rådgiver har en bevissthet i forhold til dette. I beskrivelsen av første møte, som presentert i kapittel 6.1.2, mener jeg at det kommer tydelig frem. Både mor og rådgiver beskriver at en endring oppstår mellom dem i løpet av dette møtet. Man kan se at de var i bevegelse og hadde en utvikling i relasjonen, at de var i prosess med eget individ og i forholdet seg imellom.

I kapittel 2.3 presenterte jeg Freire, som mener at en pedagogisk praksis kun har gyldighet dersom det eksisterer en tydelig forståelse om hva det vil si å være menneske. Freires pedagogikk omtales som håpets pedagogikk, og er en pedagogikk for de undertrykte (Freire, 2002; Steinsholt, 2004). Hvordan klarer man som rådgiver å løfte frem håpet?

I kapittel 6.1 presenterte jeg det som foreldre og rådgiver vektla i intervjusamtalene. Noen viktige kvaliteter ved rådgiver kom der frem. Jeg tenker at håpet blant annet ligger i å bidra til å skape en tro på fremtiden for familien og barnet. Dette mener jeg rådgiver gjør ved å legge til rette for et gjennomgående godt samarbeid og å arbeide ut i fra et livsløpsperspektiv, noe som gjør at foreldrene kan oppleve at det er en utvikling og at det iverksettes gode tiltak i arbeidet med barnet deres. Til tross for den vanskelige situasjonen rundt skolestart uttrykker mor at *«vi synes som sagt at PPT gjør en veldig bra jobb slik ellers i hverdagen. Jeg ser at de rådene rådgiver gir i forhold til spesialundervisning og ellers rundt barnet vårt, fungerer veldig bra»*.

I tråd med Kristeva som fordrer en ny form for humanisme og en dyptgående holdningsendring hos individet i arbeidet mot kategorisering og språklige barrierer (Engebretsen et al., 2008), tenker jeg at håpet ligger i et samfunn der man har en større aksept for annerledeshet, der man ser på annerledeshet som en naturlig variant av mangfoldet, der man ikke stempler annerledeshet som avvik og sykt, men som et uttrykk blant mange andre.

6.3 Kan Kristevas perspektiver gi rådgiver nye redskaper for dialog og relasjon?

Jeg bringer med meg relevante refleksjoner fra kapittel 6.1 og 6.2, når jeg under dette siste forskningsspørsmålet forsøker å identifisere hvordan Kristevas perspektiver kan gi rådgiver nye redskaper i rådgivningsarbeidet. Til slutt i kapittelet samler jeg trådene og svarer på problemstillingen min.

6.3.1 Språklige tatt-for-gitt-heter – en grunn til å «spørja om lukka»

Som en innledning til dette kapittelet vil jeg vise til sitat i kapittel 2.4 om valget av Julia Kristeva:

Ved å gå kategorier, normer og språklige tatt-for-gitt-heter nærmere etter i sømmene ønsker hun å rette oppmerksomheten mot marginaliserende prosesser i vårt språk og våre kategoriseringssystemer. Ikke for at vi skal løse språkets eller marginaliseringens problem, men for at det som ligger *til grunn for* vår tenkning, skal komme i *fokus* for vår tenkning. Kristeva gir oss redskaper til å tenke *på* de kategoriene vi vanligvis tenker *med* (Engebretsen & Solvang, 2010, s. 13).

Enhver tjeneste får fort et «stammespråk». Innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet er vi avhengig av et fagspråk, fagkunnskapen ligger forankret her. Fagspråket er et verktøy som er nyttig i arbeidet, men det kan også være farlig da spesialpedagogikkens fagfolk har en definisjonsmakt over individer i sårbare situasjoner. Fagspråket kan etter hvert bli en hverdagslig talemåte innenfor fagfeltet – kategorier, faguttrykk og talemåter kan bli språklige tatt-for-gitt-heter. Jeg mener dette er en viktig forståelse for rådgiver å ha i møte med foreldre. Det kan være lett for rådgiver å tro at foreldre legger det samme i det som uttales, som det rådgiver selv gjør. Det er derfor viktig at rådgiver sikrer seg at man prater om det samme. Presentert i kapittel 6.2.1, uttaler rådgiver seg om hvordan fagspråket kan påvirke et møte. Rådgiver bør ha bevissthet om den makten som ligger i fagspråket, da det motsatte kan føre til en «overkjøring» av foreldrene. I tråd med Svare (2006) vil det da være en anti-dialogisk måte å nærme seg den andre på, som kan motvirke og true dialogen.

Uten et felles språk vil man vanskelig kunne etablere en dialog, bygge en relasjon og ha et godt samarbeid. Det handler om å møte foreldrene der de er, og snakke samme språk for å kunne møtes på felles grunnlag og danne mening sammen. Jamfør Kristeva (2003) vil

språket alltid være et system, og som andre systemer kan også språket stagnere i utvikling og stivne (Myklestad, 2011). Det symbolske språket og den makten som ligger i kategoriene kan knyttes til «det spesialpedagogiske paradoks» (Hausstätter, 2007), men som fagperson kan man bidra til å motvirke at kategoriene og systemene stivner. Det semiotiske i Kristevas tenkning utfordrer kategoriene og den etablerte betydningen i det symbolske språkuttrykket (Engebretsen et al., 2008). Det fordrer at rådgiver har en bevissthet om språklige prosesser, ikke for å løse språkets eller marginaliseringens problem, men for å kunne si hva som ligger til grunn for egen tenkning. Eksempelvis å kommunisere hva som ligger til grunn for en diagnose i møte med foreldre. Ved å være tydelig i sin kommunikasjon styrker rådgiver dialogen og skaper trygget for foreldre – jamfør rådgivers fortelling om en fars spørsmål om sønnens diagnose sitert i kapittel 6.2.1. Her beskriver rådgiver en tydelighet i sin dialog med faren om hva som ligger til grunn for diagnosen og hvordan den kan være av nytte for sønnen. Makten i språket kan knyttes til det symbolske i Kristevas tenkning, i kategoriene ligger makten til å beskrive og definere omverden og menneskene i den (Bruflot & Strømhaug, 2011). Kategoriene som beskriver kan medføre en type språklig brutalitet som er etisk uforsvarlig. Samtidig tenker jeg at det også kan være en befrielse for foreldre å få et navn på og at det blir satt ord på barnets utfordringer. Jeg vil her fremheve verdien i det symbolske: den symbolske egenskapen ved språket er knyttet til kommunikasjon og sameksistens (Myklestad, 2015), og er med på å gi oss orienteringspunkter som kan gi mening (Engebretsen et al., 2008). Å få en diagnose kan være et utgangspunkt for kommunikasjon og sameksistens og være et orienteringspunkt som kan gi mening. På denne måten kan det også skape trygghet og medvirke til en dialog som gir mening. Det negative er hvis det skaper begrensninger. Det det spesialpedagogiske fag- og praksisfeltet i stor grad burde være opptatt av er å finne ut hva kategoriene egentlig betyr i praksisfeltet. Det blir altså viktig å ikke kun rette kritikk mot kategoriene, men også søke å finne deres betydning.

I det spesialpedagogiske fagfeltet beskrives andre menneskers forutsetninger og liv gjennom fagspråkets kategorier og språklige tatt-for-gitt-heter, både muntlig og skriftlig. Det bør rådgiver være seg bevisst, da både det verbale og ordene på papiret beskriver et annet menneske. Vaage forteller sin historie om dette slik:

Eg ser på det nøkterne språket i den faglege rapporten. Det dreiar seg om «brukaren», ikkje om G. Dei strevar etter avstand og presisjon. Ein slik rapport er ikkje staden for kjensler eller overdrivingar. Eg veit at det må vera slik. Eg ønskjer det ikkje annleis. Men kva er denne faglege rapporten for G? Kva er han for meg? Kva plass har det saklege blant oss? Korleis er det med hjartelaget rundt G? Er dei snille, dei som arbeider der? Elskar dei G? Det kjem ikkje fram i det saklege. Og det står ikkje mellom linjene.

Slik må det vera. Ein skriv ikkje sine rapportar med hjarta. Ein skriv sine rapportar med tvil. Og det ein ikkje kan stå inne for, må venta. Det som er privat, må venta. Det som er det viktigaste kjem ikkje fram. Det høyrer ikkje til der. Det er blitt tatt ifrå G.

Det er ikkje personalets feil. Det ligg i sakas natur. Det kjem seg av funksjonshemminga og vårt forhold til denne. Det er ein pris for all hjelp ho tar imot, finansiert av skattebetalarane. Prisen er dei saklege rapportane.

Den er lukkeleg som ikkje er tema i ein sakleg rapport. Slik må det vera. Når dei kjem og observerer deg, og trekkjer seg tilbake til ein annan stad for å skriva, har du grunn til å spørja om lukka (Vaage, 2012, s. 59).

Jeg opplever at Vaage beskriver at det er en type avstand mellom datteren og beskrivelsen av henne i de saklige rapportene, det viktigste blir tatt fra henne. I kapittel 6.2.1 oppfatter jeg at foreldrene forteller om det samme, om definisjoner og kategorier og at en diagnose ikke kan beskrive det unike ved barnet deres. Foreldrene forteller om opplevelsen av å ikke bli hørt på vegne av eget barn, om utallige avslag i NAV-systemet på bakgrunn av diagnose og ikke behov. «*Det er en kategorisering, de setter barnet vårt i en bås og der er barnet vårt, også hører de ikke på de som faktisk kjenner barnet vårt*» (far). Når diagnosen blir en absolutt fortelling om barnet, hindrer man at nye fortellinger kan oppstå der mulighetene og utviklingen ligger.

6.3.2 Subjekt-i-prosess møter subjekt-i-prosess – et anerkjennende møte der nye historier kan oppstå

Hensikten og målet med rådgivning som presentert i kapittel 3.2 blir ifølge Hausstätter (2007) og Mjelve (2014) å hjelpe individer til å vokse og utvikle seg på en måte som skaper varig endring og gir tilgang til fellesskapets goder i det samfunnet de er en del av.

Rådgivning er en kommunikatív prosess og rådgiver utgjør det sentrale redskapet i rådgivningsprosessen (Lassen, 2014; Mjelve, 2014).

Hvordan kan rådgiver drive rådgivning som fører til både målet og hensikten med den? Hvordan kan rådgiver som et sentralt redskap i rådgivningsprosessen legge til rette for at kommunikasjon og dialog etableres, ikke bare i tanken, men også i praksis?

Min umiddelbare tanke er at rådgivningsprosessen er en tidkrevende prosess. Som mennesker i et samfunn hvor effektivitet og raske løsninger preger hverdagen, tenker jeg at det blir viktig for rådgiver å være mindre effektiv og senke tempoet for å kunne tilrettelegge for kommunikasjon gjennom egenskaper og verdier som anerkjennelse, empati, genuin interesse og respekt i rådgivningsarbeidet (Lassen, 2008). Likeverd i menneskemøter vektlegges ved flere anledninger gjennom oppgaven min. I rådgivningsarbeid vil rådgiver alltid være den profesjonelle, og slik være «stilt over» rådsøker i relasjonen. Allikevel mener jeg at partene må være likeverdige, begges opplevelse må få like stor betydning og verdi.

Myklestad (2015) sier at vi gjennom språket forvalter egen og andres verdighet. Men hva er verdighet, i hvilken kontekst og for hvem? I rådgivningssammenheng tenker jeg at dette handler om både holdning, handling og ansvar. Jamfør Løgstrup kommer den etiske fordringen i forkant (Eide, 2011), det er en holdning du har og som konkretiseres i rådgivningskonteksten. Rådgiver må derfor selv være opptatt av verdighet for å kunne forvalte rådsøkers verdighet.

Hva blir Kristevas bidrag i dette? Jeg tenker som Kristeva at mennesker kan kun møtes som likeverdige dersom de møtes som subjekter. Kun slik kan man gi hverandre verdi. I en dialog må begge parter gå inn med et syn på den andre som et subjekt, kun slik kan begge parter være likeverdige inkludert og respektert i en dialog og en relasjon. Dersom man ser på den andre som «fremmed», tenker jeg at man automatisk vil avfeie den andres subjektivitet. Kristevas perspektiver kan være et bidrag i møter mellom rådgiver og rådsøker, da rådgiver må være bevisst eget subjekt for å kunne se rådsøker som subjekt. I tråd med Kristevas tenkning vil det være et subjekt-i-prosess som møter et annet subjekt-i-prosess. Jeg mener det er av stor betydning for rådgiver å ha bevissthet om dette forholdet. Det handler om gjensidig påvirkning. Både rådgiver og rådsøker er et sted i sin meningsdannende prosess, og så møtes de der og skal forsøke å danne mening sammen, ut

i fra forskjellige ståsted. Som Myklestad så fint sier det, så omhandler meningsdannende prosesser om at «betydning gis uttrykk, og uttrykk gis betydning» (Myklestad, 2015, s. 95). Å være bevisst disse forhold anser jeg som avgjørende for å kunne være oppmerksom på at den andre har noe viktig å fortelle. Ved å fortelle får betydningen et uttrykk. På denne måten kan jeg også se på intervjusamtalene som betydningsfulle for alle involverte, meg selv inkludert.

I tråd med dette vil jeg vise verdien av narrativ tilnærming. Jeg tror at det å arbeide med narrativer i rådgivning kan være en innfallsvinkel til å identifisere ressurser, muligheter og styrker ved individet, jamfør empowerment. Kristeva (2003) sier at språk og mening forutsetter et subjekt som kan bære vitnesbyrd om egen historie. Kristevas subjekt-i-prosess er på stadig søken etter mening: «... a subject that is continually reforming itself» (Lechte, 2008, s. 397). Jeg tenker at hos et subjekt som alltid er i bevegelse og utvikling, vil det også følge narrativer i stadig bevegelse og utvikling. Dette er kanskje ikke alltid synlig for det individet det gjelder, men med en narrativ tilnærming kan kanskje rådgiver bidra til å løfte historier frem, gjøre dem bevisst, gi dem betydning og kanskje også ny mening. Det er viktig at rådgiver retter stor oppmerksomhet mot radsøkers opplevelser og historier, da det motsatte kan bidra til å objektivisere og redusere det radsøker prøver å uttrykke. Rådgivers evne til å forvalte den definisjonsmakten han/hun sitter med vil kunne påvirke muligheten for å møtes som subjekter og selve muligheten for dialog. Rådgiver må ha et bevisst forhold til egen prosess, utvikling og meningsdannelse, både i forhold til egen person og i forhold til egen rolle i praksis. Det krever en evne til å våge å kjenne på egen utvikling samt være bevisst og reflektere over hva han/hun bidrar med i relasjonen.

I egen arbeidshverdag synes jeg det er etisk krevende å iverksette tiltak og skulle tale om barnet i møte med foreldrene. Dette har jeg spesielt reflektert over i forhold til barn som ikke har utviklet verbalt språk – som har en annen virkelighet. Det er mitt ansvar som fagperson i møte med foreldre å omtale barnets virkelighet på en etisk ansvarlig måte. Jeg har ofte reflektert over at jeg synes fagfeltet, meg selv inkludert, har et manglende språk i slike samtaler. Det blir spesielt viktig å ha en bevissthet om språklige prosesser, om hvordan det symbolske er med på å redusere det semiotiske ved individet gjennom kategorier og definisjoner (Brufrot & Strømhaug, 2011). Kanskje vil det handle om en form for språklig kreativitet, og finne ord, i Vaages språkdrakt «orda skal også bli fødte» (Vaage, 2012, s. 85). Et språk som omtaler barnet på en annen måte enn den nøkterne, den

saklige som skaper avstand.

Ein eller annan gong slutta eg å fortelje om henne. Eg blei stum om henne, om det som hadde med oss å gjera, berre at eg ikkje hadde hennar lydar, inga kvitring kom frå strupen min, ingen underlege rop, og heller ikkje lått, fordi det var så morosamt å laga lydar. Eg hadde berre tonga og tankane. Eg sa ikkje noko, og det var kanskje for dei andres del, kanskje for min. Når eg tagde, blei eg meir som dei. Tagde eg, kunne eg gleda meg over det same som dei, eg kunne le av det heilt vanlege. Eg unngjekk å minna dei om at eg var annleis, at eg hadde noko tyngre å bera enn dei. Det dei bar på var like viktig, stort og tungt, som det eg bar. Det sa eg til dei utan ord (Vaage, 2012, s. 10).

Med Haalands (2006) ord, gir Vaages måte å skildre på en «semiotisk gjenlyd» i meg. Det forteller meg at det i fagfeltet blir viktig å importere andre perspektiver og uttrykk. Jeg føler at jeg hos Vaage får støtte for det jeg opplever som frustrerende i min arbeidshverdag.

I møte med rådsøker kan rådgiver oppleve situasjoner som berører sterke opplevelser og narrativer i eget liv, som kanskje til og med ikke er bearbeidet. Det vil kunne påvirke rådgiver i stor grad og føre til at rådgiver trer ut av rollen og blir for personlig involvert, eller det kan gi en positiv virkning i form av at rådgiver og rådsøker kan dele erfaringer og historier. Slik kan det enten forløse rådgivningssituasjonen eller motvirke den og forhindre utvikling. Dette stiller krav til rådgivers profesjonalitet og bevissthet i forhold til egne semiotiske og symbolske prosesser. I slike situasjoner vil rådgiver trenge en velutviklet intuisjon, jamfør kapittel 6.1.3 der rådgiver reflekterer over nærhet til foreldrene og kapittel 6.1.2 der rådgiver snakker om å arbeide ut i fra magefølelse.

Kristevas perspektiver om språk, subjekt og mening kan fungere som redskaper for rådgiver ved at de skaper en større bevissthet om meningsdannende prosesser i mennesket. I the signifying process er det semiotiske meningsbærende, selv om det ikke uttrykker mening (Midttun, 2008). Det er i det symbolske at mening tar form og kommer til uttrykk gjennom de ordene vi bruker (Myklestad, 2015). Jeg tenker at dersom rådgiver har kunnskap om hvordan mening dannes, kan han/hun også ta høyde for semiotiske prosesser hos dem det gjelder. Slik vil rådgiver lettere kunne gi rom for meningsdannende prosesser som kan bidra til å realisere subjektet. Det fordrer at rådgiver også er bevisst disse prosesser hos seg selv.

6.3.3 Sårbarhet – et ensomt sted å være

I møte med annerledeshet snakker Kristeva (2010) om en sårbarhet som ikke kan deles, satt i sammenheng med forholdet mellom funksjonshemmet og ikke-funksjonshemmet. Foreldre til et funksjonshemmet barn er i en utsatt og sårbar livssituasjon av den grunn at både de og barnet deres av samfunnet blir oppfattet og definert som en marginalisert gruppe. I kapittel 6.1.1 får vi innblikk i hvordan foreldrene forteller sin historie og om at de skrev sitt barns historie ved skolestart. Foreldrene forteller om; et ønske om at andre skal forstå hvordan hverdagen deres egentlig er, om å være åpen om sin historie for å beskytte seg selv mot andres historier, om en negativ fremstilling av egen historie, om å vektlegge begrensninger for å få tilgang til ressurser. Det var også viktig for foreldrene å fortelle alt om hva som hadde skjedd til sin nære omgangskrets – at de hadde fått ett funksjonshemmet barn. Var det for foreldrene en måte å takle egen følelse av sårbarhet på? Var åpenheten om egen historie et forsøk på å dele følelsen av sårbarhet for slik å gjøre den mindre? Jeg tenker at en sårbarhet som ikke kan deles er et ensomt sted å være, og tolker foreldrenes historie dit hen.

Det å være sårbar er grunnleggende ved det å være et biologisk vesen. Det ligger i sakens natur – livet er skjørt. Vi er mennesker som lever på samme sted til samme tid – vi fødes, lever våre liv og skal alle dø. Livet er en sårbar prosess. Kristevas tenkning om subjektet som både semiotisk og symbolsk gjør at Kristevas subjekt er knyttet til biologien. Slik fyller hun skillet mellom kropp og sjel, kultur og natur (Midttun, 2008), som konstrueres i vitenskapelig og teknologisk tenkning. Vi må anerkjenne likheten i at vi er sårbare biologiske vesener. Jeg tenker at empatien og solidariteten ligger i anerkjennelsen av nettopp dette forholdet. Slik har både rådgiver og foreldre et felles utgangspunkt. I en forståelse av dette kan rådgiver søke å gjøre det paradoksale og motsetningsfylte mindre. Det er i møte med egen sårbarhet jeg mener at rådgiver kan erkjenne egne begrensninger. Det representerer en mulighet i søken etter verbale uttrykk som gir større plass for det semiotiske. Rådgiver gis her et håp og en mulighet til å skape mening på en annen måte enn det som kanskje forventes. Men det kan føles ensomt om ikke fag- og praksisfeltet gir verdi til det samme.

Å føle på sårbarhet kan være ensomt både for foreldre og rådgiver. Kanskje kan ensomheten blir mindre om man sammen søker etter et annet verbalt uttrykk enn det

saklige og rasjonelle. Både rådgiver og råde søker vil alltid søke mening, det er det begjærlige i oss som biologiske vesen og språklige subjekter. Det forutsetter at subjekt-i-prosess møter subjekt-i-prosess.

I innledningen til denne studien fortalte jeg om min yrkeserfaring med ungdommer med autismespekterdiagnoser og at egen evne til dialog og kommunikasjon er blitt utfordret. Som påpekt i forrige kapittel så har jeg følt på at praksisfeltet har et manglende, eller kanskje fattig språk for samtaler som omhandler det som er annerledes. Kanskje er det også derfor jeg føler det vanskelig og til tider ensomt i egen yrkeshverdag, fordi min bevissthet om noe annet, heller sjeldent enn ofte, blir møtt med verbale uttrykk som ikke rommer denne sårbarheten.

6.3.4 The signifying process – kaller på en meningsbærende dialog og et empatisk språkuttrykk

Hva vil det si at den betydningsproduserende prosessen kaller på dialogen?

I Kristevas tenkning ligger vår mulighet til å gjøre nye oppdagelser, skape ny mening og endre syn på verden grunnlagt i the signifying process, i forholdet og dialogen mellom det semiotiske og det symbolske (Haaland, 2006). Man kan dermed si at mennesket har dialogen i seg. Hos Buber er ikke dialogen en metode, men mer en måte å være på (Björk, 2004). Mennesket som sosialt vesen trenger dialogen, det er viktig med arenaer der vi kan møtes og utfordres sammen. Kristeva sier at subjektets verdi er knyttet til dets sosialhistoriske sammenheng og erfaringer (Kristeva, 1984), og at i betydningsproduserende prosesser krever et subjekt-i-prosess et annet subjekt-i-prosess. Hva handler det om? For meg handler det om at vi i prosesser med å skape mening er avhengige av å være i dialog med andre mennesker. Vi er avhengige av å få utfordret våre måter å tenke på for å få utvidet forståelse, skape utvikling og danne betydning og mening. Kristeva vektlegger at det semiotiske alltid vil omslutte oss (Engebretsen et al., 2008). Det må bety at man i møte med andre uttrykk enn det verbale også kan gå inn i betydningsproduserende prosesser, f. eks. i møte med poesi, musikk og billedkunst (Haaland, 2006). Dersom kunstneriske uttrykk skal være av betydning, må de på en eller annen måte «tale» til oss slik at vi kan komme i dialog. Ulike former for samspill krever altså dialog, det vil gjelde både verbale og ikke-verbale relasjoner i møte med både mennesker og dyr, samt i møte med kunstneriske uttrykk. Vi trenger den andre/det andre

for å komme i bevegelse. Hva menneskemøter angår, handler det om å gå inn i the signifying process sammen med den andre, og få hverandre til å oppdage egne meninger, tanker og følelser på en måte som skaper mening. Det er i tråd med narrativ tilnærming, der man kan produsere nye former for subjektivitet ved å identifisere alternative innfallsvinkler til historiene (A. Holmgren, 2006). Det handler om å gjøre hverandre oppmerksomme på eget subjekt-i-prosess.

Jeg har i arbeidet med denne studien mange ganger stilt meg følgende spørsmål: Når har jeg selv følt på dialogens kraft og dens betydning for relasjoner og utvikling? Jeg vil gi noen eksempler. Som nevnt i starten av oppgaven min har jeg fra barnsben av arbeidet med hest. I stallen har jeg opplevd mange sterke og meningsbærende øyeblikk hvor jeg har følt at dialogen mellom meg og hesten har vært grunnlagt i gjensidighet. Jeg vil fortelle en liten historie om vennskapet mitt med fullblodshoppa La Gaux. Uansett hvilken følelse jeg reiste i stallen med, kom jeg alltid hjem med letthet og glede over å ha gitt omsorg og fått respons. Hun sanset med en gang om jeg var på et godt eller dårlig sted i meg selv. En spesiell hendelse kommer jeg aldri til å glemme. Vi skulle trene og var nesten klare til å sale på. Jeg var lei meg den dagen, nesten i tårer. Jeg sukket mens jeg pusset henne. La Gaux så på meg med varme i blikket, før hun i noen få sekunder la mulen sin inntil kinnet mitt og pustet varmt. Så ble den varme pusten borte, og hun gav meg en dytt i magen med det store, kloke hodet sitt. Jeg fikk en klem og en beskjed om å komme i gang. I en ordløs dialog bekreftet hun meg og satte meg i bevegelse.

I yrkessammenheng har jeg flere eksempler. I relasjoner til ungdommer med autisme har jeg ofte uten ord følt på en felles forståelse, felles latter og glede, men også felles frustrasjon når forståelsen har uteblitt. Med en mor til en av ungdommene opplevde jeg å utvikle en særlig god relasjon. Vi snakket lett sammen, skjønte umiddelbart hverandre og hadde hele tiden et felles fokus på ungdommen sitt beste. Jeg følte at samspillet oss imellom fungerte. Hun ga uttrykk for at jeg hadde hennes tillit når hun søkte mine meninger og min støtte i både gode og vanskelige situasjoner. Mor gav meg slik betydning i hennes liv. Det kjentes godt for meg som var ganske ny i jobben og uten særlig erfaring. Dette forteller meg at både verbale og ikke-verbale relasjoner er gjensidige og fokuset må være på samspill og relasjon. Samspill i relasjoner kan både merkes og legges merke til. Som mennesker er vi skapt til å være aktive subjekter i samhandling med hverandre.

I intervjusamtalene vektlegges en rekke verdier og egenskaper som medvirker til dialog og relasjon i rådgivningsprosessen. Rådgiver legger vekt på; åpenhet, tilstedeværelse, avklare og definere roller og forventninger, ikke starte med at man kan og vet mest, skape trygghet og forutsigbarhet, ta seg god tid, undring, å tone seg inn på, respekt, ærlighet, å være en god lytter, punktlighet, gjensidighet og balansere nærhet. Foreldrene legger vekt på; engasjement, initiativ, respekt, kontinuitet, respons og gjensidighet, å bli tatt seriøst, å bli hørt, å innby til gode samtaler, ro, støtte i praksis og å være forståelsesfull. Som Svare (2006) sier er dialogen preget av blant annet gjensidighet, åpenhet og lytting. Det ligger dermed i dialogens natur å reflektere, utvikles og skape mening sammen. Rådgiver kan bruke en bevissthet om språklige og meningsdannende prosesser i mennesket i arbeidet med å etablere en dialog og bygge en relasjon rundt et meningsbærende fellesskap.

I løpet av livet vil alle mennesker oppleve hendelser som kan føre til at den betydningsproduserende prosessen stopper opp, der vi kan ha behov for hjelp fra andre for å komme videre med våre liv. Jeg vil i den sammenheng fremheve tre hendelser i informantenes narrativer som kaller på den meningsbærende dialogen. Den første hendelsen var den dagen foreldrene fikk et funksjonshemmet barn. Da de fikk diagnosen valgte de å fortelle åpent til sin omgangskrets om hva som hadde skjedd. Jeg tolker det dit hen at i en følelse av sårbarhet som vanskelig lar seg dele valgte foreldrene å åpne for dialog som kanskje for dem kunne gi situasjonen betydning. Den andre hendelsen var ved skolestart, da foreldrene skrev sitt barns historie og slik åpnet opp for en dialog som kunne gi omgivelsene mulighet til å bli kjent med barnet deres. Den tredje hendelsen var da de opplevde et brudd i samspillet med rådgiver i tiden rundt den vanskelige skolestarten. Hva burde rådgiver her ha gjort? Det fremstår for meg som at rådgiver har stor forståelse for foreldrenes situasjon frem til dette punktet. I intervjusamtalene kommer det ikke frem hva som ble gjort i etterkant av skolestart, men jeg mener at rådgiver burde satt seg ned sammen med foreldrene og hatt en dialog om deres savn og følelsen av manglende støtte. Hva hadde foreldrene behov for og hva kunne rådgiver bidratt med? I dette bruddet blir dialogen satt på prøve, det samme gjelder for the signifying process og subjekt-i-prosess. Dialogens hovedoppgave er å bringe mennesker sammen ved å lytte og dele sin posisjon, og skape refleksjon som kan føre til varig endring (Raja, 2010).

I selve rådgivningsarbeidet ligger det etiske fordringer. Løgstrup sier at disse kommer forut for selve relasjonen (Eide, 2011). Etikk henger nøye sammen med vårt menneskesyn og vil

handle om anerkjennelse, aksept og toleranse for opplevelser og forskjellighet (Aamodt, 2002; Schibbye, 1996, 2001). Det er i relasjonen at rådgivers etikk kommer til syne. En rådgiver med et bevisst forhold til etikk vil forvalte definisjonsmakten sin på en klok og verdig måte. Som vanskelige situasjoner ellers i livet vil også rådgiverrelasjonen bli satt på prøve. Frustrasjon, misforståelser, uoverensstemmelse, skuffelse og uenighet vil før eller senere oppstå. Det ligger i rådgivningens «natur» at man må tåle frustrasjon og brudd i samspillet og prosessen. Det avgjørende her er at det foregår innenfor en trygg subjekt-subjekt relasjon. Jeg mener at rådgiver sin evne til å kommunisere hva som skjer i slike situasjoner gjør at rådsøker vil føle seg ivaretatt og støttet selv om det kjennes frustrerende og vondt. Noe som kan bidra til å gjenopprette samspillet og prosessen.

Kristevas subjekt er splittet i det jeg oppfatter som et «spenningsforhold» mellom det semiotiske og det symbolske, mellom mennesket som biologisk vesen og kategoriene i det språklige uttrykket (Haaland, 2006). Dette tenker jeg kan skape spenning i en rådgivningsprosess ved at rådgiver og rådsøker alltid på et vis vil være «på vakt» overfor hverandre. Det beskriver skjørheten i relasjonen og dialogen, men Midttun (2008) skriver at Kristeva tar hensyn til det talende subjektet og dets historie i sitt dynamiske syn på mening. Mitt spørsmål er dermed om Kristevas dynamiske syn på mening kan være et redskap for rådgiver? Skjørheten i rådgivningsdialogen kan føre til at man kan oppleve å få et brudd i prosessen dersom man ikke er oppmerksom på prosesser i den andre. Jeg tenker at ved å være interessert i det talende subjekt og dets narrativer kan rådgiver arbeide for å holde prosessen i gang. Dette dialektiske i subjektet gjør at jeg mener at rådgivning på individnivå vil måtte være en helhetlig og langsiktig prosess (Lassen, 2008), da det tar tid å gjøre nye oppdagelser, endre holdninger, omdanne mening og skape felles forståelse.

Vanskelige situasjoner kan altså føre til brudd i prosessen, noe som vil stille krav til rådgivers evne til å gjenopprette samspillet, relasjonen og dialogen. I slike situasjoner er det avgjørende at rådgiver ikke blir stående alene. Jeg har i egen yrkeshverdag kjent på det å stå alene med refleksjoner og vurderinger, og savnet noen å reflektere sammen med. Rådgiver vil selv ha behov for støtte og tid sammen med trygge og anerkjennende kollegaer. For rådgiver handler det om å forstå seg selv på nye og andre måter i praksis. Det avhenger av en ledelse som evner å skape en kultur på arbeidsplassen der det er rom for refleksjon, ettertanke og utvikling. Spesialpedagogisk yrkespraksis kaller på dialogen på flere nivåer – mellom rådgiver og rådsøker, mellom rådgiver og kollegaer, mellom

ansatte og ledelse. I følge Kristeva handler dette om subjekt-i-prosess møter subjekt-i-prosess. Vi møter andre ut fra den forståelsen vi har av oss selv og ut fra hvordan vi møter oss selv. Det stiller på alle nivåer store krav til egenutvikling, å være interessert i egne prosesser. Det er gjennom dialogen at vi kommuniserer eget ståsted, egne tanker, holdninger og verdier, og det er vår måte å handle på i samspill med andre mennesker som konkretiserer vår etikk.

Tidlig i oppgaven min sa jeg at temaet mitt bygger på to hovedsynspunkter. Det ene var at dialogen er grunnlaget i all rådgivning for å få til varig og god endring for mennesker som søker hjelp. Gjennom funn, tolkninger og drøftinger har jeg kommet frem til at rådgiver må føre en dialog som ikke fremmedgjør den andre og som setter den andre i stand til å være aktiv i eget liv. Det må handle om å undersøke hva det vil si å være i en situasjon der man har behov for hjelp og støtte, hva det vil si å være sårbar og ikke fikse alt til enhver tid, hva det vil si å være ensom i denne sårbarheten osv. Vi må gå inn i selve livet. Jeg føler ofte på at noe mangler i vårt språkuttrykk når vi skal sette ord på opplevelser, særlig i situasjoner der følelser blir aktiviserte. Som Kristeva sier ligger følelseslivet vårt i det semiotiske/i de kroppslige prosessene. Nøkkelen til å forstå seg selv mener jeg først og fremst ligger i selve opplevelsen. Hva hørte, smakte, luktet og så jeg, hvilke kroppslige reaksjoner førte det til, hvorfor reagerte jeg slik og hva betyr det for meg? For å forstå opplevelser, mener jeg det handler om å finne språklige uttrykk, i Kristevas tenkning kategorier, som gir en bedre forståelse av opplevelsene. I rådgivning mener jeg det vil handle om grunnleggende spørsmål som; Hva vil det si å være sårbar og ha behov for hjelp? Hva skjer i meg når jeg føler meg sårbar? Hvorfor reagerer jeg slik jeg gjør? Hva er det et uttrykk for?

Jeg etterlyser et mer empatisk språk, men forut for et mer empatisk språk må det ligge en forståelse av mennesket som et sårbart vesen. Vi må først ha denne erkjennelsen dersom det skal være mulig å lage andre kategorier i verbalspråket vårt enn de logiske og rasjonelle. Jeg anser dette spesielt viktig i vår teknologiserte og effektive tid for at vi ikke skal miste oss selv av syne. Det betyr i praksis at vi må søke etter ord og uttrykk som Haaland (2006) sier gir gjenlyd i det semiotiske – uttrykk som omhandler sårbarheten, usikkerheten, tvilen, sorgen, gleden, forelskelsen, ekstasen, kjærligheten, angsten, ensomheten og døden. Jeg mener at vi har behov for et verbalspråk som i større grad kan uttrykke eksistensielle sider ved oss på en slik måte at vi følelsesmessig kan kjenne oss igjen og tenke at dette har med meg å gjøre. Vi trenger et empatisk språkuttrykk som gjør

det mulig for oss å ha en dialog om individuelle og kroppslige prosesser ved opplevelsen. Med bakgrunn i Kristevas perspektiver tenker jeg at subjektet må søke et språk som gjenspeiler mennesket på et helere vis, ikke bare som et mekanisk instrumentelt vesen, men også som en begjærlig biologisk organisme. Midttun (2008) skriver at det er ordenes semiotiske innhold som gir livet mening. Nettopp derfor er det så viktig å snakke et språk som omhandler noe mer – som hvisker om livet selv. For å få til dette mener jeg det blir viktig at vi sammen undersøker det aktuelle begrepet, reflekterer over hverandres innhold i det og at vi forhandler oss frem til en felles forståelse slik at begrepet for den enkelte kan romme opplevelsen på best mulig måte og derigjennom skape mening. I dette arbeidet blir toleranse, anerkjennelse, bekreftelse og genuin interesse for andre mennesker viktig. I Kristevas forståelse vil dette handle om «å tenke *på* de kategoriene vi vanligvis tenker *med*» (Engebretsen & Solvang, 2010, s. 13).

For å nå hensikten og målet med rådgivning må vi ha et språk som gjør det mulig å danne mening, forståelse og anerkjennelse av slike opplevelser. Det er her håpet ligger, i et språk som muliggjør en dialog som bærer med seg mening på flere nivåer. For det er som rådgiver sier i kapittel 6.1.2, det vil ikke være bare hyggelige historier. Man må våge å både tro på og stå i de dialogene som er krevende og kanskje konfronterende også. Det er den profesjonelle sitt ansvar å legge til rette for en utviklende relasjon, samt å komme fra dialog til handling.

Det er en krevende form for rådgivning jeg skisserer, men som jeg mener er høyst aktuell og gjeldende. Jeg har stilt meg spørsmålet om hva slags rådgiver vil føles sann for meg å være?

6.4 Oppsummering

Relasjonen mellom forsker og informant er relevant for at informantens fortellinger og perspektiver skal få komme frem (Moen, 2011). Ut ifra de funnene som er gjort kan man si noe om at den semiotiske prosessen har fungert. Informantene har åpnet seg for meg.

Jeg har presentert hva foreldre og rådgiver vektlegger som viktig og betydningsfullt i intervjusamtalene; foreldre vektla hvordan de forteller egen historie og at rådgivers engasjement hadde stor betydning, alle vektla den spesielle hendelsen rundt skolestart,

viktige egenskaper og verdier ved den andre som legger til rette for dialog og deres bevissthet om språket som noe mer enn et verbalt uttrykk.

Jeg har identifisert hvordan Kristevas perspektiver om det semiotiske, det symbolske, the signifying process og sårbarheten kom til syne i foreldrenes og rådgivers fortellinger.

Sist i dette kapitlet har jeg forsøkt å vise hvordan Kristevas perspektiver kan være nye redskaper for dialog og relasjon. I hovedsak vil jeg oppsummere det ved å si at disse kan utgjøre grunnleggende verdier, holdninger og menneskesyn, ved å skape bevissthet om egen utvikling og prosess og ved å skape en forståelse for at andre mennesker er i liknende prosesser. Jeg har også søkt å svare på min problemstilling. Kristevas perspektiver kan styrke dialogen og virke dialogfremmede på grunn av at de skaper en bevisstgjøring om seg selv som et aktivt subjekt i meningsdannende prosesser. Å se på seg selv og andre mennesker som subjekt-i-prosess vil kunne lede an for nye praksiser.

7. Avsluttende kommentar

Historier blir til mens man går, også denne historien har blitt til på veien. Under hele skriveprosessen har jeg hatt et klart ønske og mål: oppgaven bør resultere i en fremstilling av kunnskap som kan være av praktisk nytte i rådgiverrollen i arbeidet med foreldre som har behov for bistand fra hjelpeapparatet med sine barn.

I narrativer vil det ikke eksistere gitte svar eller sannheter som kan generaliseres (Moen, 2011), da enhver opplevelse av relasjoner og dialog vil være individuell. Selv om ingen relasjoner er like, kan man likevel finne visse fellestrekk i menneskemøter av den grunn at menneskene lever sine liv samtidig innenfor en sosial og kulturhistorisk kontekst. Nettopp derfor mener jeg at den forståelsen som utvikles innenfor rammene av min studie gir undersøkelsen relevans og en grad av overførbarhet til andre rådgivningsmøter (Thagaard, 2013).

Ikke alle mennesker passer inn i dagens konkurransedrevne og effektive samfunn. Et rasjonelt syn på mennesket tar ikke høyde for det sårbare og det biologiske. Behovet for en kunnskap som den Kristeva representerer er dermed kanskje mer gyldig og aktuell enn noen gang. I følge Kristeva er vi subjekter-i-prosess som alltid søker etter mening, det ligger i vår natur å være kritiske. Vi søker ikke bare etter mening for vår egen skyld, men for å oppleve oss i en sammenheng i et fellesskap.

Rådgivningsdialogen må bunne ut i at den skal gi en verdifull betydning i praksis for dem det gjelder. Når man blir gitt en annens historie, blir man også gitt et ansvar. Dersom man ikke har en forståelse for dette, blir det vanskelig å drive dialogfremmende arbeid. Innspillet må være at rådgiver er selve redskapet i dialogen, i form av eget subjekt-i-prosess. Det fordrer ifølge Kristeva at rådgiver har en bevissthet om språklige prosesser og egen utvikling – om egne semiotiske og symbolske prosesser. Språklig bevissthet kan bidra til at rådgiver kan søke et språk som taler mer til hjertet i møte med mennesker som kjenner på å være i sårbare livssituasjoner.

Som Steinnes (2007) sier er språket utgangspunktet for å kunne identifisere og behandle det paradoksale, det motsetningsfylte. Men hva er fortsettelsen? Jeg mener vi trenger forskning som gir oss kunnskap om hele mennesket, som både en biologisk og begjærlig

organisme og et språklig subjekt. Forskning burde representere noe mer enn en bekreftelse på praksis, den burde være et innspill som får ny betydning i praksis. Jeg mener derfor at det spesialpedagogiske fagfeltet i stor grad bør importere andre historier, som rommer mer enn den målbare/evidensbaserte kunnskapen – mer enn det saklige, som Vaage (2012) kaller det. For å utvide bør fagfeltet tilføye noe annet.

I Freires tenkning har dialogen en så stor kraft i menneskemøter at den kan endre hele samfunn (Svare, 2006). The signifying process handler om realisering av mening og subjekt (Myklestad, 2011). Det krever handling, det krever at rådgiver er aktiv i forhold til egen utvikling og bevisst på eget subjekt-i-prosess. Det handler om å øve seg til å snakke om ting på en annen måte. Kanskje kan vi lære noe av det som fortelles av dem det dypest sett handler om? Deres fortellinger henvender seg mer til hjertet, til subjektet, til vår måte å være i verden på, enn det fagspråkets kaldere tatt-for-gitt-heter gjør. Jeg mener vi har et stort behov for et mer empatisk språk, et språk som hvisker om det semiotiske. I en verden der effektivitet og logikk er blitt de viktigste mantraene blir vi stilt overfor et behov for en språklig bevisstgjøring. Å arbeide med egen og andre menneskers utvikling mener jeg er avgjørende nødvendig for at vi ikke skal miste oss selv av syne. Jeg mener at det å tilegne seg Kristevas perspektiver er forpliktende i møte med seg selv og andre mennesker. Jeg vet nå at denne kunnskapen finnes innenfor academia, men den blir lett værende der og får da liten betydning i praksis.

Jeg hevder at det spesialpedagogiske fagfeltet har behov for et utvidet språk på grunn av at det symbolske språket er med på å redusere det semiotiske og det biologiske ved oss, der menneskets potensialer er grunnlagt (Myklestad, 2015). Kristevas perspektiver blir et bidrag i rådgivningsdialogen ved å skape en større bevissthet om språklige prosesser i mennesket, som et utgangspunkt for å skape endring med grunnlag i etablerte styrker hos subjektet-i-prosess. Jeg er takknemlig for at Høgskolen i Lillehammer har en slik innfallsvinkel til fagfeltet som gir denne type kunnskap verdi.

Vi bærer vitnesbyrd om vår historie i oss, både individuelt og kollektivt, i våre handlinger og i vår kultur (Kristeva, 2003). Hva vil i ettertid bli skrevet om vår historie? Hva vil i ettertid bli skrevet om vår behandling og forståelse av annerledeshet?

Referanser

- Aamodt, L. G. (2002). En forskjell som gjør en forskjell?: "Den gode relasjonen" i et etisk perspektiv. I J. Lundstøl (red.), *I dannelsens tegn: Profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker* (s. 47-69). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Andersen, T. (1999). Et samarbeid - av noen kalt veiledning. I M. H. Rønnestad & S. Reichelt (red.), *Psykoterpiveiledning* (s. 150-162). Oslo: Tano Aschehoug.
- Belsey, C. (2002). *Poststructuralism: A very short introduction*. United States: Oxford University Press.
- Besley, T. (2001). Foucauldian Influences in Narrative Therapy: An Approach for Schools. *Journal of Educational Enquiry*, 2(2), 72-93.
- Björk, G. (2004). Martin Buber: Med livet som centrum. I K. Steinsholt & L. Løvlie (red.), *Pedagogikkens mange ansikter: Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne* (s. 435-452). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bruflot, M. K., & Strømhaug, A. V. (2011). *Språkets kategoriserende makt: En drøfting av fordeling av definisjonsmakt ved hjelp av Foucault, Derrida, Kristeva og Levinas*. Masteroppgave, Høgskolen i Lillehammer, Lillehammer.
- Bråten, S. (2007). *Dialogens speil i barnets og språkets utvikling*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Carson, N. (1994). Rådgivning, veiledning og konsultasjon: Begreper til forvirring eller hjelp? *Spesialpedagogikk*, 59(9), 28-32.
- Drugli, M. B., & Onsjøen, R. (2010). *Vanskelige foreldresamtaler - gode dialoger*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Eide, S. B. (2011). Relasjoner som kilde og tema i etikken: Knud E. Iøgstrup. I S. B. Eide, H. H. Grelland, A. Kristiansen, H. I. Sævareid & D. G. Aasland (red.), *Fordi vi er mennesker: En bok om samarbeidets etikk* (2. utg., s. 63-76). Bergen: Fagbokforlaget.
- Engebretsen, E., Johnsen, B. H., & Markussen, I. (2008). "Livet bøyes i flertall": Introduksjon til "Brev til presidenten om mennesker med funksjonshemming". I J. Kristeva (red.), *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming* (s. 7-41). Oslo: Cappelen Damm.
- Engebretsen, E., & Solvang, P. K. (2010). Annerledeshet: Sårbarhetens språk og politikk. I J. Kristeva & E. Engebretsen (red.), *Annerledeshet: Sårbarhetens språk og politikk* (s. 11-33). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Freire, P. (2002). *De undertryktes pedagogikk* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Gudmundsdóttir, S. (2011a). Den kvalitative forskningsprosessen. I T. Moen & R. Karlsdóttir (red.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (s. 15-31). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Gudmundsdóttir, S. (2011b). Forskningsintervjuets narrative karakter. I T. Moen & R. Karlsdóttir (red.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (s. 71-85). Trondheim: Tapir Akademisk.
- Gudmundsdóttir, S. (2011c). Narrativ forskning på pedagogisk praksis. I T. Moen & R. Karlsdóttir (red.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (s. 45-69). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Haaland, Ø. (2006). *Melankoliens pedagogikk: En fortelling om kjærlighet og kunst*. Oslo: Oplandske Bokforlag.
- Hausstätter, R. S. (2007). *Spesialpedagogiske grunnlagsproblemer: Mellom ideologi og virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Holmgren, A. (2006). Identitet som historier - eksternaliserende, dekonstruerende og flerkonstruerende sprogbrug. I M. White (red.), *Narrativ teori* (s. 9-23). København: Hans Reitzels Forlag.
- Holmgren, A. K. (2006). Om narrativ terapi med unge - og hvordan man kommer videre, når svaret er "det ved jeg ikke". *Fokus på familien*, 34(3), 174-192.
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring: Innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, E., Kokkersvold, E., & Vedeler, L. (2010). *Rådgivning: Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Johansen, J. W. (2003). Tear down the language barriers. I P. Huse (red.), *Intimate Absence* (s. 70-71). Norway: Delta Press/Henie Onstad Art Center.
- Johnsen, B. H. (2010). Julia Kristeva om funksjonshemming, usynliggjøring og solidaritet i lys av sårbarhetens politikk. I S. M. Reindal & R. S. Hausstätter (red.), *Spesialpedagogikk og etikk: Kollektivt ansvar og individuelle rettigheter* (s. 88-99). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in Poetic Language*. New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1989). *Language - The Unknown: An initiation into linguistics*. New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (2003). Fra én identitet til en annen. I A. Kittang, A. Linneberg, A. Melberg & H. H. Skei (red.), *Moderne litteraturteori: En antologi* (2. utg., s. 246-267). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristeva, J. (2008). *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- Kristeva, J. (2010). Frihet, likhet, brorskap og ... sårbarhet. I J. Kristeva & E. Engebretsen (red.), *Annerledeshet: Sårbarhetens språk og politikk* (s. 34-59). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lassen, L. M. (2008). Hvordan prinsippene i empowerment kan anvendes som metode ved spesialpedagogisk rådgivningsarbeid. I E. Befring & R. Tangen (red.), *Spesialpedagogikk* (4. utg., s. 154-169). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Lassen, L. M. (2014). *Rådgivning: Kunsten å hjelpe og sikre vekstfremmende prosesser* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lechte, J. (2008). *Fifty Key Contemporary Thinkers: From Structuralism to Post-Humanism* (2. utg.). New York: Routledge.
- Ludvigsen, A. (2013). Du påvirker hesten mer enn du tror. *Equilife*(1), 28-35.
- Lundby, G. (1998). *Historier og terapi: Om narrativer, konstruksjonisme og nyskrivning av historier*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Midttun, B. H. (2008). *Kvinnereisen: Møter med feminismens tenkere*. Oslo: Humanist Forlag.
- Mjelve, H. (2014). Spesialpedagogisk rådgivning - på rådgivers eller rådsøkers premisser? En kvalitativ videoobservasjonsstudie av rådgivningsrelasjoner. *Spesialpedagogikk*, 79(2), 58-69.
- Moen, T. (2011). Narrativ forskning - fundament, premisser og prosess. I T. Moen & R. Karlsdóttir (red.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (s. 87-101). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Moen, T., & Karlsdóttir, R. (2011). Innledning. I T. Moen & R. Karlsdóttir (red.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (s. 9-14). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Moi, T. (1986). Introduction. I T. Moi (red.), *The Kristeva Reader* (s. 1-22). Oxford: Blackwell Publishers.
- Moi, T. (1994). Innledning. I J. Kristeva (red.), *Svart Sol: Depresjon og melankoli* (s. 9-17). Oslo: Pax Forlag.
- Myklestad, S. (2011). Subjekt, språk og meningsdannelse: Brudd. Sammenbrudd eller gjennombrudd? I Ø. Haaland, G. Haugsbakk & S. Dobson (red.), *Pedagogikk for en ny tid* (s. 37-51). Vallset: Oplandske Bokforlag.
- Myklestad, S. (2015). *ZAUM, - en punktering for menneskets verdighet: En etisk fordring hinsides enhver fornuft? Om språk og subjektdannelse i lys av Julia Kristevas perspektiver*. Doktorgradsavhandling, NTNU, Trondheim.
- Owesen, I. W. (2003). Julia Kristeva - en kort introduksjon. *Agora*, 21(1), 5-12.
- Raja, A. Q. (2010). *Dialog: Om vold, undertrykkelse og ekstremisme*. Oslo: Cappelen Damm

- Ringborg, M. (2004). Platon: En överskridande pedagogisk tänkare. I K. Steinsholt & L. Løvlie (red.), *Pedagogikkens mange ansikter: Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne* (s. 20-35). Oslo: Universitetsforlaget.
- Roudiez, L. S. (1980). Introduction. I J. Kristeva (red.), *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* (s. 1-20). New York: Columbia University Press.
- Schibbye, A.-L. L. (1996). Annerkjennelse: En terapeutisk intervensjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 33(6), 530-537.
- Schibbye, A.-L. L. (2001). Språk og endring: Om å bruke språket for å skape endringsøyeblikk i psykoterapi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 38(7), 629-639.
- Shacklock, G., & Thorp, L. (2005). Life History and Narrative Approaches. I B. Somekh & C. Lewin (red.), *Research methods in the social sciences* (s. 156-163). London: Sage.
- St.meld. nr. 8 (1998-1999). *Om handlingsplan for funksjonshemma 1998-2001*. Oslo: Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-8-1998-99-/id430886/?q=funksjonshemming&ch=2>
- Steinnes, J. (2007). Et poststrukturalistisk blikk på spesialpedagogikkens etiske og vitenskapsteoretiske utfordringer. *Spesialpedagogikk*, 72(02), 44-50.
- Steinsholt, K. (2004). Paulo Freire: Håpets pedagogikk. I K. Steinsholt & L. Løvlie (red.), *Pedagogikkens mange ansikter: Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne* (s. 587-601). Oslo: Universitetsforlaget.
- Svare, H. (2006). *Den gode samtalen: Kunsten å skape dialog*. Valdres: Pax Forlag.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Tveiten, S. (1998). *Veiledning - mer enn ord*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vaage, L. A. (2012). *Syngja*. Oslo: Oktober.
- White, M. (2006). *Narrativ teori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- White, M. (2009). *Kart over narrativ praksis*. Oslo: Pax Forlag.

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Korsettkirkegaten 29
N-4007 Leangen
Norske
tlf: +47 55 58 91 17
fax: +47 55 58 99 53
nsd@eduk.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr: BR: 891 884

Synnøve Myklestad
Avdeling for pedagogikk og sosialfag Høgskolen i Lillehammer
Postboks 952
2604 LILLEHAMMER

Vår dato: 19.03.2014

Vår ref: 37812 / 3 / LB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 23.02.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

37812	<i>De vanskelige samtale – dialogens muligheter og begrensninger i lys av Julia Kristevas perspektiver</i>
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Lillehammer, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Synnøve Myklestad
Student	Sarah M. Huse

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.09.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Lene Christine M. Brandt

Kontaktperson: Lene Christine M. Brandt tlf: 55 58 89 26

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Sarah M. Huse sarmhuse@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdeling/kontor / Contact Office:

0800 NSD, Universitet i Oslo, Postboks 1047 Blindern, 0216 Oslo | Tel: +47 22 85 52 11, nsd@uio.no
TROMSØ NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 9101 Tromsø, TD | +77 23 89 19 02, nsd@ntnu.no
0800 NSD SV, Universitet i Tromsø, 9007 Tromsø, TD | +47 77 84 43 85, nsd@hvl.no

Vedlegg 2

Sarah M. Huse

Elvefaret 33

2625 Fåberg

Mobiltelefon: 975 03 066

E-post: sarmhuse@gmail.com

Lillehammer 1/4-2014

FORESPØRSEL OM KANDIDATER TIL NARRATIV INTERVJUSAMTALE

Forespørsel etter aktuelle foreldre og rådgiver til deltakelse i narrative intervjusamtaler der jeg ønsker å gå inn i dialogen mellom foreldre og rådgiver. Jeg ønsker å få vite mer om hvordan foreldre oppfatter møtet og relasjonen med rådgiver, men også hvordan rådgiver oppfatter og legger til rette for møtet og en god relasjon med foreldre. I de narrative intervjusamtalene er jeg ute etter fortellingene til de jeg samtaler med, i foreldrenes og rådgivers historie om deres møte.

Jeg heter Sarah Møllerplass Huse og er heltidsstudent ved masterstudiet i spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer. Jeg er også fast ansatt i Lillehammer kommune ved en avlastningsbolig for funksjonshemmede barn og unge.

I løpet av 2014 skal jeg skrive masteroppgave med tema «De vanskelige samtalene – dialogens muligheter og begrensninger i lys av Julia Kristevas perspektiver». Bakgrunnen for valg av tema ligger i et ønske om å skape en større bevissthet rundt språk og bruken av dette, da språket er med på å legge grunnlaget for all vår samhandling og relasjon med andre mennesker. Jeg ønsker å få større kunnskap omkring møtet mellom rådgiver og foreldre, og hvordan språket og bruken av dette påvirker dialog og relasjon mellom foreldre og rådgiver. Målet med prosjektet er å tilegne meg økt innsikt og kompetanse i forhold til språk, relasjon og dialog med foreldre som søker råd og hjelp i forhold til sine barn. Faglig veileder på master-prosjektet mitt er Synnøve Myklestad, stipendiat pedagogikk og høgskolelektor ved Høgskolen i Lillehammer.

Jeg håper med dette at deres PPT-kontor kan hjelpe meg med å komme i kontakt med både aktuelle foreldre som er tilmeldt PPT og en rådgiver som kan være villige til å delta i prosjektet. Jeg vil i så tilfelle sende en egen forespørsel som skal til de aktuelle foreldrene og/eller rådgiver, og det skal poengteres at jeg ikke kjenner de forespurtes identitet før de eventuelt samtykker til deltakelse. Opplysningene vil anonymiseres i alle publikasjoner slik at personlige opplysninger ikke kan gjenkjennes og knyttes tilbake til de aktuelle personene og familiene. Datamateriell vil bli oppbevart på en forsvarlig måte slik at andre ikke kan få tilgang til opplysningene. Prosjektet planlegges å være ferdigstilt 15/9-2014. Alt datamateriell med personsensitivt materiell vil da bli slettet.

Jeg er tilgjengelig på telefon og e-post for ytterligere informasjon.

På forhånd takk.

Med vennlig hilsen

Sarah M. Huse

Vedlegg 3

Sarah M. Huse

Elvefaret 33

2625 Fåberg

Mobiltelefon: 975 03 066

e-post: sarmhuse@gmail.com

Lillehammer 25.04.2014

FORESPØRSEL OM Å DELTA I NARRATIV INTERVJUSAMTALE

Jeg heter Sarah Møllerplass Huse og er heltidsstudent ved masterstudie i Spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer. Jeg er også fast ansatt i Lillehammer kommune ved en avlastningsbolig for funksjonshemmede barn og unge. I løpet av 2014 skal jeg skrive masteroppgave i spesialpedagogikk med tema «De vanskelige samtalene – dialogens muligheter og begrensninger i lys av Julia Kristevas perspektiver». Prosjektet beregnes å være ferdigstilt 15. september 2014. Faglig veileder på master-prosjektet mitt er Synnøve Myklestad, stipendiat pedagogikk og høgskolelektor ved Høgskolen i Lillehammer.

Målet med prosjektet og den narrative intervjusamtalen er å få mer kunnskap om hvordan dere som foreldre oppfatter møtet med spesialpedagogisk rådgiver. Her er spesielt dialog, kommunikasjon, språk og relasjon interessant. I denne sammenhengen er de faktorene som skaper et møte preget av trygghet, tillit, respekt og likeverd, og som bidrar til en god dialog og godt samarbeid mellom foreldre og rådgiver av interesse. Her spiller språk og bruken av språket en essensiell rolle.

I den narrative intervjusamtalen er jeg ute etter fortellingene til de jeg samtaler med. Det vil være en samtale hvor deres historie om møtet med rådgiver får komme frem.

Jeg håper du/dere som foreldre kan ha interesse av å delta i en narrativ intervjusamtale rundt dette tema. Samtalene vil bli gjennomført i mai 2014 etter nærmere avtale. Jeg er fleksibel med tanke på tid og sted for samtalen. Samtaletiden vil regnes å vare ca. 1 time. Prosjektet er godkjent av NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS). Det er frivillig å delta.

Jeg ønsker å kunne bruke båndopptaker under samtalen for å være sikker på at viktig og relevant informasjon ikke går tapt. I etterkant av intervjuene vil båndopptakene transkriberes over til tekst. All informasjon jeg innhenter vil bli oppbevart på en forsvarlig måte der ingen andre har tilgang. Opplysningene vil anonymiseres i alle publikasjoner slik at personlige opplysninger ikke kan gjenkjennes og knyttes tilbake til de aktuelle personene og familiene. Båndopptakene og all informasjon jeg får under samtalene vil bli slettet så snart prosjektet er ferdigstilt. Takker du/dere ja til å være med i prosjektet, men blir i tvil om du/dere vil delta videre, står du/dere fritt til å trekke dere fra deltakelsen i prosjektperioden inntil prosjektet er ferdigstilt. Har du/dere spørsmål i forbindelse med denne forespørselen er jeg tilgjengelig på telefon eller e-post.

På forhånd takk.

Med vennlig hilsen

Sarah M. Huse

Erklæring om samtykke

Jeg/vi har mottatt informasjonsskriv og er villig til å delta i narrativ intervjusamtale med Sarah Møllerplass Huse i forbindelse med et masteroppgaveprosjekt der tema er relasjon, språk og dialog mellom foreldre og spesialpedagogisk rådgiver i førstelinjetjenesten (PPT).

Jeg/vi er kjent med at det under intervjusamtalen vil bli brukt båndopptaker, og at intervjusamtalen i etterkant vil bli transkribert til tekst. Det innsamlede materialet vil bli forsvarlig oppbevart uten tilgang for andre.

Jeg/vi er kjent med at alle opplysninger vil bli anonymisert slik at de ikke vil kunne knyttes tilbake til de aktuelle personene. Så snart prosjektet er ferdigstilt vil alle personopplysninger bli slettet.

Jeg/vi er også kjent med at jeg/vi kan trekke meg/oss fra videre deltakelse i prosjektet inntil prosjektet er ferdigstilt og prosjektperioden er over.

Navn:.....ønsker å delta i dette prosjektet.

Adresse:.....

Telefon:.....

E-post:.....

Dato:..... **Underskrift:**.....

Jeg tar kontakt for nærmere avtale når jeg har mottatt samtykkeerklæringen.

Mvh.

Sarah M. Huse

Vedlegg 4

Sarah M. Huse

Elvefaret 33

2625 Fåberg

Mobiltelefon: 975 03 066

e-post: sarmhuse@gmail.com

Lillehammer 25.04.2014

FORESPØRSEL OM Å DELTA I NARRATIV INTERVJUSAMTALE

Jeg heter Sarah Møllerplass Huse og er heltidsstudent ved masterstudie i spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer. Jeg er også fast ansatt i Lillehammer kommune ved en avlastningsbolig for funksjonshemmede barn og unge. I løpet av 2014 skal jeg skrive masteroppgave i spesialpedagogikk med tema «De vanskelige samtalene – dialogens muligheter og begrensninger i lys av Julia Kristevas perspektiver». Prosjektet beregnes å være ferdigstilt 15. september 2014. Faglig veileder på masteroppgaveprosjektet mitt er Synnøve Myklestad stipendiat pedagogikk og høyskolelektor ved Høgskolen i Lillehammer.

Målet med prosjektet og intervjusamtalen er å få mer kunnskap om hvordan spesialpedagogisk rådgiver oppfatter møtet med foreldre. Her er spesielt dialog, kommunikasjon, språk og relasjon interessant. I denne sammenhengen er de faktorene som skaper et møte preget av trygghet, tillit, respekt og likeverd, og som bidrar til en god dialog og godt samarbeid mellom rådgiver og foreldre av interesse. Her spiller språk og bruken av språket en essensiell rolle.

I den narrative intervjusamtalen er jeg ute etter fortellingen til den jeg samtaler med. Det vil være en samtale hvor din historie om møtet med foreldrene får komme frem.

Jeg håper du som rådgiver kan ha interesse av å delta i en narrativ intervjusamtale rundt dette tema. Samtalen vil bli gjennomført i mai 2014 etter nærmere avtale. Jeg er fleksibel med tanke på tid og sted for samtalen. Samtaletiden vil regnes å vare ca. 1 time. Prosjektet er godkjent av NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS). Det er frivillig å delta.

Jeg ønsker å kunne bruke båndopptaker under samtalen for å være sikker på at viktig og relevant informasjon ikke går tapt. I etterkant av intervjuene vil båndopptakene transkriberes over til tekst. All informasjon jeg innhenter vil bli oppbevart på en forsvarlig måte der ingen andre har tilgang. Opplysningene vil anonymiseres i alle publikasjoner slik at personlige opplysninger ikke kan gjenkjennes og knyttes tilbake til de aktuelle personene og familiene. Båndopptakene og all data og informasjon jeg får under samtalene vil bli slettet så snart prosjektet er ferdigstilt. Takker du ja til å være med i prosjektet, men blir i tvil om du vil delta videre, står du fritt til å trekke deg fra deltakelsen i prosjektperioden inntil prosjektet er ferdigstilt. Har du spørsmål i forbindelse med denne forespørselen er jeg tilgjengelig på telefon eller e-post.

På forhånd takk.

Med vennlig hilsen

Sarah M. Huse

Erklæring om samtykke

Jeg har mottatt informasjonsskriv og er villig til å delta i narrativ intervjusamtale med Sarah Møllerplass Huse i forbindelse med et masteroppgaveprosjekt der tema er relasjon, språk og dialog mellom foreldre og rådgiver i førstelinjetjenesten.

Jeg er kjent med at det under intervjusamtalen vil bli brukt båndopptaker, og at intervjusamtalen i etterkant vil bli transkribert til skriftlig tekst. Det innsamlede materialet vil bli forsvarlig oppbevart uten tilgang for andre.

Jeg er kjent med at alle opplysninger vil bli anonymisert og slik vil de ikke kunne knyttes tilbake til de aktuelle personene. Så snart prosjektet er ferdigstilt vil alle personopplysninger bli slettet.

Jeg er også kjent med at jeg kan trekke meg fra videre deltakelse i prosjektet inntil prosjektet er ferdigstilt og prosjektperioden er over.

Navn:.....ønsker å delta i dette prosjektet.

Adresse:.....

Telefon:.....

E-post:.....

Dato:.....**Underskrift:**.....

Jeg tar kontakt for nærmere avtale når jeg har mottatt samtykkeerklæringen.

Mvh.

Sarah M. Huse

Vedlegg 5

SAMTALEGUIDE – MIN BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA

Hvorfor har jeg valgt å gå inn i språket og relasjonen? I en rådgivningskontekst, i møtet.

Jeg har lang bakgrunn i arbeid med hest, i relasjon med hest. Dette har ofte vært et fristed når noe har vært vanskelig. Her har jeg vært nødt til å løse problemer uten å kunne snakke om det. Jeg har måttet finne alternative løsninger. Finne løsninger gjennom andre tilnærminger. Finne andre måter å snakke på. Min tilknytning og relasjon til hestemiljøet og arbeid med hest preger meg som person, min måte å kommunisere på og mine møter med andre mennesker.

Samtidig har jeg vokst opp i ett lite samfunn, som også har preget meg på godt og vondt. Jeg har lært at man kanskje ikke alltid skal snakke så mye om alt, kanskje man skal tone ned ordene. Kanskje alt ikke behøver å bli snakket om. På den annen side kan det være sunt å snakke om det som er vanskelig, å gi det som er vanskelig ord. Gi det ord og mening, konkretisere det.

Så er det alle de barna jeg har møtt gjennom jobb. Jeg oppfatter de fleste av dem som brutalt ærlige. Vakre individer, med andre blikk og ord. De har alle ett unikt uttrykk, sin egen stemme. Som gir uttrykk for de vakreste og gladeste tanker og meninger. Eller de tristeste, men samtidig vakre.

Mange av barna jeg har møtt har jeg også tatt med til hestene. Det er rørende øyeblikk. Alltid. Den innvirkningen disse store dyrene og barna har på hverandre. Helt spesielt. En underlig ro, som smitter og brer seg.

Jeg kunne vinklet oppgaven min i mange retninger. Grunnen til at jeg vinklet språk, dialog, kommunikasjon inn i en rådgiver – foreldre – relasjon og kommer av mitt syn på det essensielle i foreldres rolle i barnas liv. Som støttespillere, som venner, som oppdragere mm. Det er nødvendig at foreldre blir hørt og tatt på alvor, de er tross alt eksperter på egne barn.

Vedlegg 6

SAMTALEGUIDE TIL NARRATIV INTERVJUSAMTALE MED FORELDRE

Innledningsvis:

Jeg ønsker å presentere prosjektet og slik også tema for intervjusamtalen, og bakgrunn for valget av dette tema. Slik vil jeg også fortelle noe av min fortelling.

- Kan dere si litt om deres bakgrunn?
Kan dere si noe om årsaken til hvorfor barnet deres er oppmeldt til PPT – deres bakgrunn for møtet med hjelpeapparatet?
Kjente dere til PPT før - hva slags forhold hadde dere til PPT fra før?
- Hvordan føler og oppfatter foreldre at språket og bruken av dette påvirker dialogen med rådgiver?
- Hvordan forteller dere deres historie og historien til barnet deres for at dere skal få lettere hjelp? Eller få den hjelpen dere trenger?
- Klarer spesialpedagogisk rådgiver å fange opp deres historie?
- Kan dere si noe om der es følelser knytta til det å bli tatt på alvor i en slik sammenheng?
- Hvilke følelser og oppfatninger knytter dere til dialogen med rådgiver?
- Noen mennesker er spesielle å snakke med, spesielt gode eller spesielt trygge å snakke med. Det er da noe unikt hos denne personen som gjør dette. Vi har alle noe unike uttrykk som er våre egne. Har dere noen tanker omkring dette? Er det noe spesielt i denne sammenhengen som dere kan si er positivt eller negativt i en rådgivningssituasjon?
- Noen ting kan være vanskelige å snakke om, såre og personlige. Vanskelige å sette ord på. Jeg har valgt å kalle disse for «de vanskelige samtalene». Det uttalte er ofte like viktig som det talte. Kanskje til og med viktigere. Har dere noen erfaringer i forbindelse med dette?
- Føler dere at rådgiver makter å fange opp dette? Det uttalte. Det som ligger «mellom linjene».
- Hvilke følelser knytter dere til å bli hørt og lytta til av rådgiver?

- «De vanskelige samtalene» behøver ikke nødvendigvis å være knyttet til såre temaer, samtaler kan være vanskelig allikevel. Har dere noen tanker eller erfaringer på dette?
- I språket ligger også makt. Maktaspektet i språket og maktaspektet i hjelpeapparatet. Dette kan blant annet være knyttet til kategorisering. Til definisjonsmakt. Har dere noen tanker omkring dette?
- Hvordan forbinder dere makten til språket?

Vedlegg 7

SAMTALEGUIDE TIL NARRATIV INTERVJUSAMTALE MED RÅDGIVER

Innledningsvis:

Jeg ønsker å presentere prosjektet og slik også tema for intervjusamtalen, og bakgrunn for valget av dette tema. Slik vil jeg også fortelle noe av min fortelling.

- Kan du fortelle litt om hvorfor dette barnet er oppmeldt til PPT – om bakgrunnen for ditt møte med foreldrene? Om bakgrunnen for at du får innblikk i deres historie.
- Hvordan oppfatter du møtet med foreldrene?
- Hvordan oppfatter du at du tar imot foreldrene? Er det bevisste valg knytta til dette?
- Hva gjør du for å skape et møte og en dialog som er preget av trygghet, respekt og likeverd?
- Hva gjør du for å tilrettelegge for at deres historie får komme frem?
- Føler du at du greier å fange opp deres historie?
- Hvordan oppfatter du dialogen med foreldre?
- Hvordan legger du som rådgiver til rette for dialog?
- Er noe av dette grunnlagt i språket og bruken av dette?
- Og hva tenker du om at språket og bruken av det kan ha en reell påvirkning på relasjon og dialog med foreldre?
- Tar du noen bevisste valg i forhold til språket og dialogen?
- Hvordan oppfatter du relasjonen med foreldre?
- Noen mennesker er spesielle å snakke med, spesielt gode eller spesielt trygge. Det er da noe unikt hos denne personen som gjør dette. Vi har alle noe unike uttrykk som er våre egne. Har du noen tanker omkring dette? Er det noe spesielt i denne sammenhengen som du kan si er positivt eller negativt i en rådgivningssituasjon?
- Noen ting kan være vanskelige å snakke om, såre og personlige. Vanskelige å sette ord på. Jeg har valgt å kalle disse for «de vanskelige samtalene». Det uuttalte er ofte like viktig som det talte. Kanskje til og med viktigere. Har du noen erfaringer i forbindelse med dette?

- Hva gjør du som rådgiver for å greie å fange opp dette, det som ligger mellom linjene? Det som ikke kommer verbalt frem, men som du kjenner på gjennom andre former for språk og kommunikasjon. Det uttalte. Føler du at du greier å fange opp dette?
- Våger du å «kjenne på magefølelsen» når det gjelder det uttalte? Og hvordan griper du tak i dette?
- «De vanskelige samtalene» behøver ikke nødvendigvis å være knyttet til såre temaer, samtale kan være vanskelig allikevel. Har du noen tanker eller erfaringer på dette?
- I språket ligger også makt. Maktaspektet i språket og maktaspektet i hjelpeapparatet. Dette kan blant annet være knyttet til kategorisering. Til definisjonsmakt. Har du noen tanker omkring dette?
- Hvordan forbinder du makten til språket?